

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

CU PRILEJUL CELUI DE AL XVI-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL
DE ȘTIINȚE ISTORICE (STUTT GART - 1985)
ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ ȘI ISTORIA UDIVERSALĂ

ȘTEFAN PASCU

CONGRESUL AL IX-LEA AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN. ROLUL
ȘI IMPORTANȚA LUI ÎN DEZVOLTAREA ISTORIOGRAFIEI ROMÂNEȘTI

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

ASPECTE ALE DEZVOLTĂRII ȘTIINȚEI ISTORICE ROMÂNEȘTI ÎNTRE
CONGRESELE INTERNAȚIONALE AL XV-LEA ȘI AL XVI-LEA DE
ȘTIINȚE ISTORICE (1980 - 1985)

VASILE CURȚICĂPEANU

ISTORIA - FACTOR DE CONSOLIDARE A PĂCII ȘI COOPERĂRII INTER-
NAȚIONALE.

DAN BERINDEI

REEVALUAREA CONCEȚIEI DESPRE OM, NATURĂ ȘI SOCIETATE
ÎN EVUL MEDIU.

ILEANA CĂZAN

RELATIILE LUI IANCU DE HUNEDOARA CU ALFONS AL V-LEA DE
ARAGON ȘI LUPTA ANTIOTOMANĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI AL
XV-LEA.

EUGEN DENIZE

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE
REVISTA REVISTELOR

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI
STRĂINĂ DE ISTORIE

8

TOMUL 38

1985

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

SECȚIA DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACȚIE

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU (*redactor șef*), ION APOSTOL (*redactor șef adjunct*); NICHITA ADANILOAIE, LUDOVIC DEMÉNY, GHEORGHE I. IONIȚĂ, VASILE LIVEANU, AUREL LOGHIN, DAMASCHIN MIOC, ȘTEFAN OLTEANU, POMPILU TEODOR (*membri*).

Prețul unui abonament este de 180 lei.

În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții.

Cititorii din străinătate se pot abona adresându-se la ROMPRES—
FILATELIA Departamentul Export-Import presă
P. O. Box 12—201. Telex 10976 prsfir = București, Calea Griviței
nr. 64—66.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Comitetului de redacție al revistei „REVISTA DE ISTORIE”. Apare de 12 ori pe an.

REVISTA DE ISTORIE

TOM 38, Nr. 8

August 1985

S U M A R

CU PRILEJUL CELUI DE AL XVI-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE (STUTT GART-1985)

- ȘTEFAN PASCU, Istoriografia română și istoria universală 735
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU, Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român. Rolul
și importanța lui în dezvoltarea istoriografiei românești 743
VASILE CURTICĂPEANU, Aspecte ale dezvoltării științei istorice românești între
Congresele internaționale al XV-lea și al XVI-lea de științe istorice (1980—1985) 747
DAN BERINDEI, Istoria — factor de consolidare a păcii și cooperării internaționale 763

★

- ILEANA CĂZAN, Reevaluarea concepției despre om, natură și societate în Evul Mediu 768
EUGEN DFNIZF, Relațiile lui Iancu de Hunedoara cu Alfons al V-lea de Aragon și
lupta antiotomană la mijlocul secolului al XV-lea 782

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

- Sesiunea științifică a Facultății de istorie-filosofie și Institutului de istorie „N. Iorga”
consacrată aniversării a două decenii de la Congresul al IX-lea al Partidului
Comunist Român (*Ion Apostol*); Faza republicană a celei de-a IX-a Olimpiade naționale
de istorie (*Gh. I. Ioniță*); Expoziția „40 de ani de la victoria asupra fascismului.
Contribuția României la războiul antifascist” (*Gelku Maksutovici*); Călătorie
de studii în R. P. Ungară (*Ludovic Demény*) 796

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

- * * * *Premise ale formării pieței economice unitare românești, Documente, 1862—1914*,
ediție întocmită de Iosif I. Adam, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București,
448 p. (*E. Mihály*) 808
EUGENIA NEAMȚU, VASILE NEAMȚU, STELA CHEPTEA, *Orașul medieval Baia
în secolele XIV—XVII*, vol. II, Edit. Junimea, Iași, 1984, 476 p. (*Iolanda
Micu*) 810
* * *Wegenetz europäischen Geistes. Wissenschaftszentren und geistige Wechselbeziehungen
zwischen Mittel — und Südosteuropa vom Ende des 18. Jahrhunderts bis zum Ersten
Weltkrieg*, sub redacția lui Richard Georg Plaschka și Karlheinz Mack, Viena, 1983,
498 p. (*Dan Berindei*) 811
EVA H. HARASZTI, *The Invaders. Hitler Occupies the Rhineland*, Akadémiai Kiadó,
Budapest, 1983, 263 p. (*Nicolae Dascălu*) 813
JOSE ANTONIO VACA DE OSMA, *Asi se hizo España*, Espasa-Calpe S. A., Madrid,
1981, 624 p. (*Ovidiu Bozgan*) 815

EUGEN CIZEK, *L'époque de Trajan. Circonstances politiques et problèmes idéologiques*,
Edit. științifică și enciclopedică și Les belles lettres, București și Paris, 1983, 567 p.
(Liviu Petculescu) 818

REVISTA REVISTELOR DE ISTORIE

„BALCANICA”, Annuaire de l'Institute des Etudes Balcaniques, nr. XIII—XIV, Bel-
grade, 1982—1983, 478 p. (Miodrag Milin) 822

REVISTA DE ISTORIE

TOM 38, No. 8

Août 1985

S O M M A I R E

À L'OCCASION DU XVI^{ème} CONGRES INTERNATIONAL DES SCIENCES HISTORIQUE (STUTTIGART — 1985)

ȘTEFAN PASCU, L'historiographie roumaine et l'histoire universelle	735
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU, Le IX ^e Congrès du Parti Communiste Roumain. Son rôle et son importance dans le développement de l'historiographie roumaine	743
VASILE CURTICĂPEANU, Aspects du développement de la science historique roumaine pendant la période comprise entre le XV ^e et le XVI ^e Congrès des sciences historiques (1980—1985)	747
DAN BERINDEI, L'histoire — facteur de consolidation de la paix et de la coopération internationale	783

★

ILEANA CĂZAN, La réévaluation de la conception concernant l'homme, la nature et la société pendant le Moyen-Âge	768
EUGEN DENIZE, Les relations de Iancou de Ilune doara avec Alphonse V-e d'Aragon et la lutte antiotomane au milieu du XV ^e siècle	782

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE

La session scientifique de la Faculté d'histoire-philosophie et la l'Institut d'histoire „N. Iorga” consacrée au XX-e anniversaire du IX ^e Congrès du Parti Communiste Roumain (<i>Ion Apostol</i>); La phase républicaine de la IX ^e Olympiade nationale d'histoire (<i>Gh. I. Ioniță</i>); L'Exposition „40 ^e anniversaire de la victoire sur le fascisme. L'apport de la Roumanie à la guerre antifasciste” (<i>Gelku Maksutovici</i>); Voyage d'études dans la R. P. Hongroise (<i>Ludovic Demény</i>)	796
---	-----

LE LIVRE ROUMAIN ET ÉTRANGER D'HISTOIRE

* * * <i>Premise ale formării pieșii economice unitare românești, Documente, 1862—1914</i> , (Prémises de la formation du marche économique unitaire roumain, Documents, 1862—1914), Edition parue par les soins du Iosif I. Adam, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 448 p. (<i>E. Mihály</i>)	808
EUGENIA NEAMȚU, VASILE NEAMȚU, STELA CHEPTEA, <i>Orașul medieval Baia în secolele XIV—XVII</i> , (La ville médiévale de Baia aux XIV-e — XVII-e siècles), vol. II, Edit. Junimea, Iași, 1984, 476 p. (<i>Iolanda Micu</i>)	810
* * * <i>Wegenetz europäischen Geistes. Wissenschaftszentren und geistige Wechselbeziehungen zwischen Mittel — und Südosteuropa vom Ende des 18. Jahrhunderts bis zum Ersten Weltkrieg</i> , volume paru par les soins de Richard Georg Plaschka et Karlheinz Mack, Viena, 1983, 498 p. (<i>Dan Berindei</i>)	811

LVA H. HARASZTI, <i>The Invaders. Hitler Occupies the Rhineland</i> , Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983, 263 p. (Nicolae Dascălu)	813
JOSE ANTONIO VACA DE OSMA, <i>Así se hizo España</i> , Espasa-Calpe S. A., Madrid, 1981, 624 p. (Ovidiu Bozgan)	815
LUGED CIZEK, <i>L'époque de Trajan. Circonstances politiques et problèmes idéologiques</i> , Edit. științifică și enciclopedică et Les belles lettres, Bucarest et Paris, 1983, 567 p. Liviu Petculescu	818
LA REVUE DES REVUES D'HISTOIRE	
„BALCANICA”, Annuaire de l'Institut des Etudes Balkaniques, no. XIII—XIV, Belgrade, 1982—1983, 478 p. (Miodrag Milin)	822

**CU PRILEJUL CELUI DE AL XVI-lea CONGRES
INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE
(STUTTGART — 1985)**

ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ ȘI ISTORIA UNIVERSALĂ

ȘTEFAN PASCU

De la începuturile sale, istoriografia modernă românească a cuprins în lucrările fundamentale istoria propriului popor și de asemenea și a altor popoare. Conștienți, marii istorici de atunci — din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, reprezentanții ideologiei luminate — și pînă astăzi au înțeles că istoria poporului român nu se poate înțelege în plenitudinea și valoarea sa reală decît integrată în context european sau sud-est european. Conștienți erau, de asemenea, acești istorici că istoria românilor înseamnă parte integrantă a istoriei omenirii și că creațiile de valoare ale poporului român îmbogățesc civilizația universală. Astfel proceda Gheorghe Șincai în cele trei masive volume din al său *Hronic al românilor și a mai multor neamuri*, făcînd începutul unui asemenea demers. Pentru ca Ioan Heliade Rădulescu să facă pasul următor, descriînd *Europa după tratatul de la Paris (1857)*.

După aceste începuturi sporadice, odată cu pășirea istoriografiei în perioada de trecere de la romantism la pozitivism, preocuparea de istorie universală în legătură cu istoria poporului român a unor fenomene istorice atingătoare de istoria poporului nostru se intensifică și se amplifică. Numele lui Gheorghe Ionescu-Gion poate fi invocat drept exemplu. Cu cele două lucrări ale sale *Ludovic al XVI-lea și Constantin Brîncoveanu* și mai cu seamă *Istoria națională în istoria universală*, cea dintîi încercare de aplicare a sincronismului istoric chiar dacă metoda nu e cea mai ducătoare la scop, deoarece se bazează deseori pe legături și contingente întîmplătoare. Început de bun augur, însă, continuat la o treaptă superioară pe măsură ce pozitivismul își găsește cîmp rodnic de activitate în istoriografia română.

Pasul cel mare se înfăptuiește pe măsura integrării științei istorice în concepția pozitivistă a științelor, prin marii învățați de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea. Cînd o concepție superioară, cu un suport informațional și metodologic pe măsura însemnătății problemelor cercetate este condiția sine qua non pretinsă de orice cercetare științifică. Această judecată științifică se potrivește și este imperativ necesară și în știința istoriei. Interesul pentru problemele esențiale, concepția superioară privitoare la caracterul ei științific, asigură tinerețea și vitalitatea istoriei, împiedicîndu-i înămolirea în factologie, în empirismul lipsit de orizont. În locul acestora, noile metode, mai raționale, mai logice, mai științifice conferă istoriei o viziune mai largă, mai cuprinzătoare, mai integrală, caracterizată drept „structura procesului istoric”. Ceea ce înseamnă opusul fărîmîțării acestuia „pe felii”, relativ independente sau autonome, sau a juxtapunerii istoriilor locale. Istoria trebuie să fie totală, nimic din trecutul omenirii nu trebuie să-i fie străin. Ceea ce în-

seamnă că evenimentele și faptele istorice nu mai apar accidentale, ci determinate de esența lor mai adâncă.

Avînd mereu prezente asemenea postulate, istoriografie înseamnă cercetarea adevărului, cum se cuprinde în culegerea de studii *Histoire et ses méthodes* din colecția *Enciclopedic de la Pleyade*.

Istoriografia se întemeiază pe izvoare, scrise și nescrise, dar și pe erudiție, adică supunerea mărturiilor documentare unei critici prealabile, așa cum spune atît de frumos marele istoric român Nicolae Iorga : „după opera de lucru, urmează opera de inteligență”, Toate aceste realități și adevăruri îndreptățesc concluzia cunoscutului istoric Ch. Samaran, anume că istoria este o necesitate profundă a omenirii și, de aceea, dacă nu ar exista ar trebui inventată.

Meditații asupra condiției istoricului, formulate ca principii sau mărturisite indirect în activitatea istoriografică, sînt prezente la cei mai de seamă istorici români din a doua jumătate a sec. al XIX-lea și mai cu seamă la cei de la sfîrșitul acestui secol și de la începutul secolului nostru. Mihail Kogălniceanu și Nicolae Bălcescu sînt începătorii, în deceniul 5 al secolului, la o vîrstă foarte tînără. Bogdan Petriceicu Hașdeu este continuatorul cu o evoluție, însă, nu foarte rectilinie. Cu Alexandru Xenopol se pășește la o atitudine critică în cercetarea istoriei, atitudine critică față de societatea, datoare să răsplătească eforturile oamenilor de știință.

Mai desluși: și mai îndrăzneț și-au formulat condiția de oameni de știință și de membri ai unei societăți în plină dezvoltare și continuă căutare spre împlinirea marilor idealuri de dreptate socială și unitate național-statală principalii reprezentanți ai istoriografiei pozitivist-critice : Nicolae Iorga și Vasile Pârvan. Cel dintîi, Iorga, afirma că fiecare epocă e realizarea unei idei, răsărite în mintea unui vizionar, respinsă violent la început, apoi acceptată ca forță directoare, ca sub impulsul unei „duble frenezii”, pentru ca mai tîrziu să devină prea strîmtă, și, deci, pasibilă de substituie. Nu lipsea din această judecată cu privire la profesiune, la profesiunea sa de istoric, gîndul cu privire la situarea sa în societate care se cuvenea să țină seama de marile idei de la confluența celor două veacuri, al XIX-lea și al XX-lea, pentru care milita el însuși în activitatea sa publică, de publicist, profesor, om politic. Onciul, la rîndul său, se mărturisea mereu legat de „povestea epică a luptei cu taina cea mare a istoriei noastre”, cu care se contopise și pe care o folosea și în activitatea sa publică. Vasile Pârvan, apoi, în profesiunea sa de istoric și arheolog își găsea sprijin temeinic în existența socială, în căutarea „rațiunilor intime”, anume de a cunoaște cum „din experiența celor trecute se poate căpăta pentru viitor mai multă dreptate, lumină, frăție și adevăr”. Cu condiția ca experiența istoriei să fie folosită „cu inimă iubitoare și cuget curat”. Sînt condițiile sine qua non pentru a fi un adevărat cunoscător al faptelor și gîndurilor omenitești.

Prestigioșii istorici români de la cumpăna dintre cele două veacuri, îngemănează încă o dată profesiunea cu existența socială într-o armonie echilibrată și într-un echilibru armonios, nefiindu-le străine exemplele de profesiune și de viață ale colegilor de breaslă din alte țări—între care Füstel de Coulanges—, cu privire la necesitatea concordanței depline între fond și formă : fond-erudiție-formă-limpezime și frumusețe în demonstrarea erudiției ; cunoștințe exhaustive, nu însă reducîndu-l pe istoric la a face doar „toaleta documentelor”. Ceea ce însemna îmbinarea dintre erudiție

și arta demonstrației, dintre strădania deslușirii adâncurilor și intimităților fenomenului istoric și nu mai puțină strădanie pentru forma cea mai expresivă. Ceea ce înseamnă seriozitate între gândire și acțiune, frumusețe în modul de existență, echilibru între etic și estetic, pe de o parte și gno-seologic pe de alta.

O altă condiție a istoricului, formulată subliniat de Iorga, continuată de Pârvan — întâlnită și de Benedetto Croce — era aceea de cunoaștere profundă a vieții contemporane: să pornești de la contemporaneitate și să te întorci la contemporaneitate. Ceea ce înseamnă, în profesie și în viața socială, cunoașterea experienței contemporane pentru a înțelege mai bine realitățile trecutului și de asemenea a ști ce dorește societatea contemporană pentru a-i satisface pretențiile. „Partons de la société contemporaine et retournons-y”. Ceea ce mai înseamnă contribuția omului de știință, a istoricului, la înțelegerea și soluționarea, în sensul dorit de contemporaneitate, a problemelor ce preocupă noile generații, luminând căile viitorului.



Nu e deloc surprinzător că cel ce-și înscrie numele în fruntea șirului marilor istorici români preocupați de lărgirea orizontului de cuprindere a fenomenului istoric pe plan universal a fost și cel ce s-a încumetat să realizeze cea dintâi sinteză de *Istoria românilor din Dacia Traiană*. Deschizătorul de drumuri în istoriografia românească, A. D. Xenopol, „sparge gheata” cu îndrăzneala destelenitorului de noi ogoare, prin lucrarea *Les principes fondamentaux de l'histoire* (1890), reluate pe temeuri noi în *La théorie de l'histoire* (1908). Ca orice lucru nou ce părăsește tiparele învechite, care nu mai satisfăceau concepția și metoda xenopoliană, a stîrnit nedumeriri, și, de aceea, a fost mult discutată, de la aprobări și adeziuni nereținute, la negații fără acoperire convingătoare, de multe ori. Oricum, istoricul român a fost nu numai cunoscut, ci invocat ca autoritate de mare prestigiu în teoria istoriei.

Se asociază, cu mare prestigiu și incontestabilă autoritate ceilalți neîntrecuți istorici Vasile Pârvan și Nicolae Iorga.

Vasile Pârvan își inaugurează activitatea de consacrare cu *Idei și forme istorice* în care-și expune metoda de cercetător în sensul că a aduna informații fără spirit superior, ordonator în haosul faptelor, nu înseamnă operă de creație, ci o îngrămădire fără noimă de fapte neinteligibile. Perfecta și adînca cunoaștere a problemelor, înțelegerea și valorificarea lor principal și causal conferă valoare faptelor. Asemenea principii stau la baza tuturor lucrărilor sale și de asemenea a celor de istorie generală cum este *Marc Aureliu sau sentimentul social* și *Die Nationalität der Kaufleute in römische Reiche*, în care faptele sînt înfățișate în înlanțuirea lor logică, vădindu-și efectul prin adevărul ce se degajă din ele.

Nicolae Iorga se situează pe o treaptă mult superioară și din punctul de vedere al cuprinderii mai largii panorame istorice nu numai prin mulțimea lucrărilor, ci de asemenea prin cele dintâi mari sinteze de istorie a omenirii sau a unei mari părți a acesteia. Început cu *The byzantine Empire*, dezvoltată în cele trei volume din *Histoire de la vie byzantine* și *Byzance après Byzance*, pasul următor a fost firesc spre *Geschichte des Osmanische Reiches*, în patru volume masive și continuat cu *Histoire des États balkaniques à l'époque moderne*, reluată sub forma unității instituțiilor, *Le caractère commun des institutions du sud-est de l'Europe*. N. Iorga urcă mereu

alte trepte în eforturile sale de cuprindere a istoriei generale în ce a avut mai caracteristic istoria omenirii cu *Elemente de unitate ale lumii medievale, moderne și contemporane*. Încoronarea sînt cele patru volume masive din *Essai de synthèse de l'Histoire de l'humanité*, de fapt o istorie a civilizațiilor, un sistem și nu o simplă clasificare a faptelor mai mult sau mai puțin importante. Nu putea lipsi din preocupările și realizările neîntrecutului istoric lucrarea pe care o purta mereu în gînd și-n inimă, anume locul și rolul istoriei poporului român în istoria omenirii, înfățișate în lucrarea cu titlul *La place des Roumains dans l'histoire universelle*. Moartea tragică l-a răpit în plină frămîntare, așa cum îi era firea, a ideilor unei grandioase opere pe care și-a intitulat-o sugestiv *Istoriologia umană*, ce avea să fie sinteza impersionantă a impresionantei sale erudiții și intuiții.

Calea deschisă de marii învățați a fost urmată de școala istorică românească interbelică. Preocupările privitoare la istoria universală au continuat. Exemplul și impulsul magistrului, Nicolae Iorga, a dat roade. Nu la nivelul maestrului, dar în consens cu școala creată și îndrumată de el. George Brătianu este un exemplu cu studiile sale privitoare la *La Mer Noire. Des origines à la conquête ottomane*, o analiză profundă și multilaterală a importanței și rolului Mării Negre în istoria universală în general, a sud-estului european cu deosebire. Urmată de numeroasele studii cu privire la genovezi și la relațiile acestora cu românii în evul mediu și de *Études byzantines d'histoire économique et sociale*. Întregite cu cuprinzătoarea exegeză privitoare la instituțiile reprezentative din Țările Române, integrate în instituțiile reprezentative medievale europene : *Sfatul domnesc și adunarea stărilor în Principatele Române, Consiliul feudal și adunarea stărilor în țările Europei apusene și Adunările de stări în țările Europei centrale*. Un studiu de istorie comparată, doveditoare a caracteristicilor comune ale unor instituții juridico-politice esențiale, cele românești parte integrantă a celor europene.

Cercetările lui Andrei Oțetea cuprind mai ales probleme de istoria culturii și de istorie politică europeană. Cum este valoroasa lucrare *Re-nașterea și reforma* cu multiplele valențe cultural-ideologice, marcînd o adevărată epocă în istoria Europei și *Contribution à la Question d'Orient*, cu implicațiile sale în istoria continentului timp de două secole.



Istoriografia română socialistă nu numai că nu a părăsit buna și folosirea tradiție, dar a cultivat-o cu predilecție. Sute de studii, mai mari și mai mici, cu caracter monografic sau de sinteză, dezmint opinia cu privire la părăsirea preocupărilor de istorie universală. Este adevărat că asemenea preocupări nu sînt nici cantitativ și nici calitativ echivalente cu activitatea istoriografică românească în general, din motive cunoscute, dar adunate și sistematizate, oferă imaginea preocupărilor și a rezultatelor acestora într-o pluralitate de domenii. Scurta ochire încercată aici oferă imaginea realității cu privire la preocupările de istorie universală a istoriografiei române contemporane.

Istoricii români au realizat valoroase sinteze cu privire la *Istoria culturii și civilizației*, la *Istoria dezvoltării științei* în general, la *Istoria universală a arhitecturii*, la *Istoria artei*, *Istoria muzicii europene* și la *Istoria teatrului universal*. Prin asemenea lucrări, cultura românească socialistă se integrează în circuitul de valori internaționale; sintezele realizate pot fi lucrări de referință pentru noi puncte de vedere, pentru

integrarea în circuitul de valori științifice, în mai mare măsură, a realizărilor din această parte răsăriteană și sud-est europeană.

De valoare asemănătoare pot fi prețuite și realizările istoriografiei românești materialist-istorice cu caracter de sinteză referitoare la unele țări și popoare sau la unele domenii. Între care se cuvin amintite cele două sinteze de *Istoria turcilor* completate cu o alta privitoare la *Civilizația turcă*, și una și alta cu implicații atât de numeroase și de importante în istoria poporului român. Sau *Italia. Cultura e civiltă*, cu însemnătate remarcabilă în cultura și civilizația universală. Ori *Istoria Suediei* și *Istoria Statelor Unite ale Americii*, care înfățișează, din punct de vedere al istoriografiei noastre, istoria unor țări mai depărtate din punct de vedere geografic, dar cu implicații multiple în istoria Europei și în parte a României chiar.

Nimeni nu se poate îndoi de valoarea altor sinteze de istoria cult urii, realizate de istoriografia română contemporană din ultima vreme, cum este *Istoria scrisului* sau *Istoria istoriografiei*, ori *Fenomenul militar în istoria societății*, *Epopeea navelor din antichitate pînă în contemporaneitate*, în fond istoria navigației și *Mari bătălii din istoria lumii*.

Învățații români și-au dovedit știința, îmbogățind istoriografia universală în aceeași măsură prin numeroasele și variatele lucrări speciale, sinteze și monografii, pe epoci istorice sau pe probleme speciale aparținătoare unor epoci istorice. Și spre binefacerile și satisfacția științei și a celor interesați de progresele acesteia, istoriografia românească din ultima vreme nu a ignorat nici o epocă, de la preistorie pînă în vremea noastră și nici o problemă de certă importanță.

Nimeni nu va putea subestima importanța civilizației lumii vechi, a cărei mai bună cunoaștere este oferită și de lucrările specialiștilor români publicate în ultimii ani. Mai întii, prin cercetările arheologice, sintetizate în lucrarea *Arheologia preistoriei*, care au permis reconstituirea *Istoriei comunei primitive* și apoi pe temeiul izvoarelor scrise, analizate cu competență de alți specialiști români, așa cum sînt ilustrate în mai multe lucrări ce înfățișează diferitele civilizații antice. *Civilizația egipteană*, *Civilizația asiro-babiloniană*, *Civilizația sumeriană*, *Civilizația elenistică* și *Civilizația Romei Antice*, la care se adaugă viața cotidiană a romanilor în lucrarea *Cum trăiau românii* și civilizația ilirilor ilustrată în cartea *Ilirii. Istorie. Limbă*. Sinteza tuturor acestora și a altora fiind cuprinsă în lucrări de mai mare complexitate tematică: *Civilizația lumii antice* și *Istoria gîndirii antice*, *Civilizațiile mediteraniene* și *Religiile antice* și altele.

Nu au fost uitate nici marile personalități istorice ale lumii vechi care au jucat roluri importante, influențînd într-un fel sau altul, în chip pozitiv sau negativ evenimentele vremii, de la *Pericle* la *Alexandru Macedon (cel Mare)*, de la *Hanibal* la *Cesar*, de la *Traian* la *Constantin cel Mare*. Pentru a se realiza sinteza acestor personalități într-o lucrare despre *Mari căpitani ai lumii antice*, urmată de alta cu privire la *Femei vestite în lumea antică*.

Medieviștii români s-au prins într-o emulație științifică benefică împreună cu colegii lor mai „vechi”, căutînd și lămurînd, informînd și îmbogățînd, prin lucrările lor, cunoștințele cu privire la numeroase probleme de istorie medie universală. Fie că este vorba de istorie social—politică sau culturală, etno-lingvistică sau instituțională.

Ultimele populații migratoare: *Pecenegii* și *Cumanii* au beneficiat de studii cu caracter monografic, bogate în informații și interpretări, iar

Cruciadele s-au bucurat de o viziune mai nouă. Asemenea *Epoca marilor descoperiri geografice* și viața celui mai mare dintre descoperitori, *Columb*.

Mișcările sociale europene și-au găsit cercetătorii fie sub formă micromonografică, ca de exemplu *Sub flamura taborului*, ilustrând războiul popular husit din Cehia, fie sub forma sintezei largi a *Mișcărilor țărănești medievale și moderne în centrul și sud-estul Europei*. Iar *Turcica* și *Soliman Magnificul*, adâncesc cercetarea, prin valorificarea de noi izvoare și prin noi puncte de vedere formulate.

Culturologii (istorici, literați) s-au întrecut cu ceilalți specialiști, ocupând locul fruntaș în cercetarea fenomenului cultural european. *Renasterea*, *Umanismul* și reprezentanții cei mai iluștri ai marii culturi umaniste din sec. XV—XVII, *Dante Alighieri*, *Nicolo Machiavelli*, *Erasmus din Rotterdam* ș.a. Problemele de *Istoria artei europene medievale*, cercetate de specialiștii români, le completează pe cele de cultură în general. Studii și cercetări de probleme majore, care au făcut posibilă sinteza privitoare la *Clasicism și baroc în cultura europeană în sec. XVII*. Și alta mai cuprinzătoare, referitoare la *Societate feudală în Europa apuseană*.

Epoca modernă inaugurată pe plan european de revoluția „burgheză” din Anglia este beneficiara unor cercetări, și numeroase și valoroase. De sinteză unele, analizând probleme speciale altele. Și unele și altele întemeiate pe o informație bogată și pe o analiză pertinentă. Nelipsind tendințele comparatiste pe zone geografico-istorice, insistându-se mai mult decât în alte studii, asupra problemelor din Răsăritul și Sud-estul Europei. De asemenea aria geografico-istorică cuprinsă de istoriografia românească se lărgeste, pentru epoca modernă și contemporană, cu istoria continentelor americane, cel de Nord și cel de Sud.

Istoriografia românească nouă înțelegând însemnătatea revoluțiilor burgheze, deschizătoare ale epocii moderne, le-a cercetat cu priceperea și înțelegerea deplină a fenomenului istoric, atât pe cea din *Țările de Jos*, cât și *Revoluția burgheză din Anglia*.

De o preocupare atentă și insistentă s-a bucurat sec. al XVIII-lea cu prefacerile și mutațiile profunde în toate domeniile și de asemenea cu urmările de însemnătate deosebită a acestor prefaceri. „Secolul lumii” a fost secolul înnoirilor socio-economice, social-politice și culturale. Este secolul în care — spre sfârșitul lui — se încheie procesul de formare a națiunilor moderne în centrul și sud-estul Europei. Este secolul celor dintii revoluții cu caracter social și național, de asemenea în ultima sa pătrime, a *Coloniilor engleze din America de Nord*, a *românilor din Transilvania sub conducerea lui Horea*, *revoluția franceză*. Și nu putea lipsi din bibliografia istorică a României din ultimii ani lucrări consacrate celei mai de seamă creații a revoluției franceze, *Napoleon Bonaparte*. Fiecăruia din aceste evenimente li s-au consacrat lucrări fundamentale, realizate de istoricii români în ultimii douăzeci de ani.

Formarea națiunilor europene în general, *Formarea națiunilor în sud-estul Europei*, de asemenea, au constituit alte subiecte de cercetare. Formarea națiunilor moderne, la rîndul său, a constituit un imbold și un impuls, totodată, pentru constituirea statelor naționale independente, în Europa de sud-est și în America Latină deopotrivă. Fenomene și procese istorice ce nu puteau fi nici ocolite și nici ignorate de istoriografia noastră nouă. Și nu au fost. Dimpotrivă, bucurîndu-se de atenție și interes, lucrări de valoare au fost realizate. Așa cum este *Afirmarea statelor naționale independente și unitare din centrul și sud-estul Europei (1921—1923)* sau

aceea cu titlul *De la Bolivar la Cardenas. File din istoria Americii Latine și sinteza luptei pentru formarea statelor independente din continentul latino-american*, cuprinsă în cartea *Revoluția hispano-americană (sec. XV—1969)*.

Cultura luministă, ideologie înnoitoare și propulsoare a mutațiilor social-economice și social-politice s-a bucurat de asemenea de cercetări valoroase, cu noi puncte de vedere și noi concluzii, pe plan european și regional : *Cultura europeană în epoca luminilor sau Interferențe iluministe, ori Oamenii și idei în sud-estul european în zorii epocii moderne*. Și sinteza culturii europene ce-și are rădăcinile în cultura luministă *De la epoca luminilor pînă în prezent*.

Nu puteau lipsi preocupările și cercetările istoriografiei române pentru importanțele evenimente mondiale ale celei de a doua jumătăți a sec. al XIX-lea : *Războiul civil din Statele Unite ale Americii și eroul acestuia Abraham Lincoln, Internaționala I-a și copilul acesteia Comuna din Paris*.

Contradicțiile lumii imperialiste, ca urmare a creerii imperiilor coloniale, cel mai mare dintre ele fiind analizat sub toate aspectele în lucrarea cu titlul *Imperiul britanic*, a avut drept urmare *Lupta pentru supremația mărilor (sec. XVI—XIX)* și în cele din urmă, *Primul război mondial*, căruia istoriografia română i-a consacrat o valoroasă monografie.

N-a încetat zăngănitul armelor din 1918 și forțele retrograde, dușmane omului și omenirii pregăteau altele mai păgubitoare, mai nimicitoare. Pentru ca omenirea să nu uite niciodată ororile războaielor, să nu-i uite pe cei ce le-au provocat și le-au alimentat, istoricii români s-au ocupat, în ultimele două decenii, de organizațiile reacționare și politica nefastă a acestora : *Apariția fascismului, Regimurile fasciste și totalitare în Europa, Războiul italo-etioopian, Agresiunile naziste în Europa în anii 1938—1939*. Fiecare din aceste acțiuni și mai ales toate la un loc pregătind și dezlănțuind cea mai mare conflagrație mondială de pînă acum, al doilea război mondial.

În fața politicii agresive a forțelor fasciste, strădaniile forțelor progresiste, a forțelor iubitoare de pace și doritoare de înțelegere și colaborare, s-au dovedit neputincioase, mai ales că guvernanții unor mari puteri nu numai că nu s-au împotrivit din toate puterile forțelor agresive, dar, prin atitudinea și uneori sprijinul lor, le-au încurajat. Nici *Mica înțelegere* și nici *Înțelegerea Balcanică*, nici *Liga* sau *Societatea Națiunilor* și nici diferitele tratate internaționale, care s-au bucurat de interesul, materializat în lucrări valoroase, ale istoricilor români, n-au fost în stare să împiedice răul cel mai mare, războiul.

Războiul al doilea mondial sau *Marea conflagrație a secolului XX*, a constituit subiect de cercetare și de analiză multilaterală din partea istoriografiei române : pregătirea, izbucnirea, desfășurarea, participarea, urmările. Lucru pe deplin explicabil, datorită proporțiilor, distrugerilor, dramelor și tragediilor provocate, resimțite, într-un fel sau altul, de întreaga omenire.

Această omenire, adevărata omenire și reprezentanții ei autentici, cei ce într-adevăr se identifică cu interesele omenirii iubitoare de pace, binefăcătoare și de liniște creatoare s-au străduit și se străduiesc să împiedice experiența amară de acum 40—50 de ani. Iar un mare număr de istorici din toată lumea, între care și mulți istorici români și-au consacrat forțele și talentele unor cercetări care dezvăluie și, dezvăluind,

oferă popoarelor învățăminte prețioase, prin lucrări valoroase, care într-un fel sau altul, slujesc interesele superioare ale popoarelor și națiunilor lumii. Spre exemplu *Decolonizarea și relațiile internaționale* sau *Suveranitatea de stat și dreptul internațional contemporan* ori *Secolul XX — secolul marilor revoluții*, în care sînt analizate eforturile și luptele popoarelor pentru independență, iar după obținerea ei, eforturile și luptele pentru salvagardarea independenței, condiție *sine qua non* a progresului și dezvoltării lor. Cu deosebire a *Statelor mici și mijlocii*, de multe ori obiecte de tranzacție între marile puteri.

Numeroase studii au fost consacrate de istoricii, juriștii și politologii români în ultimii ani unor probleme ce dezvăluie vocația de pace și bună înțelegere a poporului român însuși, dovedită de-a lungul secolelor, promovată de reprezentanții săi adevărați de-a lungul secolelor, vocație ce constituie coloana vertebrală a politicii externe a României Socialiste, a președintelui ei, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Pentru o nouă ordine internațională, este titlul unei cărți apărute în România, *Securitatea europeană* se întitulează o altă carte, *Dezarmarea în contextul problemelor internaționale* se recomandă o altă lucrare, *Reglementarea prin mijloace pașnice a diferendelor dintre state* se numește alta, *Argumente pentru o nouă ordine internațională și Principii ale relațiilor între state* se întitulează altele, pentru ca o lucrare să se ocupe de *Organizația Națiunilor Unite*, instituția internațională înființată acum patru decenii în scopul reglementării pașnice a relațiilor dintre state și popoare.

În încheierea acestor scurte considerații metafora prestigiosului om de știință Georges Sarton se potrivește cît se poate de bine. El aseamănă știința universală cu o mare orchestră, în care științele naționale au rolul diferiților instrumentiști. După cum instrumentiștii singulari nu pot realiza o simfonie, tot astfel științele naționale izolate nu pot oferi imaginea științei universale integrale. Ceea ce nu înseamnă topirea mecanică a științei naționale în știință universală, ci o integrare în sinteza generală. Realizările istoriografiei românești în cercetarea problemelor de istorie universală ocupă, astfel, un loc frumos în marea orchestră a științei istorice universale, contribuind la sporirea frumuseții și însemnătății simfoniei, care este știința istorică integrală.

**CONGRESUL AL IX-LEA
AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN.
ROLUL ȘI IMPORTANȚA LUI
ÎN DEZVOLTAREA ISTORIOGRAFIEI ROMÂNEȘTI.**

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Orientările stabilite în documentele Partidului Comunist Român după Congresul al IX-lea, indicațiile tovarășului Nicolae Ceaușescu privind necesitatea reevaluării în spiritul concepției marxiste a istoriei naționale, potrivit adevărului istoric, intereselor fundamentale ale poporului român și nevoilor construcției socialismului au deschis calea elucidării într-un autentic spirit științific a problemelor majore ale istoriei României și a unor probleme de istorie universală, care au influențat realitățile românești.

Datorăm Secretarului General al Partidului adevărul profund stimulat, de nebanuite resurse metodologice privind necesitatea tratării în perspectivă unitară a istoriei poporului, ca reflex al unității interne a procesului istoric real, al iradierii tuturor forțelor politice și sociale din trunchiul viguros al națiunii. Pe acest trunchi se altoiesc toate manifestările de viață ale diferitelor componente ale procesului istoric; prin forarea în adâncurile sale ni se dezvăluie sensul lăuntric a tuturor mișcărilor social-politice, ideologice, al faptelor economice sau de cultură din trecut.

Păstrînd un riguros caracter științific, manifestîndu-și atașamentul cel mai deplin la marile valori ale științei, istoriografia marxistă românească a cunoscut în anii de după Congresul al IX-lea însemnate realizări. Ele se reflectă în dimensiunea tematică a investigațiilor, în perfecționarea metodelor și mijloacelor de cercetare și în rezultatele efective, concretizate în lucrări, culegeri de documente și instrumente de lucru, cercetări arheologice, în ținuta publicațiilor de specialitate.

Situată la un nivel științific ridicat, producția istoriografică românească a pătruns tot mai mult în circuitul științific internațional, stîrnind interes și, nu de puține ori, cuvinte de caldă apreciere.

Revistele de istorie au reflectat, într-un profil tematic variat, realizările istoriografiei marxiste românești, aducîndu-și contribuția la cunoașterea trecutului României în țară și peste hotare. Ele au dat o atenție deosebită unor momente esențiale din lupta poporului român pentru libertate socială și națională, pentru unitate politică și culturală, încadrării lor în istoria universală.

O bună parte din tematica cercetărilor întreprinse, abordînd aspecte fundamentale, a reprezentat în fapt, în consens cu adevărul istoric, răspunsul documentat și ferm al istoricilor noștri împotriva interpretărilor denaturate, falsificatoare ale realității istorice, a manifestărilor de cosmopolitism, a încercărilor de justificare a vechii politici imperialiste care s-au ivit în diverse țări.

Rezultate noi, care rămân ca bunuri științifice cîștigate, s-au obținut în investigarea tuturor perioadelor istoriei.

Cercetările arheologice efectuate pe tot întinsul țării au îmbogățit mult cunoștințele despre istoria străveche și veche a României. Începuturile istoriei străvechi, în lumina cercetărilor recente, coboară pînă la cca. 1.000.000 de ani î.e.n. Spațiul carpato-dunăreano-pontic aparține ariei în care s-a desfășurat procesul de antropogeneză. Diferitele perioade din evoluția epocii paleolitice sînt oglindite prin numeroase descoperiri din Muntenia, Moldova, Banat, Maramureș și Dobrogea. Epoca neolitică pe teritoriul României a înscris în patrimoniul cultural al omenirii unele din cele mai interesante culturi materiale (Cucuteni, Gumelnița, Hamangia).

În secolul al VI-lea î.e.n., pe teritoriul vast dintre Carpații nordici și Balcani sînt atestați geto-dacii ca unitate etno-istorică, avînd o cultură materială și spirituală specifică. O dovedește și recenta descoperire de la Bunești a unei diademe de aur (cca. 800 gr. greutate). Decorată cu rozete, diadema pare a fi o operă getică din sec. III î.e.n., realizată sub influența grecească.

După o îndelungată și continuă dezvoltare, societatea geto-dacă a cunoscut în vremea lui Burebista o etapă de maximă dezvoltare. Condițiile externe favorabile, ca și acțiunea politico-militară a lui Burebista, au permis trecerea, în preajma anului 70 î.e.n., la organizarea, sub o autoritate unică, a formațiunilor social-politice existente.

Ridicat pe tradiția social-politică anterioară și consolidat prin aducerea sub ascultare a cetățitorilor grecești de la Marea Neagră și înlăturarea pericolului celtic, regatul lui Burebista cuprindea întreaga lume geto-dacică, de la munții Haemus (Balcani) pînă la Carpații Păduroși, de la Tyras (Nistru) pînă spre Tisa.

Cultura unitară geto-dacă și organizarea statală au atins apogeul în timpul regelui Decebal ce avea să înfrunte în mai multe rînduri Imperiul roman.

Definitorii pentru progresele realizate de cercetarea istorică românească în ultimii 20 de ani sînt și investigațiile privind relațiile statului geto-dac cu civilizația, cultura și autoritatea romană, ca și procesul de romanizare a societății geto-dace, proces complex și de lungă durată, care a cuprins, diferențiat, atît ținuturile ce au intrat sub stăpînirea directă romană, militară și administrativă (Scythia Minor și Dacia), cît și pe acelea ale dacilor liberi, controlate de imperiu (Muntenia, Moldova, Crișana, Maramureș). Teritoriul actual al Dobrogei, ca, de altfel, tot ținutul dintre Balcani și Dunăre, a reprezentat un îndelung bastion al romanizării și romanității, întărind permanent unitatea etnică, de o parte și de cealaltă a Dunării.

Adoptarea limbii latine, a modului de viață roman, a bunurilor de civilizație superioară romană s-au făcut pe fondul unei civilizații materiale și spirituale înalte, aptă a asimila tot ceea ce crease mai bun antichitatea.

Cercetarea arheologică a adăugat noi dovezi, întărind argumentarea, bazată pe izvoarele scrise, în sprijinul ideii că retragerea autorității Imperiului roman de la nordul Dunării și apariția aici a primelor valuri ale populațiilor migratoare nu a afectat nici continuitatea de viață a

populației daco-romane și nici adâncirea și desăvârșirea, în condițiile unor restructurări demografice a procesului de romanizare, exprimat, în sec. IV—V la nord de Dunăre prin unitate etnică și culturală.

Ciștiguri științifice s-au adăogat problemei etnogenezei românilor, în sensul că aceasta a avut un caracter unitar și s-a desfășurat pe vatra traco-geto-dacă și sub semnul pecetei Romei, care a asigurat unitatea și continuitatea poporului român. Discontinuitatea și eterogenitatea populațiilor migratoare s-au izbit de continuitatea și unitatea băștinășilor, care au opus primejdiilor din afară forme de organizare statală proprii, în care păstrarea conștiinței apartenenței la Imperiu le întărea puterea de rezistență și voința de a reconstitui cu timpul vechea unitate politică nord-dunăreană pe care o reprezentase Dacia preromană.

Pentru *istoria medievală*, marile colecții de izvoare istorice, *Documenta Romaniae Historica*, *Fontes Historiae daco-romanae*, *Călători străini despre țările române*, *Cronici medievale românești*, *Inscripții* etc., au pus la îndemina cercetătorilor texte de cel mai mare interes, în ediții de înaltă ținută științifică; lor li s-au adăogat rodnice investigații în arhivele străine.

În lumina documentației înnoite s-au înregistrat remarcabile progrese în studiul statelor românești de sine stătătoare. S-a evidențiat caracterul unitar al dezvoltării societății românești, în ciuda frontierelor statale impuse de vitregia vremurilor. Lupta statelor românești pentru apărarea iar mai târziu pentru redobândirea independenței a făcut obiectul unor cercetări ce fac autoritate pe plan internațional. Conservarea structurilor de stat prin asigurarea statutului de autonomie, chiar în condițiile dominației otomane, a apărut drept rezultatul rezistenței eroice opuse invadatorilor, prin mobilizarea tuturor resurselor țării, umane și materiale, în cadrul formulei războiului întregului popor.

O atenție deosebită a fost acordată structurilor socio-economice ale societății medievale românești, studierii lor în contextul istoriei universale și în lumina noilor ciștiguri metodologice.

Suprastructura instituțională și culturală a fost de asemenea amănunțit cercetată, valorificându-se cu acest prilej o bogată și valoroasă moștenire din trecut. Ceea ce a interesat, în primul rînd, a fost relevarea specificului românesc în crearea sau receptarea instituțiilor și formelor politice, precum și încadrarea marilor curente culturale în contextul european.

În *domeniul istoriei moderne* problematica formării națiunii și a statului modern român s-a constituit ca prioritară. Revoluția din 1821, cea din 1848—1849, Unirea Principatelor Române, Războiul de independență, România în primul război mondial, desăvârșirea unității statale au fost tot atâtea teme de cercetare, ce și-au găsit tratarea în lucrări monografice, care s-au bucurat de mare succes editorial. Din ele se degajă ideea că în toate momentele hotărîtoare pentru soarta țării, a statului, masele largi populare, înflăcărate de un vibrant patriotism au dat numeroase și grele sacrificii, cucerind cu arma în mînă dreptul la existență națională de sine stătătoare în cadrul unui stat unitar.

Marile procese și momente din epoca modernă au fost tratate în contextul de idei și al desfășurărilor istorice general europene și în deosebi sud-est europene, relevându-se nu numai sprijinul substanțial acordat de România luptei de eliberare a popoarelor balcanice de sub jugul otoman, ci și faptul că edificarea statului național român modern a constituit

în această parte a Europei, dominată de ambițiile acaparatoare ale imperiilor absolutiste vecine, un factor de progres, echilibru și stabilitate.

Documentele de partid, Cuvântările Secretarului General al Partidului au fixat jaloanele *cercetării epocii contemporane* și au oferit o solidă bază teoretică interpretării.

Istoriografia mișcării muncitorești a devenit unul din sectoarele relevante și dinamice ale istoriografiei noastre. Pornindu-se de la orientarea metodologică, extrem de fecundă și profund științifică, a prezentării dezvoltării mișcării muncitorești pe fondul istoriei generale a țării, în conexiune cu sarcinile care se ridicau în fața acesteia, cercetarea a putut să pătrundă mai adânc în esența fenomenelor, să se debaraseze de o serie de scheme și șabloane care-i îngreădeau capacitatea explicativă, să fie mai atentă la întreaga complexitate a fenomenelor istorice. Caracterul creator al actului de cercetare s-a realizat, în felul acesta, nu prin recursul la teze și principii generale, în raport cu care materialul concret slujea doar ca simplu exemplu ilustrativ, ci prin analiza adecvată a realității, în conformitate cu propriul ei conținut.

Cercetări aprofundate au fost consacrate istoriei naționalităților conlocuitoare și a înfrățirii lor cu poporul român, unor probleme de demografie istorică sau de teorie și metodologie istorică.

Au fost readuse în circuitul științific în ediții critice lucrările unor mari istorici din trecut: D. Cantemir, N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, B. P. Hașdeu, D. Onciul, A. D. Xenopol, V. Pârvan, N. Iorga, Gh. Brătianu, I. Lupaș, V. Papacostea, I. Moga, A. Oțetea, M. Berza etc.

S-au înregistrat însemnate progrese în dezvoltarea tradiției istoriografiei românești în cercetarea cadrului de istorie universală, cu scopul de a descifra acele conexiuni și raporturi mai vaste în cadrul cărora evenimentele și creația istorică a poporului român își dobîndesc ponderea reală și specificul propriu.

Este o datorie de cinste a istoriografiei noastre de a continua, cu mijloacele și achizițiile interpretative ale timpului nostru, opera ilustrată cu atîta autoritate de marele înaintaș al generațiilor actuale de istorici — este vorba de Nicolae Iorga.

Conceperea într-o viziune largă a istoriei naționale, examinarea ei în contextul istoriei universale îi asigură rezonanța cuvenită, datele necesare de raportare, răspunzînd concepției Secretarului General al Partidului asupra dezvoltării istorice a poporului român, a locului și rolului său în ansamblul istoriei europene.

Luînd ca îndreptar documentele și hotărîrile Congresului al XIII-lea al Partidului, ideile cuprinse în *Raportul* tovarășului Nicolae Ceaușescu, inspirîndu-se din năzuințele generoase de care au fost animați precursorii, dar mai ales din nobilele idealuri ale societății contemporane românești, știința istorică își va întări eforturile pentru a reda în întreaga frumusețe, bogăție de conținut și complexitate istoria glorioasă a patriei, pentru a-i spori ecoul în conștiințe și a da relației triptice trecut — prezent — viitor toate sensurile prin care ele se presupun, se luminează reciproc și se articulează organic.

ASPECTE ALE DEZVOLTĂRII
ȘTIINȚEI ISTORICE ROMÂNEȘTI
ÎNTRE CONGRESELE INTERNAȚIONALE
AL XV-LEA ȘI AL XVI-LEA DE ȘTIINȚE ISTORICE
(1980—1985)

VASILE CURTICĂPEANU

Studiul își propune să prezinte un tablou cât mai complet cu putință asupra producției de carte istorică, deosebit de bogată în acești ani. Materialul înfățișat vorbește de la sine asupra avântului istoriografiei, asupra principalelor tendințe și direcții ale scrisului istoric românesc, din ultimii ani.

Imaginea completă a fenomenului istoriografic din perioada anilor 1980—1985 va putea fi înfățișată atunci când, la această producție, se va putea adăuga și imensa cantitate de articole, studii și materiale documentare, publicate în revistele de specialitate: „Revista de istorie”, „Anale de Istorie”, „Studii și cercetări de istorie veche”, revista „Dacia”, „Revue Roumaine D’Histoire”, „Revue des Études Sud-Est Européennes”, „Studii și Articole de Istorie”, „Revista Arhivelor”, Anuarele, Revistele muzeelor etc. etc. care n-au putut intra în vederile noastre, în acest material.

Sub aspect general, articolul de față este o continuare a lucrării *Dezvoltarea istoriografiei românești în anii socialismului*, care cuprinde perioada 1965—1980, elaborată de un larg colectiv de autori și tipărită în tomul 33 (1981) al „Revistei de Istorie” nr. 7—8, p. 1347—1603.

El se înscrie pe linia interpretării dată istoriografiei din această perioadă, de acad. Șt. Pascu în studiul: *Știința istorică românească de la Congresul al IX-lea la cel de al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, apărut în „Revista de Istorie”, tom 37 (1984) nr. 12, p. 1168—1117.

1. Cercetarea arheologică din ultimii cinci ani a cunoscut, ca și în alte ramuri ale istoriografiei, o dezvoltare remarcabilă. Rezultatele obținute au făcut posibilă completarea sau elucidarea unor probleme nerezolvate sau mai puțin cunoscute din epoca străveche și veche a istoriei poporului român, pînă la începuturile epocii feudale. În felul acesta, arheologii au adus contribuții însemnate la completarea tabloului vieții omenеști din spațiul de locuire cuprins între Carpați, Dunăre și Marea Neagră.

În privința materialelor arheologice, istoriografia acestei etape s-a îmbogățit cu noi volume datorate săpăturilor arheologice de la Histria ¹ și cercetării inscripțiilor din Dacia Romană ² și Scythia Minor ³.

Epoca neolitică a fost studiată de E. Comșa : *Neoliticul în România* ⁴ iar D. Berciu a început publicarea rezultatelor asupra societății dacilor din sudul Carpaților : *Buridava dacică* ⁵. Noile contribuții asupra dacilor din interiorul arcului carpatic au fost concretizate în volumul apărut sub red. lui H. Daicoviciu, *Studii Daice* ⁶ iar N. Gostar și V. Lica

au dat o sinteză a istoriei dacilor de pe întreg teritoriul României : *Societatea geto-dacică de la Burebista la Decebal* ⁷.

Unele cercetări s-au oprit asupra istoriei dacilor din zone mai restrânse sau asupra civilizației ⁸ acestora, altele au urmărit existența dacilor în epoca ocupației romane ⁹. Interesul pentru aportul civilizației romane în Dacia după 271, al studierii, în adâncime, a influenței asupra vieții politice, economice, militare romane asupra autohtonilor, în epoca colonizării, a constituit una din preocupările arheologilor în această perioadă ¹⁰.

Epoca de după retragerea administrației romane din Dacia a stat în atenția cercetătorilor, ca o sarcină prioritară și permanentă a istoriografiei noastre. Raporturile daco-romanilor cu migratorii dar mai ales cu romanitatea sud-dunăreană, simbioza daco-romană și procesul de formare a poporului român sînt puse în lumină, în numeroase articole și studii atît în revistele de specialitate „Studii și cercetări de istorie veche” și „Dacia”, precum și într-o serie de contribuții de mai mare amploare.

În această direcție se impun lucrările *Societatea românească la cumpănă de milenii (sec. VIII—X)* de Ștefan Olteanu ¹¹, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în secolele V—XI* a lui Dan Teodor ¹², și cea a lui I.I. Russu : *Etnogeneza românilor* ¹³.

Puncte de vedere noi mai aduc și lingviștii la cunoașterea procesului de formare a limbii române, paralel cu cel al etnogenezei. Cele mai importante contribuții în acest domeniu sînt cele ale lui I. Coteanu *Originile limbii române* ¹⁴. Puncte noi de vedere cu privire la limba autohtonilor daci formulează A. Berinde și S. Lugojanu în lucrarea *Contribuție la cunoașterea limbii dacilor* ¹⁵ lărgind astfel terenul discuțiilor în acest domeniu.

2. Publicarea izvoarelor a constituit și după 1980, o preocupare prioritară a istoriografiei românești. Drumul deschis și bogatele realizări, obținute în acest domeniu în anii socialismului, au dat un impuls continuu operei de editare a colecțiilor de documente pentru istoria medie, modernă și contemporană.

Pentru istoria medie s-a continuat colecția națională de documente apărută sub egida Academiei R.S. România *Documenta Romaniae Historica* (coordonatori Șt. Pascu, Șt. Ștefănescu, C. Cihodaru) cu editarea de noi volume ¹⁶ și, de asemenea, seria de izvoare narative *Fontes Historiae Daco-Romanae* ¹⁷ (editată de H. Mihăescu ș.a.) cuprinzînd scrisori și acte externe, din sec. IV—XV, referitoare la permanența și continuitatea poporului român în spațiul Carpato-danubian.

Marile colecții academice au fost completate cu volume tematice, care pun în lumină aspecte din istoria medievală a României ¹⁸.

O contribuție remarcabilă la înfățișarea tezaurului documentar asupra istoriei lui Mihai Viteazul, primul înfăptuitor al unirii tuturor românilor, au adus Arhivele Statului și Biblioteca Centrală de Stat prin publicarea unui impresionant număr de izvoare sub titlul : *Mihai Viteazul în conștiința europeană* ¹⁹.

În anul 1982, principalele scrieri ale lui Ion Neculce ²⁰ s-au bucurat de o nouă ediție, iar în anul următor a fost continuată editarea operelor principelui cărturar Dimitrie Cantemir în tipărirea a două lucrări în limba latină, care cuprind izvoarele antice și medievale privind originile poporului român și începuturile vieții statale ²¹.

Peisajul vieții medievale din Țările Române a fost completat prin publicarea, de către un colectiv de specialiști din Institutul de istorie

„Nicolae Iorga”, a celui de al VIII-lea volum din cunoscuta serie *Călători străini despre țările române* care cuprind ample jurnale de drum ale unor oameni de seamă din sec. XVII și XVIII prin țările române ²².

Baza de informație pentru secolul XVIII a fost îmbogățită prin inaugurarea, în 1982, a noii colecții *Izvoarele răscoalei lui Horea* concepută în două serii A. *Diplomataria* și B. *Izvoare narative* ²³ ambele sub redacția acad. Șt. Pascu.

Revoluția de la 1848 a fost ilustrată printr-o amplă lucrare în două volume care cuprinde documentele interne de bază ale revoluției axate pe mișcarea națională începând din 1784 și 1821 ²⁴, publicată de C. Bodea.

Un important număr de izvoare, în mare măsură externe, în limbile engleză și greacă cuprinde seria *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române*, (realizat de colectivul de istorici din cadrul Direcției Generale a Arhivelor Statului și din Institutul de istorie „N. Iorga”) cu privire mai ales la pregătirea și declanșarea revoluției ²⁵. În jurul revoluției au adus informații însemnate și publicarea unor documente și corespondență interne provenite din arhive franceze ²⁶, de M. Bucur.

Informația epocii s-a îmbogățit apoi cu publicarea unor noi ediții de izvoare din operele unor fruntași ai revoluției de la 1848 printre care : N. Bălcescu ²⁷, M. Kogălniceanu ²⁸, G. Barițiu ²⁹, Al. Papiu-Iliarian ³

Noi orizonturi a deschis cunoașterii mai largi a epocii unirii Principatelor Române, publicarea volumului *Relații diplomatice ale României de la 1859 la 1877* ³¹ pregătit de N. Corivan și a altor volume de documente externe : *România la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană* ³². Amintim de asemenea volumul al VI-lea al seriei *Documente privind Unirea Principatelor, Corespondență diplomatică franceză 1856—1859* editat de Grigore Chiriță, Valentina Costake și Emilia Poștăriță ^{32bis}.

Răscoala țaranilor din 1907 se îmbogățește cu un volum de documente, ³³ iar mișcarea muncitorească și de tineret, cu noi surse ³⁴, care lărgesc simțitor orizontul de investigație al problematicii.

Cel mai de seamă moment care a încheiat istoria modernă a poporului român anul 1918 s-a bucurat în această perioadă de atenția deosebită a cercetătorilor, prin publicarea unor bogate și inedite surse documentare. În fruntea acestora se situează lucrarea în două volume *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe* ³⁵, care pune la îndemina cercetătorilor un număr mare de documente din arhive străine care reflectă ecourile actualului de la 1 Decembrie 1918 la numeroase personalități ale vieții politice și intelectuale din diferite țări ale lumii.

Într-o ediție care se adresează unui public mai larg, evoluția ideii unirii statale este reflectată în volume de Documente ale unirii (1600 — 1918) ³⁶, de C. Căzănișteanu iar atmosfera de luptă din 1918, sub diversele ei aspecte este pe larg oglindită în volumul *Marea Unire a românilor în izvoare narative*, ediție și studiul introductiv de Stelian Neagoe ³⁷.

Și istoria contemporană și-a lărgit simțitor aria de investigație, concretizată prin editarea de noi surse. Demn de menționat pe prim plan este ampla lucrare pregătită de C. Olteanu, Ilie Ceaușescu, V. Mocanu Fl. Tucă, sub forma unei cronologii cu texte amplificate : *Mișcarea muncitorească, socialistă, democratică, activitatea Partidului Comunist și apărarea Patriei la români. Repere cronologice* ³⁸ în care sînt cuprinse

principalele momente ale acesteia, pînă la sfîrșitul anului 1982. Un însemnat număr de acte internaționale, cu deosebire tratate încheiate între România și numeroase state după 1939, cuprinde cel de al treilea volum al lui Gh. Gheorghe : *Tratate internaționale ale României 1939—1965* ³⁹ printre care textele Dictatului de la Viena, al Convenției de armistițiu dintre România și Statele Unite (sept. 1944), al Chartei Organizației Națiunilor Unite la care a aderat România, al Tratatului de pace dintre România și Națiunile Unite (feb. 1947) al Tratatului de la Varșovia (14 mai 1955), al Statutului CAER (14 decembrie 1959) ș.a. În același context mai trebuie amintită culegerea selectivă a lui F.I. Dragne și I. Scurtu ș.a. ⁴⁰.

Sursele fundamentale ale actului istoric de la 23 August 1944 sînt publicate în patru masive volume : *23 August 1944. Documente* ⁴¹ pregătit de un colectiv larg de istorici coordonat de I. Ardeleanu, V. Irimia, M. Mușat, cu un cuvînt înainte de dr. Ilie Ceaușescu.

3. Medievalistica românească s-a afirmat în această perioadă, mai ales prin unele contribuții parțiale atingînd diverse aspecte ale istoriei social-economice, politice și culturale ale celor trei țări românești, contribuind astfel la înlăturarea unora din lacunele tematice ale istoriei noastre din epoca feudală. Dintre lucrările de interpretare amintim Victor Spinei *Moldova în sec. XI—XIV*, o temeinică monografie bazată pe izvoare asupra dezvoltării acestei provincii istorice pînă la întemeierea statului feudal ⁴². Apoi, lucrarea lui Gh. Cantacuzino ⁴³ privind apariția fortificațiilor medievale dintre Carpați și Dunăre, apoi studiul Ancăi Ghiată ⁴⁴ din care reiese rolul populației autohtone dobrogene românești sub dominație otomană, iar natura și sensul istoric al relațiilor româno-otomane din sec. XV—XVI au fost pe larg și adînc analizate de M. Maxim ⁴⁵.

În 1981, A. Răduțiu ⁴⁶ și, respectiv, C. Bușe ⁴⁷ au publicat studii asupra unor instituții, primul ocupîndu-se de aspecte rurale iar al doilea de rolul orașelor românești din sec. XVIII-XIX. O lucrare de o mai largă cuprindere tematică este cea a lui N. Stoicescu, privind aspectele de unitate a românilor din epoca feudală ⁴⁸.

Medievalistica noastră s-a îmbogățit în ultimii ani cu o serie de monografii asupra unor voievozi și personalități politice românești, care prin vitejia și abnegația lor, au constituit exemple de dăruire și luptă în fruntea poporului nostru, pentru apărarea libertății și independenței. Printre aceste personalități se remarcă : Ștefan cel Mare ^{48bis}, Radu de la Afumați ⁴⁹, Petru Rareș ⁵⁰, Matei Basarab ⁵¹, C. Brîncoveanu ⁵², alți voievozi mai puțin cunoscuți ⁵³.

Aria de confluență a culturii și civilizației românești cu civilizațiile europene a stat de asemenea, în atenția istoricilor români. *Tradiția politică bizantină în Țările Române, în sec. XVI—XVIII* ⁵⁴ a fost studiată de Andrei Pippidi iar legăturile cu lumea balcanică au fost puse în evidență prin editarea unor mai vechi studii ale lui V. Papacostea în lucrarea *Civilizația română și civilizația balcanică, studii istorice* ⁵⁵, iar relațiile Țărilor Române cu Levantul pe plan cultural-artistic, în sec. XVI—XVIII s-au bucurat de investigații recente, cu rezultate notabile pentru cunoașterea nivelului și rolului jucat de cultura românească medievală în Orient ⁵⁶.

4. În privința începuturilor istoriei moderne românești, ultimii cinci ani au arătat o tot mai mare înclinație a cercetărilor spre sfîrșitul sec. XVIII, spre mișcarea lui Horea din 1784 și a Supplexului din 1791. Cu deosebire, aniversarea bicentenară a mișcării lui Horea, Cloșca și

Crișan a prilejuit noi și îndelungi discuții asupra caracterului de răscoală sau revoluție al acesteia.

Lucrările exegeților evenimentelor de la 1784, acad. D. Prodan : *Răscoala lui Horea* ⁵⁷ (în două volume) și cea a acad. Șt. Pascu : *Revoluția populară de sub conducerea lui Horea* ⁵⁸, pun cu acuitate această problemă. În această confruntare de păreri s-au angajat și alți istorici ca Ștefan Ștefănescu ⁵⁹, C. Corbu ⁶⁰, Ilie Ceașescu ⁶¹, N. Edroiu și P. Teodor ⁶² ș.a.

Independent, însă, de rezultatele la care istoriografia românească va ajunge cu privire la caracterul de răscoală sau revoluție a mișcării de la 1784, există numeroase argumente care vin în sprijinul tezei că sfârșitul de secol. XVIII, constituie — sub multiple aspecte, dar cu deosebire, sub cel al ideilor politice, cultural-științifice și de mentalitate colectivă, un prim și mare pas deschizător spre modernitate.

O mai veche și aprinsă dispută s-a purtat și după 1980 în jurul anului revoluționar 1821, în legătură cu aderarea sau neaderarea lui Tudor Vladimirescu la Eteria condusă de Alexandru Ipsilanti, la legământul lui Tudor față de Eterie. Principala lucrare apărută în această perioadă despre Tudor Vladimirescu este a lui G. D. Iscriu : *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu* ⁶³.

Revoluția de la 1848 a stat în atenția unor istorici printre care : D. Berindei cu lucrarea de largă accesibilitate : *1848 în Țările Române* ⁶⁴ în care subliniază cu pregnanță, caracterul unitar al revoluției în cele trei provincii istorice, M. Totu și colab. cu un dicționar asupra unui mare număr de participanți la evenimentele din 1848/1849 ⁶⁵. Epoca mai este ilustrată de lucrarea lui A. Iordache : *Pe urmele Goleștilor* ⁶⁶, cu largi implicații de natură politică, context în care se înscrie și lucrarea lui I. Pătroi, *La cumpăna a două epoci, 1849—1877* ⁶⁷ precum și ce a lui I. Bondunescu : *Diplomația română în slujba independenței* ⁶⁸.

În egală măsură, unirea Principatelor române s-a bucurat de noi cercetări concretizate într-o amplă culegere de studii realizată de un colectiv larg de specialiști : *Unirea Principatelor și Puterile Europene* ⁶⁹ și într-una de mai largă accesibilitate ⁷⁰.

Sistemul constituțional din România a fost abordat într-o lucrare de mai largă accesibilitate de Pop Teodor Leon ⁷¹, politica externă din perioada 1878—1914 de Gh. Cazan și Șt. Rădulescu-Zoner, ⁷², iar sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX, a fost zugrăvit, într-o manieră personală de I. Bulei ⁷³. Mai mult decât în trecut, problema țărănească din epoca modernă a fost studiată, atît în adîncime cît și în extensiune. Ilie Corfus a realizat o monografie intitulată : *Agricultura din Țările Române. 1848—1864. Istoria agrară comparată* ⁷⁴ continuat din punct de vedere tematic și cronologic de I. Pincioiu în lucrarea : *Țăranii, pămîntul și moșierii în România 1864—1888* ⁷⁵. Realizatorul unei sinteze a istoriei țărănimii românești din epoca modernă este C. Corbu în lucrarea *Rolul țărănimii în istoria României* (sec. XIX) ⁷⁶.

Nouă sub aspect tematic și ca abordare a problematicii vieții politice a României moderne este *Istoria parlamentului și a vieții parlamentare din România pînă la 1918* elaborată de P. Căncea, M. Iosa și A. Stan ⁷⁷.

Istoriografia din ultimii cinci ani s-a îmbogățit cu numeroase studii și monografii asupra dezvoltării clasei muncitoare, a partidului său din 1893 și asupra mișcării sindicale. Pe prim plan se impune masiva lucrare intitulată *Condițiile istorice ale apariției și dezvoltării clasei muncitoare din România. Făurirea și afirmarea partidului său politic (1821—1893)*

autori : N. Copoiu, Augustin Deac (coordonator), Ion Iacoș, prefață Ion Popescu-Puțuri ⁷⁸. Continuatoarea aceleiași teme, din punct de vedere cronologic o constituie lucrarea lui I. Mamina și V. Nicolae : *Partidul clasei muncitoare în viața politică a României, 1893—1918* ⁷⁹. Taboulul complex al istoriei mișcării muncitorești din această perioadă este completat cu alte lucrări, printre care amintim, pe cea a lui I. Căpreanu ⁸⁰, Georgeta Tudoran ⁸¹, Dima Romus ⁸² ș.a., precum și cu numeroasele studii și articole apărute în revistele de specialitate, cu deosebire, în „Anale de Istorie”. În coloanele acestei reviste, sub rubrica „Dezvoltarea partidului clasei muncitoare din România în perioada 1893—1918” au apărut, începând din 1982, o serie de articole și studii semnate de specialiști ca : Ion Popescu-Puțuri, M. Mușat, I. Ardeleanu, Gh. Zaharia, Gh. Șurpat, consacrate centenarului nașterii P.S.D.M.R.

O contribuție marcantă la întregirea cunoașterii acestui domeniu al istoriei moderne o constituie ampla monografie a organizațiilor profesionale ale proletariatului, de tip sindical, care, timp de un veac au acționat conduse de partidul clasei muncitoare, intitulată : *Mișcarea Sindicală din România*, vol. I, autori Fl. Dragne, I. Iacoș, N. G. Munteanu, V. Petrișor ⁸³.

Anul 1918 este anul încheerii epocii moderne în istoria românilor, an care coincide cu procesul desăvârșirii național-statale.

Lucrarea care reflectă cel mai fidel lupta de veacuri a poporului român pentru realizarea idealului unirii statale la 1 decembrie 1918 este sinteza realizată de acad. St. Pascu : *Făurirea statului național român 1918* apărută în două volume în 1983. Împreună cu volumele de documente, cu alte lucrări ⁸⁴, și numeroasele articole și studii consacrate aceluiși eveniment, aceasta constituie principalul izvor al cunoașterii procesului legic al desăvârșirii unirii tuturor românilor într-un singur organism statal.

Dintre contribuțiile care s-au referit în mod special la încheierea procesului unificării statale și la confirmarea acestui moment istoric pe plan internațional, amintim unele studii care au apărut în 1981 și care aduc în discuție materiale informative noi, cu puncte de vedere personale ⁸⁵.

5. Cercetarea epocii contemporane, mai întâi cea cuprinsă între cele două războaie mondiale s-a amplificat, în funcție de marea problematică, nu îndeajuns cercetată, ce se punea în fața societății românești, după realizarea mării uniri de la 1 decembrie 1918.

A fost adincită studierea, pe bază de surse originale, complexitatea factorilor economico-sociali și politici, în care s-a putut ajunge la întemeierea Partidului Comunist Român, moment hotărâtor pentru evoluția accelerată a mișcării muncitorești și revoluționare din România interbelică. Printre contribuțiile care se impun în acest domeniu este lucrarea lui M. Mușat și I. Ardeleanu, care cuprinde într-o succesiune organică principalele momente ale mișcării muncitorești din România : *Unitate, continuitate și ascensiune în mișcarea muncitorească din România 1921—1948* ⁸⁶ apoi cea a lui C. Mihailovici-Cușmir, Fl. Dragne, Gh. Unc : *Mișcarea muncitorească din România. 1916—1921. Făurirea Partidului Comunist Român* ⁸⁷. Semnificația istorică a creării partidului a fost marcată, cu deosebire cu prilejul celei de a 60-a aniversări, prin articole și studii publicate în revistele de specialitate ⁸⁸.

Drumul parcurs de partid și de clasa muncitoare în anii de după înființarea P.C.R. și în perioada următoare este amplu reflectat într-o

serie de lucrări ca : M. C. Stănescu, *Mișcarea muncitorească din România în anii 1924—1928*⁸⁹, M. C. Stănescu și M. Silviu, *Lupenii ieri și azi*⁹⁰, O. Matichescu, Stelian Neagoe, *Ani de luptă comunistă 1933—1944*⁹¹. Specificul activității politice a P.C.R. din această perioadă, legătura sa cu masele și alte mijloace de participare la viața politică este studiat și relevat cu argumente convingătoare în lucrările : *Organizații de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de P.C.R., 1921—1944* (vol. II)⁹², *Electoratul din România în anii interbelici (Mișcarea muncitorească și democratică în viața electorală din România interbelică*⁹³. de S. Cutișteanu și Gh. Ioniță.

O altă latură a acestei perioade care s-a bucurat de atenția cercetătorilor este cea a vieții politice. Dintre contribuțiile în acest domeniu trebuie avute în vedere două lucrări ale lui I. Scurtu *Viața politică din România, 1918—1944. De la marea unire din 1918 la revoluția de eliberare socială și națională din august 1944*⁹⁴ și *Din viața politică a României (1926—1947). Studiu critic privind istoria Partidului Național Țărănesc*⁹⁵. Dacă prima îmbrățișează întreaga viață politică din România, interbelică, cea de a doua se referă la istoria P.N.Ț., într-o viziune personală. La completarea tabloului vieții politice din România își anti-popular aporul și alți cercetători ca I. Bitoleanu⁹⁶ și Eufrosina Popescu, precum și Fl. Nedelcu, acesta din urmă în lucrarea : *De la restaurație la dictatura regală*⁹⁷, în care înfățișează sub diverse aspecte, caracterul anti-popular al regimului politic din România din anii 1930—1940.

Literatura istorică apărută în această perioadă îmbrățișează un evantai larg de aspecte privind dezvoltarea agriculturii după reforma din 1921—22, evoluția industriei, criza economică generală din 1928—33, politica de acaparare a monopolurilor străine etc. Aceste laturi sînt ilustrate într-o serie de articole și studii, dar, cu deosebire în lucrările : *Relațiile economice ale României în perioada interbelică* a lui I. Puia⁹⁸, *Politica economică a României între 1922—1926* semnată de I. Saizu⁹⁹ și, de asemenea în cuprinzătoare monografie a lui Gh. Buzatu : *România și trusturile petroliere internaționale pînă la 1929*¹⁰⁰.

Politica externă a României din perioada interbelică s-a bucurat de o atenție sporită. Aceasta se reflectă în lucrările : Gh. Zaharia, C. Botoran, *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic 1919—1939*¹⁰¹, I. Calafeteanu, *Diplomația românească în sud-estul Europei (martie 1938—martie 1940)*¹⁰², Livia Dandara, *România în vîltoarea anului 1939*¹⁰³ precum și într-o suită de studii și lucrări asupra celui mai strălucit reprezentant al politicii externe românești din această perioadă, Nicolae Titulescu¹⁰⁴.

Ideea majoră care străbate lucrările axate pe această problemă este lupta politico-diplomatică de alianțe, colaborare și pace, lupta de apărare a integrității teritoriale a României de pericolul fascismului și revizionismului.

Evenimentele politice din timpul celui de al doilea război mondial, pregătirea și desfășurarea insurecției poporului român din August 1944—începutul revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din România, constituie pentru istoriografia marxistă din această perioadă una din temele majore în cercetare. Bogatele contribuții realizate în acest domeniu pînă în 1980, au creat condiții favorabile pentru cercetări mai ample și mai profunde concretizate în monografiile și lucrări de sinteză de amploare. Cu deosebire, anul aniversativ 1984, al revoluției

din 1944 a fost marcat prin apariția unor importante lucrări printre care : *Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 — moment epocal în istoria poporului român*¹⁰⁵, Ilie Ceaușescu, Florin Constantiniu, Mihai Ionescu, *200 de zile mai devreme. Rolul României în scurtarea celui de al II-lea război mondial*¹⁰⁶; general colonel dr. Constantin Olteanu, general locotenent dr. Ilie Ceaușescu, col. dr. Florian Tucă, col. dr. Vasile Mocanu, *Armata română în revoluția din August 1941*¹⁰⁷, Gh. Zaharia, I. Cupșa, *Participarea României la înfrângerea Germaniei naziste*, cu un cuvânt introductiv de Ion Popescu-Puțuri¹⁰⁸.

Interesantă și nouă sub raportul informației memorialistice este lucrarea *Pe drumurile biruinței, 23 August 1944—12 mai 1945. Extrase din jurnalele de operații ale unor mari unități, unități și subunități române participante la războiul antihitlerist*¹⁰⁹, precum și cea semnată de Florin Constantiniu, Mihai Ionescu : *August 1944 : repere istorice*¹¹⁰, cu un caracter istoric documentar.

Importanța actului de la 23 August pentru istoria europeană și, puternicul ecou pe care acesta l-a avut în întreaga lume, reies cu pregnanță din două lucrări apărute în același an 1984 : *Actul de la 23 August 1944 în context internațional. Studii și documente*¹¹¹ lucrare colectivă coordonată de Gh. Buzatu și *Ecoul internațional al revoluției române din August 1944 și al contribuției României la războiul antihitlerist* volum întocmit de col. dr. Gh. Tudor, col. dr. Florian Tucă ș.a., cu un cuvânt înainte de gen. col. dr. Constantin Olteanu¹¹². Marea bogăție de informații care stau la baza acestor lucrări asupra memorabilului an 1944, este complinită de articole și studii care au apărut în diverse reviste de specialitate. Acestea analizează situația politică din România din anii dictaturii antonesciene, climatul de luptă împotriva războiului și a ocupației hitleriste¹¹³.

O serie de studii mai noi aduc bogate informații, cu privire la pregătirea scoaterii României din războiul hitlerist și, de asemenea la planurile de rezistență ale Germaniei naziste, față de evoluția situației din România, în ajunul actului de la 23 august 1944¹¹⁴.

Perioada istoriei României de după eliberarea din August 1944 se bucură de o atenție sporită în activitatea de cercetare reflectată în istoriografia ultimilor cinci ani.

La baza investigării acestei epoci, ca și a întregii noastre istorii, stau documentele de partid și de stat, hotărârile congreselor și cu deosebire ale congreselor IX—XIII, ale conferințelor naționale ale partidului, expunerile și materialele de importanță teoretică și practică, ale președintelui României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care oferă ele însele o imagine complexă a drumului parcurs de poporul român în anii socialismului, a căilor ce trebuie urmate în viitor, precum și o oglindire a proceselor și tendințelor dezvoltării lumii contemporane.

O însemnătate teoretică deosebită pentru înțelegerea și cercetarea istoriei patriei o are opera tovarășului Nicolae Ceaușescu cuprinsă în seria de volume : *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, precum și culegerile de texte alese : *Din gândirea social-politică a președintelui României Nicolae Ceaușescu, Din gândirea economică a președintelui României Nicolae Ceaușescu, Istoria poporului român. Culegere de texte*. De asemenea, un îndreptar metodologic pentru cercetarea istoriei îl constituie cuvântul rostit de tovarășul Nicolae Ceaușescu la întâlnirea de lucru din 27 mai 1980, în care a înfățișat sarcinile ce revin

istoricilor români la cel de al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București. Principala misiune a istoricilor, în lumina acestor sarcini, este de a contribui prin opera lor, la întărirea colaborării și conlucrării între popoare și națiuni, între state, pornindu-se de la noi principii de relații internaționale, care se afirmă astăzi în lume, ale deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității fiecărei națiuni.

În înțelesul aceluiași spirit, istoricul are înalta menire de a fi obiectiv și fidel adevărului, de a păstra dreapta judecată și spiritul măsurii în judecarea proceselor istorice, de a dovedi, în acelaș timp curaj în afirmarea adevărului, de a manifesta principalitate revoluționară, spirit critic deschis.

6. Preocupările pentru istoria universală au sporit în ultimii cinci ani, contribuțiile în acest domeniu constituind argumente promițătoare pentru dezvoltarea acestui domeniu, în etapa ce urmează. O parte din producția științifică de istorie universală este alcătuită din lucrări de sinteză asupra vieții economice, politice și spirituale a lumii antice¹¹⁵ și bizantine, altele se referă la unele personalități¹¹⁶. Cu prilejul aniversării unor momente importante din istoria universală au fost abordate probleme privind prezența internațională a românilor în cadrul luptei pentru libertate și independență; astfel, tricentenarul eliberării Vienei (1683)¹¹⁷ a prilejuit apariția unor studii privind participarea românilor, alături de aliați, la lupta antiotomană; de asemenea, aniversarea nașterii lui Giuseppe Garibaldi a fost urmată de publicarea unor articole și studii, care au subliniat legăturile revoluționarilor români cu mișcarea risorgimentului¹¹⁸.

Au continuat să apară și în acești ani lucrări de mai largă circulație asupra unor oameni politici din istoria universală¹¹⁹. În același timp, sînt de semnalat și unele studii originale asupra civilizației din Europa răsăriteană¹²⁰.

Pași importanți s-au făcut și pe linia publicării unor surse de istorie universală¹²¹; pentru prima jumătate a sec. XX s-a publicat un amplu și minuțios *Repertoriu de cronologie internațională (1914—1945)*¹²² de P. Bărbulescu și I. Cloșca, îndreptar util pentru orientarea în evenimentele vieții politice și diplomatice ale epocii. O lucrare asemănătoare, continuă expunerea evenimentelor pînă în 1980: *Relațiile internaționale postbelice. Cronologie diplomatică (1945—1946) I; (1965—1980) II*¹²³. Un important număr de documente inedite privind prima conflagrație mondială publică M. Popa și L. Popa: *Primul război mondial 1914—1918. Texte și documente*¹²⁴ și, de asemenea, C. Bușe, Z. Zorin, Al. Vianu, Gh. Bădescu pentru perioada postbelică în cel de al treilea volum al lucrării *Relații internaționale în acte și documente (1945—1982)*¹²⁵.

Printre lucrările de interpretare trebuie menționate cîteva contribuții de istorie universală în strînsă legătură cu istoria românească; o lucrare de istorie diplomatică, a lui N. Ciachir și Gh. Bercan: *Diplomația europeană în epoca modernă*¹²⁶, apoi două privind politica externă a Angliei față de România¹²⁷, iar alta referitoare la sistemul de colaborare a țării noastre după primul război mondial pe plan balcanic¹²⁸.

În ultimii ani, literatura de istorie universală s-a îmbogățit cu lucrări de adîncă analiză a împrejurărilor politico-diplomatice din anii escaladării fascismului în Europa (A. Simion, *Agresiunile naziste din Europa în anii 1938—1939*)¹²⁹ și, de asemenea, din epoca afirmării neofascismului,

terorismului și a forțelor de dreapta care duc la destabilizarea păcii, la noi pericole, care amenință pacea mondială¹³⁰.

7. Interesul pentru istoriografie, adică pentru istoria și filozofia istoriei a continuat cu bune realizări și în anii din urmă. Acad. Șt. Pascu a dat o privire panoramică asupra istoriografiei românești în epoca socialismului¹³¹; Prof. Ștefan Ștefănescu a abordat istoriografia românească din perspectivă universală¹³², iar P. Teodor a continuat mai vechi preocupări de istoriografie luministă¹³³. Al. Zub a investigat aspecte complexe ale istoriografiei românești post pașoptiste¹³⁴ și, s-a oprit mai mult asupra gândirii istorice a lui A. D. Xenopol¹³⁵; de asemenea V. Cristian și-a dedicat eforturile unei monografii asupra istoriografiei pașoptiste¹³⁶. V. Curticăpeanu a adâncit istoriografia generației de la 1848 din perspectiva înțelegerii conceptelor de națiune și conștiință istorică,¹³⁷ iar L. Boia a abordat unele aspecte de istoriografie universală.

Deosebit de importantă și mereu actuala problemă a continuității daco-romane s-a bucurat de o tratare sintetică într-o lucrare datorată lui N. Stoicescu și I. Hurdubețiu¹³⁸.

Pe planul filozofiei istoriei, M. Badea și P. Nichițelea au realizat o lucrare privind principalele tendințe și orientări în filosofia istoriei contemporane¹³⁹.

8. Preocuparea pentru lucrările de sinteză a fost prezentă în perioada la care ne referim și ea a fost materializată prin lucrări de mai mare sau mai redusă cuprindere tematică. Asupra Transilvaniei au apărut două lucrări de sinteză, cea a acad. Ștefan Pascu : *Ce este Transilvania, civilizația transilvană în cadrul civilizației românești*¹⁴⁰, și cea a gen. loc. dr. Ilie Ceaușescu : *Transilvania străvechi pământ românesc*¹⁴¹. Marea adunare națională de la 1 decembrie 1918 văzută în contextul întregii istorii românești s-a bucurat de o amplă sinteză în două volume : *Făurirea statului național român 1918* datorată acad. Șt. Pascu¹⁴².

Cea mai cuprinzătoare privire de ansamblu asupra istoriei poporului român este sinteza semnată de M. Mușat și I. Ardeleanu : *De la statul dac al lui Burebista la statul român unitar*¹⁴³.

Cu apariția, în 1984, a primului volum al *Istoriei militare a poporului român* se inaugurează cea dintâi sinteză de anvergură în acest domeniu, care va apare în zece, sub egida Comisiei Române de Istorie militară și a Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară. Primul volum cuprinde Istoria militară din cele mai vechi timpuri, pînă în sec. XIV¹⁴⁴, coordonatori : gen. col. dr. C. Olteanu, acad. Șt. Pascu, gen. loc. dr. Ilie Ceaușescu.

Pe aceeași linie tematică se înscriu alte două lucrări de doctrină militară : *Apărarea națională în concepția Partidului Comunist Român* la care colaborează cunoscuți teoreticieni și istorici militari Ion Coman, gen. col. dr. C. Olteanu, gen. loc. dr. Ilie Ceaușescu ș.a.¹⁴⁵ apoi, *Concepția militară a tovarășului Nicolae Ceaușescu privind apărarea independenței patriei noastre socialiste*, autori gen. loc. dr. C. Olteanu, gen. col. Vasile Milea, gen. loc. Gheorghe Gomoiu, gen. loc. dr. Ilie Ceaușescu¹⁴⁶. și, de asemenea *Războiul întregului popor pentru apărarea patriei la români* de gen. loc. dr. Ilie Ceaușescu¹⁴⁷.

Preocuparea pentru sinteză este reflectată și în *Istoria ilustrată a românilor*¹⁴⁸ a lui Dinu C. Giurescu, aceasta reprezentînd genul în literatura de specialitate.

Tot în această categorie poate fi inserat și volumul: *Națiunea română, geneză, afirmare, orizont contemporan*¹⁴⁹ alcătuit din studiile unui larg colectiv de autori sub redacția lui Șt. Ștefănescu, temă puțin studiată încă în istoriografia noastră. O lucrare axată pe aceeași importanță temă a apărut sub egida Academiei „Ștefan Gheorghiu”: *Națiunea și statul în relațiile internaționale*¹⁵⁰.

Aceste sinteze care au drept suport o mare cantitate de surse documentare constituie argumentul cel mai elocvent că, în acest stadiu, istoriografia noastră marxistă a ajuns la deplina sa maturitate pentru a trece în viitor la noi și importante lucrări de un larg orizont de informare și interpretare.



Perioada cuprinsă între anii 1980—1985 constituie pentru istoriografia românească o nouă treaptă, pe linia îmbogățirii bazei sale de informație și documentare, de lărgirea continuă a orizontului de cunoaștere a trecutului. Principala preocupare manifestată în această direcție s-a concentrat asupra publicării tuturor categoriilor de surse arheologice, epigrafice, documentare, narrative, memorialistică etc. Cele mai mari eforturi s-au continuat pe linia creșterii colecțiilor de izvoare de importanță națională printre care seria: de „Documenta Romaniae Historica”, prin adăugarea de noi serii și volume tematice. Specific perioadei ultimilor cinci ani este publicarea unor volume de documente care pun în circulație noi fonduri de izvoare interne și străine referitoare la marile momente ale istoriei naționale: Mihai Viteazul, făuritorul primei uniri a tuturor românilor într-un singur stat (1599—1600), mișcarea revoluționară condusă de Horea, Cloșca și Crișan (1784), revoluția română de la 1848 — 1849, Unirea Principatelor Române (1859).

De asemenea s-a trecut la publicarea principalelor surse documentare referitoare la desăvârșirea statului național român de la 1 Decembrie 1918 și cele ale revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă de la 23 august 1944.

Pentru istoria epocii celei mai noi, s-a continuat cu publicarea unor noi volume din opera președintelui României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cea mai cuprinzătoare sursă pentru cunoașterea dezvoltării României contemporane, sub toate aspectele. Cercetările arheologice au adus în această etapă noi contribuții în scopul rezolvării unor probleme de istorie veche a României, din paleolitic pînă în epoca feudală. Cu deosebire, s-au făcut noi pași pe linia mai bune cunoașteri a istoriei și civilizației geto-dacilor, a procesului de sinteză daco-romană. Numeroasele descoperiri arheologice din sec. IV—VIII e.n. au adus noi și importante dovezi asupra continuității daco-romane în spațiul carpato-danubian, asupra procesului de formare a poporului român și a limbii sale.

Domeniul medievisticii s-a dezvoltat pe direcțiile tradiționale cu contribuții mai evidente în sfera vieții materiale a istoriei agrare, meșteșugurilor, comerțului, a vieții orășenești, precum și în domeniul istoriei sociale a frământărilor și răscoalelor țărănești. Viața politică este reflectată într-o serie de monografii de voievozi și domni din țările române.

Și în domeniul istoriei moderne s-au înregistrat progrese demne de tot interesul. S-a urmărit și aici elucidarea unor probleme legate de înțelegerea mai profundă a marilor transformări din perioada de trecere la epoca modernă și la încheierea acesteia prin desăvârșirea unității naționale-

statale la 1 Decembrie 1918. În centrul atenției istoricilor au stat etapele pe care le-a parcurs națiunea română în plină formare și afirmare, începînd cu mișcarea lui Horea (1784) și cu cea a lui Tudor Vladimirescu (1821) apoi cu revoluția de la 1848 și cucerirea independenței din 1877/78.

Una din preocupările istoriografiei românești contemporane a constituit-o analiza vieții social-economice și politice din perioada interbelică, cînd România a constituit un obiect de dispută a imperialismului internațional. În mai mare măsură, centrul de greutate al cercetării istorice a fost pus pe studierea evoluției forțelor revoluționare, a întemeierii Partidului Comunist Român din mai 1921 și a luptei sale împotriva exploatareii capitaliste, împotriva fascismului și războiului.

Bogate și convingătoare lucrări bazate pe o documentație nouă au apărut asupra perioadei 1940—1944, ani de luptă neînfrîcată dusă de clasa muncitoare, de înregul popor român, în frunte cu Partidul Comunist Român, pentru răsturnarea guvernului antonescian și pentru scoaterea României din războiul antisovietic. Cercetările mai noi au scos în întreaga ei amploare, importanța revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944, dînd o imagine mai realistă și mai completă rolului jucat de România în scurtarea războiului și a contribuției sale la înfrîngerea mașinii de război hitleriste.

Anii construcției societății noi de după 23 August 1944 s-au bucurat de asemenea, de lucrări valoroase, la care și-au dat contribuția, pe lîngă istorici, o serie de economiști, politici, filozofi, literați etc.

Fenomenele noi care au loc în România după 30 Decembrie 1947 și cu deosebire începînd din 1965, constituie istoria cea mai nouă, o istorie structural deosebită, istoria socialismului victorios, pe care istoricii de azi și de mîine, o studiază și o vor studia, în toată amploarea și măreția ei.

N O T E

¹ *Histria*, VI, *Les thermes romanes*, sub red. Al. Suceveanu, Edit. Academiei R. S. România, București, 1982, 254 p.

² *Inscripțiile Daciei Romane*, de Ion I. Russu cu colab. lui O. Floca și Valker Wollmann, Edit. Academiei R. S. România, București, 1984, 469 p.

³ *Inscripțiile din Scythia Minor*, vol. I (*Histria și împrejurimile*) culese, traduse, însoțite de comentarii și indici de D. M. Poppidi, Edit. Academiei R. S. România, București, 1983, 207 p.

⁴ Edit. Științifică și Enciclopedică, 1982, 112 p.

⁵ D. Berciu, *Buridava Dacică*, vol. I, Edit. Academiei R. S. România, București, 1981, 544 p.

⁶ Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 202 p.

⁷ Edit. „Junimea”, Iași, 1984, 200 p.

⁸ Dinu Antonescu, *Introducere în arhitectura dacilor*, Edit. Tehnică, 1984, 220 p.

⁹ I. Glodariu, *Așezarea dacică și daco-romană de la Slimnic*, Edit. Academiei, 1981, 201 p. Gh. Bichir, *Gelo-dacii din Muntenia în epoca omană*, Edit. Academiei R. S. România, 1984, 176 p. M. Bărbulescu, *Interferențe spirituale în Dacia Română*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1984, 40 p.

¹⁰ În această direcție se remarcă o serie de arheologi, printre care : G. Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea de pe teritoriul Moldovei, sec. II î.e.n. — III e.n.*; Edit. Junimea, Iași, 1981, 264 p.; Doina Benea, *Din Istoria militară a Moeziei Superior și a Daciei. Legiunea a VII-a și Legiunea a III-a*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1983, 260 p.; Gr. Vlădescu, *Drumuri romane în Dacia inferioară*, Edit. Militară, 1983, 314 p.

¹¹ Edit. Științifică și Enciclopedică, 1983, 230 p.

¹² Edit. Junimea, Iași, 1981, 124 p.

¹³ Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1981, 468 p.

¹⁴ Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1981, 68 p.

¹⁵ Edit. Facla, Timișoara, 1984, 256 p.

- ¹⁶ *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. IV (1536—1550), Edit; Acad. R. S. România, 1981, 430 p. C. Transilvania, vol. XI (1356—1360), 1981, 660 p., B. Țara Românească, vol. V (1551—1565), 1983, p. 455 A. Moldova, vol. XII (1361—1365), 1985, 540 p.
- ¹⁷ *Fontes Historiae Daco-Romanae*, Scriitori și acte bizantine sec. IV—XV, vol. IV, Edit. Academiei. R. S. România, 1982, 568 p.
- ¹⁸ În acest domeniu trebuie menționate volumele: R. Constantinescu, *Lupta pentru unitate statală a țărilor române 1590—1630*, București, 384 p.; C. Feneșan, *Documente medievale bândăfene, 1440—1650*, Timișoara, Edit. Facla, Timișoara, 1981, 220 p. I. Corfuz, *Documente privind istoria României culese din arhivele polone sec. al XVII-lea*, Edit. Acad. R. S. România, 1983, 366 p.; M. Mehmet, *Documente turcești privind istoria României*, vol. II (1774—1791), Edit. Academiei R. S. România, 1983, 384 p.
- ¹⁹ *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, vol. I, *Documente Externe*, colecția coordonată de I. Ardeleanu, V. Arimia, M. Mușat, G. Bondoc, Edit. Acad. R. S. România, 1982, 686 p.; *idem*, vol. II, *Cronicari și istorici străini în sec. XVI—XVIII*, Edit. Academiei R. S. România, 1983, 523 p.
- ²⁰ Ioan Neculce. *Opere, Letopisețul Țării Moldovei și o samă de cuvinte*, Ediție critică și studiu introductiv de G. Strempeț, Edit. Minerva, București, 1982, 934 p.
- ²¹ D. Cantemir, *Opere complete*, vol. IX, tom. I (De Antiquis et hodiernis Moldavia nominibus et Historia Moldo-Vlahia), Ediție de D. Slušanschi, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, 459 p.
- ²² *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, 691 p.
- ²³ Din Seria A a apărut, sub red. acad. St. Pascu, *Premizele Răscoalei, 1773—1774*, I, Edit. Academiei R. S. România, București, 1982, 491 p.; vol. II, oct decembrie 1784: Seria B. *Izvoare narative*, vol. I, 1773—1785; vol. II 1780—1860, Edit. Academiei R. S. România 1982—1983, 549 p. + 339 + 489 + 472 p.
- ²⁴ *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, elaborat de C. Bodea, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, 2 vol. XLVII, 1276 p.
- ²⁵ *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. B. Țara Românească*, 12 apr. 1849 — 21 apr. 1850, Edit. Academiei R. S. România, București, 1983, 362 p.; *Idem*, C. Transilvania, 30 apr. — 14 mai 1848, Edit. Academiei R. S. România, București, 1982, 606 p.
- ²⁶ Publicată de Marin Bucur, *Jules Michelet și revoluționarii români*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1982, 266 p.
- ²⁷ N. Blăcescu, *Opere*, II, *Serieri istorice, politice și economice 1842—1852*, Ediție critică și note de G. Zane și Elena G. Zane, Edit. Academiei R. S. România, 1982, 300 p.
- ²⁸ Mihail Kogălniceanu, *Opere, Oratoric*, II, 1864—1878, Partea II-a 1868—1870; Partea a III-a 1870—1874 II Oratoric III, 1878—1891, Partea I-a 1878—1880. Text stabilit, studiu introductiv, note, comentariu de Georgeta Penclea, Edit. Academiei R. S. România, 1980, 490 p. 1982, 510 p. 1984, 461 p.
- ²⁹ *George Bariț și contemporanii*, sub coordonarea acad. Șt. Pascu, vol. IV, Edit. Minerva, București, 1981, 388 p.; vol. VI, 1983, 446 p.
- ³⁰ Alexandru Papiu-Ilarian, *Antologie*, ediție îngrijită, prefață, note și comentarii de C. Albu, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1981, 492 p.
- ³¹ Edit. Academiei R. S. România, București, 1984, 398 p.
- ³² *Vol. I Documente externe*, elaborat de un colectiv de autori coordonat de: I. Ardeleanu, V. Arimia, J. Gal, M. Mușat, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, 622 p.; vol. II, *Texte străine*, 1944, 450 p.
- ³² bis Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1980, 595 p.
- ³³ *Documente privind marea răscoală a țăranilor din 1907*, vol. II, *Desfășurarea Răscoalei*, A. Moldova, Edit. Academiei R. S. România, București, 1983, 776 p.; V. Liu publică un volum: *N. Iorga și marea răscoală țărănească din 1907. Mărturii documentare*, Ed. Junimea, 1984, 315 p.
- ³⁴ *Documente din istoria mișcării revoluționare și democratice de tineret din România (1821—1922)*, vol. I, Edit. Politică, București, 1982, 552 p. *Deputații socialiști în Parlamentul român. Discursuri (1888—1899; 1919—1921)*, Edit. Politică București, 1983, 364 p.; C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 8, Edit. Politică, București, 1983, 346 p.
- ³⁵ Sub red. I. Ardeleanu, V. Arimia, *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român*. Documente externe, vol. I (1879—1916): vol. II (1916—1918), Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, 1342 p.
- ³⁶ Edit. Militară, București, 1984, 300 p.
- ³⁷ Edit. Eminescu, București, 1984, 788 p.
- ³⁸ Edit. Militară, București, 1983, 1573 p.
- ³⁹ Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, 424 p.
- ⁴⁰ Fl. Dragne, I. Scurtu, *Culegere de texte privind mișcarea muncitorească din România*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, 424 p.

⁴¹ 23 August 1944. Documente, Colectiv de coordonare Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, vol. I 1939—1949, 556 p.; vol. II 1944, 871 p. Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

⁴² Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, 383 p.

⁴³ Gh. Cantacuzino, *Cetăți medievale din Țara Românească* sec XIII—XIV, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1981, 216 p.

⁴⁴ A. Ghiață, *Aspecte ale organizației politice în Dobrogea în sec. XIII—XIV* în „Revista de Istorie” (1981) nr. 10, p. 1963—1981.

⁴⁵ M. Maxim, *Din istoria relațiilor româno-otomane „Capitulațiile”*, în „Anale de Istorie” (1982), nr. 6, p. 34—68.

⁴⁶ A. Răduțiu, *Les institutions rurales dans les Pays roumains aux XVIII siècle* în „Revue Roumaine d’Histoire” (1981) nr. 3, p. 503—514.

⁴⁷ C. Bușe, *Les villes roumaines foyer culturelles du Sud Est Europeene aux XVIII—XIX siècles* în „Revue Roumaine d’Histoire” (1981) nr. 3, p. 469—484.

⁴⁸ N. Stoicescu, *Unitatea românilor în evul mediu*, Edit. Academiei R. S. România, București, 1983, 182 p.

⁴⁸ bis Al. Savu, *Ștefan cel Mare. Campania*, Edit. Militară, București, 1982, 214 p.

⁴⁹ N. Stoicescu, *Radu de la Afumați (1522—1529)*, Edit. Militară, București, 1982, 160 p.

⁵⁰ Șt. Gorovei, *Petru Rareș (1527—1538)*, Edit. Militară, București, 1982, 232 p.

⁵¹ N. Stoicescu, *Matei Basarab (1632—1654)*, Edit. Militară, București, 1982, 248 p.

⁵² St. Ionescu, *Epoca Brincovenească*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 248 p.

⁵³ P. Tudoran, *Domniile trecutului, domniilor uitați*, Edit. Facla, Timișoara, 1983, 260 p.

⁵⁴ Editura Academiei R. S. România, București, 1983, 275 p.

⁵⁵ Editura Eminescu, București, 1983, 528 p.

⁵⁶ V. Căndea, C. Simionescu, *Prezențe culturale românești. Istanbul, Ierusalim, Paros Patras, Sinai, Alep*, București, 1980, 16 p. + 52 pl.

⁵⁷ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, vol. I, 623 p.; vol. II 775 p.

⁵⁸ Șt. Pascu, *Revoluția populară de sub conducerea lui Horea*, Edit. Militară, București, 1984, 563 p.

⁵⁹ Șt. Ștefănescu, *1784 : răscoală sau revoluție?* în „Revista de Istorie”, 34 (1981), nr. 7, p. 1355—1361.

⁶⁰ C. Corbu, *1784 — răscoală sau revoluție?* în „Anale de Istorie” (1983) nr. 3, p. 125—133.

⁶¹ Gen. loc. dr. Ilie Ceaușescu, *Transilvania de la daci pînă în zilele noastre* în „File de Istorie militară a poporului român”, vol. 11 (1983).

⁶² N. Edroiu, P. Teodor, *Răscoala lui Horea. Noi interpretări*, Edit. Dacia, Cluj, 1984

⁶³ Edit. Albatros, București, 1982, 286 p.

⁶⁴ Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, 120 p.

⁶⁵ M. Totu, Florea P., Abrudan Paul, *Bărbați ai datoriei, 1848—1849. Mic dicționar*, Edit. Militară, București, 1984, 302 p.

⁶⁶ Edit. Sport-Turism, București, 1982, 296 p. De asemenea, *Pe urmele lui Dumitru Brătianu*, Edit. Sport-Turism, București, 1984, 348 p.

⁶⁷ Edit. Scrisul românesc, Craiova, 1983, 324 p.

⁶⁸ Edit. Junimea, Iași, vol. III, 1984, 271 p.

⁶⁹ Edit. Academiei R. S. România, București, 284 p.

⁷⁰ Gh. Platon, *Unirea Principatelor Române*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, 92 p.

⁷¹ Pop Teodor Leon, *Constituțiile României*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, 124 p.

⁷² Gh. Căzan, S. Rădulescu-Zoner, *Rumänien un der Dreibund. 1878—1914* Edit. Academiei R. S. România, 1983, 304 p.; S. Rădulescu-Zoner, *Dunărea, Marea Neagră și Puterile Centrale, 1878—1898*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1982, 174 p.

⁷³ I. Bulei, *Lumea românească la 1900*, Edit. Eminescu, 1984, 332 p.; *Idem, Arcul Așteptării*, 1914—1915—1916, Edit. Eminescu, București, 1981, 328 p.

⁷⁴ Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, 1436 p.

⁷⁵ Edit. Politică, București, 1982, 284 p.

⁷⁶ Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, 583 p.

⁷⁷ Edit. Academiei R. S. România, 1993, 493 p.

⁷⁸ Edit. Politică, București, 1984, 652 p.

⁷⁹ Edit. Politică, București, 1983, 272 p.

⁸⁰ *Mișcarea muncitorească în luptele politice din România între anii 1900—1914*, Edit. Junimea, Iași, 1983, 283 p.

⁸¹ *Deputații socialiști în parlamentul român. Discursuri. 1882—1899. 1919—1921*, Edit. Politică, 1983, 364 p.; *Idem, Socialiștii români în confruntări politice (1918—1921)*, Edit. Junimea, Iași, 1982, 308 p.

- ⁸² *Mișcarea muncitorească din Oltenia*, Edit. Scrisul românesc, Craiova, 1982, 396 p.
- ⁸³ Editura Politică, București, 1981, 602 p.
- ⁸⁴ Ion Silviu Nistor, *Contribuții mureșene la marea unire din 1918*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 280 p.; * * * *Maramureșeni în luptă pentru libertate națională. Documente 1848—1918*, București, 1981, 414 p.
- ⁸⁵ V. Moisuc, *Anul 1918 în istoria românilor. Puncte de vedere*, în „Revista de Istorie” (1981) nr. 5; I. Ardeleanu, și M. Mușat, *Confirmarea internațională a Marii Uniri din 1918*, *Ibidem*, nr. 9; I. Oprea, *Apărarea suveranității naționale a României la Conferința păcii de la Paris (1919—1920)*, *ibidem*, nr. 1; C. Botoran, *România în sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919—1920)* *ibidem*, nr. 11.
- ⁸⁶ Edit. Politică, 1981, 343 p.
- ⁸⁷ Edit. Politică, 1982, 436 p.
- ⁸⁸ Gh. Unc, Fl. Dragne, *Semnificația istorică a Congresului din mai 1921*, în „Revista de Istorie” (1981) nr. 4.
- ⁸⁹ Edit. Științifică și Enciclopedică, 1981, 296 p.
- ⁹⁰ Edit. Politică, 1983, 224 p.
- ⁹¹ Edit. Politică, 1982, 216 p.
- ⁹² Edit. Politică, 1981, 264 p.
- ⁹³ Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 312 p.
- ⁹⁴ Edit. Albatros, 1982, 336 p.
- ⁹⁵ Edit. Științifică și Enciclopedică, 1983, 552 p.
- ⁹⁶ I. Bitoleanu, *Din istoria României moderne 1922—1926*, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1981, 332 p. și, de asemenea Eufrosina Popescu: *Din istoria politică a României. Constituția din 1923*, Edit. Politică, 1983, 238 p.
- ⁹⁷ Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 448 p.
- ⁹⁸ Edit. Academiei, 1982, 196 p.
- ⁹⁹ Edit. Academiei, 1982, 208 p.
- ¹⁰⁰ Edit. Junimea, Iași, 1981, 272 p.
- ¹⁰¹ Edit. Militară, 1981, 466 p.
- ¹⁰² Edit. Politică, 1985.
- ¹⁰³ Edit. Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 411.
- ¹⁰⁴ Aniversarea centenarului nașterii lui N. Titulescu, în 1982, a prilejuit publicarea unor articole și studii în revistele de specialitate, simpozioane, și, de asemenea o serie de lucrări printre care: I. Grecescu, *N. Titulescu, concepție juridică și diplomatică*, Craiova, Scrisul Românesc, 1982, 300 p.; *Idem, Gîndire și Acțiune*, Edit. Politică, 1982, 264 p.; XXX *Titulescu și Strategia Păcii*, Edit. Junimea, Iași, 1982, 503 p.; * * * *In memoriam. Nicolae Titulescu*, Edit. Politică, 1982, 248 p.; C. Turcu, I. Voicu, *Nicolae Titulescu și universul diplomației păcii*, Edit. Politică, 1984, 451 p.
- ¹⁰⁵ Lucrarea colectivă apărută în Editura militară, 1984, 144 p.
- ¹⁰⁶ Edit. Științifică și Enciclopedică, 1984, 220 p.
- ¹⁰⁷ Edit. Politică, 1984, 286 p.
- ¹⁰⁸ Edit. Politică, 1985, 361 p.
- ¹⁰⁹ Edit. Militară, 1984, 508 p.
- ¹¹⁰ Edit. Științifică și Enciclopedică, 1984, 260 p.
- ¹¹¹ Edit. Științifică și Enciclopedică, 1984, 648 p.
- ¹¹² Edit. Politică 1984, 215p .
- ¹¹³ I. Chiper *Situația politică din România în primăvara și vara anului 1944*, în *lumină unor documente germane* în „Revista de Istorie” (1984) nr. 6; Ionescu Mihai, *Utilizarea de către P.C.R. a mijloacelor legale de propagandă pentru educația antifascistă a opiniei publice (1940—1944)* în „Revista de Istorie”, (1983); Traian Udrea *Intelctualitatea română împotriva dictaturii antonesciene și fascismului înaintea actului istoric de la 23 August 1944* în *Revista de Istorie”* 1984, nr. 7
- ¹¹⁴ V. Liveanu, *Proiecte de scoatere a României din Axă (oct. 1943—mai 1944)* în „Revista de Istorie”-(1984) nr. 8; I. Chiper, *În culisele adversarului: capacitatea de reacție a Germaniei față de evoluția situației din România în ajunul lui 23 August 1944* în „Revista de Istorie” (1984) nr. 8; Fl. Constantin, Mihai E. Ionescu, *Planuri eguale: rezistența hitleristă la insurecția română din august 1944* în „Revista de Istorie” (1981) nr. 11; N. Dascălu, *Imagina actului istoric de la 23 August 1944 în documente militare americane* „Revista de Istorie” (1984) nr. 7.
- ¹¹⁵ N. Matei, *O istorie a lumii antice*, Edit. Albatros, 1984, 448 p. M. Gramatopol, *Arta imperială a epocii lui Traian*, Edit. Meridiane, 1984, 268 p.
- ¹¹⁶ I. Barnea, O. Iliescu, *Constantin cel Mare*, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1982, 212 p.; St. Brezeanu, *O istorie a imperiului bizantin*, Edit. Albatros, 1981, 288 p.; A. Cornea,

Mentalități culturale și forme artistice în epoca romano-bizantină (300–800), Edit. Meridiane, 1984, 304 p.

¹¹⁷ *Românii și asediul Vienci 1683, Culegere de studii*, Edit. Meridiane, București, 1983, 76 p.

¹¹⁸ N. Liu, *Giuseppe Garibaldi un patriot italian, apărător pentru libertatea popoarelor și herald al păcii* în „Revista de Istorie” (1982) nr. 10; D. Berindei, *Giuseppe Garibaldi în ansamblul relațiilor risorgimentale româno-italiene*, Ibidem; Șt. Delureanu, *Românii alături de Giuseppe Garibaldi în expediția celor o mie*, Ibidem.

¹¹⁹ C. Mureșan, *Simon Bolivar (1783–1830)*, Edit. Politică, 1983, 139 p.; C. Bușe, *De la Bolivar la Cardenas*, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1984, 367 p.; C. Mureșean, A. Vianu R. Păiușan, *Downing street 10*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1984, 464 p.

¹²⁰ E. Cundurachi, R. Theodorescu, *Europa de est, arce de convergență a civilizațiilor*, I, în „Revista de Istorie” (1981) nr. 1 și II nr. 2.

¹²¹ *Napoleon, Memorii*, vol. I–II, Edit. Militară, București, 1984, 316 p. + 384 p. publicate de I. Cupșa.

¹²² Edit. Științifică și Enciclopedică, 1982, 415 p. De menționat aici și utila bibliografie a lui Gh. Buzatu și Gh. Florescu: *Al doilea război mondial și România. O bibliografie*, Edit. Junimea Iași, 1981, 214 p.

¹²³ Edit. Politică, București, 1983, 1016 p.

¹²⁴ București, 1983, 436 p.

¹²⁵ Edit. Didactică și Pedagogică București, 1983, 359 p.

¹²⁶ Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, 520 p.

¹²⁷ Beatrice Marinescu, *România – British Political Relations, 1848–1977*, Edit. Academiei R. S. România, 1983, 239 p.; B. D. Fundeburk, *Politica Marii Britanii față România 1938–1940, Studii asupra strategiei economice și politice*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, 223 p.

¹²⁸ Gh. Colț, *Colaborarea balcanică, domenii, forme, organisme* (documentar), Edit. Politică, 1983, 136 p.

¹²⁹ Edit. Politică, 1983, 336 p.

¹³⁰ * * * *Neofascism, Terorism. Noua dreaptă. Probleme vechi, ipostaze noi în lumea capitalizării*, Edit. Politică, 1981, 270 p.; Elena Mureșan, *Neofascismul European și strategia de-stabilizării*, Edit. Politică, 1982, 190 p.

¹³¹ Șt. Pascu, *Știința Istorică românească la congresul al IX-lea, la cel de al XIII-lea congres al Partidului Comunist Român*, în „Revista de Istorie” (1984) nr. 12.

¹³² Șt. Ștefănescu, *L'historiographie roumaine dans le contexte international de la fin du XIX-e siècle et du début du XX-e* în „Analele Universității București” (1983) XXXII.

¹³³ P. Teodor, *Interferențe iluministe europene*, Edit. Dacia, 1984, 286 p.

¹³⁴ Al. Zub, *A scrie și a face istoria*, Edit. Junimea, Iași, 1981, 368 p.

¹³⁵ *Vosile Pârvan. Scrieri*. Text stabilit, studiul introductiv și note de Al. Zub, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1981, 690 p.

¹³⁶ V. Cristian, *Contribuția istoriografiei românești la pregătirea ideologică a revoluției române de la 1848*, Ed. Academiei, R. S. România, 1985, 207 p.

¹³⁷ V. Curticăpeanu, *Conceptul de națiune în opera istoriografică a generației de la 1848* în „Revista de Istorie” (1983) nr. 6; *Idem, L'historiographie roumaine, facteur dynamique de la conscience historique et nationale (fin du XIX-e début du XX-e siècle) în An. univ. Buc. (1983)*, XXXII.

¹³⁸ N. Stoicescu, I. Hurdubețiu, *Continuitatea daco-romanilor în istoriografia română și străină*, Edit. Politică, 1984, 232 p.

¹³⁹ M. Badea, P. Nichițelea, *Filosofia istoriei. Orientări și tendințe contemporane*, Edit. Politică, 1982, 256 p.

¹⁴⁰ Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1983, 415 p.

¹⁴¹ Edit. Militară, 1984, 143 p.

¹⁴² Edit. Academiei R. S. România, 1983, vol. I, 432 p., vol. II 404 p.

¹⁴³ Edit. Științifică și Enciclopedică, 1983, 727 p.

¹⁴⁴ Edit. Militară, 1984, 435 p.

¹⁴⁵ Edit. Militară, București, 1982, 336 p.

¹⁴⁶ Edit. Militară, București, 1983, 364 p.

¹⁴⁷ Edit. Militară, București, 1980, 534 p.

¹⁴⁸ Edit. Sport Turism, București, 1981, 640 p.

¹⁴⁹ Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, 686 p.

¹⁵⁰ Edit. Politică, București, 1982, 426 p.

ISTORIA — FACTOR DE CONSOLIDARE A PĂCII ȘI COOPERĂRII INTERNAȚIONALE

DAN BERINDEI

„Ne aflăm într-o etapă de încordare deosebită. Cursa înarmărilor, îndeosebi nucleare, reprezintă un grav pericol pentru însăși existența omenirii, a civilizației pe planeta noastră. De fapt, este în pericol însăși existența oamenilor, a vieții”, arăta, cu prilejul marelui miting de prietenie dintre R. D. Germană și România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului și președintele Republicii. „Nu există problemă mai importantă în momentul de față decât dezarmarea și pacea”, a mai subliniat secretarul general al Partidului, cu același prilej, adăugînd apoi: „Trebuie să facem totul pentru ca cerul să rămînă senin, pentru ca stelele să poată lumina, așa cum au făcut-o de milenii. Trebuie să facem totul pentru ca și tinerii din generațiile viitoare să poată privi stelele care luminează cerul. Și așa cum se întîmplă la noi — poate și la dumneavoastră — îndrăgostiții tineri să poată privi stelele, să-și aleagă o stea ca un simbol al veșniciei universului, dar și al dragostei!”¹

În lupta neconcentrată ce se dă pe plan mondial pentru consolidarea păcii și întărirea cooperării internaționale, pentru o lume a conlucrării constructive, pentru viitorul umanității, oamenilor de știință de pretutindeni le revine un rol de seamă. Inițiativele României pentru mobilizarea oamenilor de știință, pentru stringerea rîndurilor lor, sînt bine cunoscute. Comitetul național „Oamenii de știință și pacea” desfășoară o acțiune salutară și susținută în vederea atingerii obiectivelor nobile ale păcii, conlucrînd activ cu oamenii de știință din întreaga lume. Repetate îndemnuri au fost primite, în repetate rînduri, în această privință de oamenii de știință și cultură din țara noastră: „... oamenii de știință români — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu la încheierea lucrărilor plenarei Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, în iunie 1983 — trebuie să-și întărească colaborarea cu oamenii de știință de pretutindeni în lupta pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru dezarmare și în primul rînd pentru dezarmare nucleară, pentru pace”. „Ei trebuie să întărească conlucrarea cu oamenii de știință de pretutindeni, în cadrul Comitetului „Oamenii de știință și pacea” al altor forme de conlucrare, pentru a crește contribuția oamenilor de știință, alături de masele populare, de popoare, la soluționarea problemelor în interesul independenței naționale, al păcii, al progresului economic și social”².

În această acțiune în care oamenii de știință se află angajați, istoricilor le revine un rol deosebit. Mai mult decît colegii lor din alte domenii, ei sînt cei dintîi cunoscători ai evoluției umanității, a problematicii cu care ea a fost și este confruntată, a experienței pe care istoria ne-o transmite ca adevărată învățătoare a vieții. Neîndoielnic dezbateră inter-națională a istoricilor a ocazionat și neîndoielnic va mai ocaziona contro-

dictoriu. Aceasta însă nu trebuie să ducă la abandonarea celui dintii obiectiv al istoricilor, acela ca slujind adevărul, și impunându-i recunoașterea, să realizeze *conlucrarea constructivă*, să facă din istorie nu un teren de disensiune, ci un domeniu de convergență, *o punte între oameni, popoare și națiuni*, un catalizator al prieteniei și înțelegerii.

Din cinci în cinci ani, istoricii din întreaga lume se întrunesc laolaltă, în număr de câteva mii, dezbătând în comun, pe baza unui plan cu grijă întocmit de forul conducător al istoriografiei mondiale: Biroulul Comitetului internațional de științe istorice (care, la rîndul său, îl alcătuiește în temeiul propunerilor comitetelor naționale și organismelor internaționale de profil) o variată problematică. Aceasta reflectă, firesc, preocupările istoriografiilor naționale, dar, evident și cele ale istoriografiei universale în ansamblul ei, implicit cele ale umanității. Neîndoielnic, deși deseori interesantă ori chiar deosebit de interesantă, și de asemenea profesional utilă participanților, ca și cititorilor Actelor Congreselor, această dezbatere nu reprezintă totuși esențialul acestor mari reuniuni internaționale. Mai importantă este poate întâlnirea însăși, conlucrarea, schimbul de opinii, faptul că istoricii lumii se află într-un contact direct, personal, ca atunci, în timpul acestor Congrese, se întemeiază legături, prietenii, colaborări, se crează un climat favorizant apropierii și desigur păcii mondiale.

În 1980, România a fost gazda celui de-al XV-lea Congres internațional al istoricilor, reuniune care a reprezentat o reușită atât pe tărîm științific, cât și al conlucrării istoricilor din zeci de țări ale lumii, de pe toate meridianele și de pe toate continentele. „...congresul dumneavoastră — a salutat atunci pe participanți președintele României socialiste — este merit să se înscrie ca un eveniment de seamă în viața științifică internațională, în dezvoltarea științelor istorice și, totodată, ca o contribuție pozitivă la mai buna cunoaștere și apropiere dintre popoare, la întărirea încrederii și colaborării internaționale, la cauza generală a înțelegerii, destinderii și păcii în întreaga lume”³. Lucrările Congresului au confirmat această previziune. În încheierea lucrărilor sale, la inițiativa României, noul președinte al Biroului Comitetului Internațional de Științe Istoric, Aleksander Gieysztor, a propus adoptarea prin aclamații, ceea ce a și avut loc, a unei moțiuni în favoarea conlucrării istoricilor din întreaga lume și pentru salvagardarea păcii. Moțiunea a dat o cuprinzătoare definiție rostului istoriei: „Prin aportul ei la cunoașterea și edificarea conștiinței de sine a fiecărui popor, la dezvoltarea încrederii și a cooperării între popoare, prin tezaurul de învățături și de experiență socială pe care ea îl realizează, prin lumina pe care o proiectează asupra prezentului și viitorului omenirii, prin reflecția lucidă asupra națiunilor pe care o propune, în perspectiva învățăturilor trecutului, prin influența exercitată asupra acțiunii și comportamentului generațiilor vremii noastre, istoria constituie o adevărată carte de educare și înobilare umanistă, a națiunilor”. „Avem ferma convingere, se spune în încheierea acestui document, că a face din istorie un mijloc de apropiere între popoare, de instaurare a unui climat de încredere și stimă reciprocă, este a împlini totodată o datorie profesională și o datorie morală în acest ceas de mare responsabilitate față de destinele umanității”⁴.

Istoricii români au contribuit atunci în a se crea în capitala României a acelui spirit de la București evocat în mod elogios de președintele Karl Erdmann. „Un forum internațional al libertății intelectuale — spunea

acest mare savant — ne-a fost înlesnit prin Republica Socialistă România. Mulțumire tuturor care au dat viață acestui forum! Mulțumire țării care a găzduit acest Congres”⁵; iar secretarul general al Comitetului Internațional de Științe Istorice — profesorul Michel François, califica (în momentul când funcțiile sale încetau după treizeci de ani de activitate) forumul care-și încheiase lucrările drept „Marele Congres de la București”⁶

Unul din meritele importantei reuniuni internaționale din vara 1980 a fost și acela că ea s-a dovedit sensibilă față de problematica păcii, nu numai prin întreaga ei desfășurare în spiritul cooperării constructive a oamenilor de știință, dar și printr-una din „marile teme” care au fost dezbătute: *Formele și problemele păcii în istorie*. Raportul general pentru Evul Mediu a fost întocmit de istoricul italian Raul Manselli, iar pentru perioadele modernă și contemporană de istoricii spanioli Luis Diaz del Corral și Antonio Truyol Serra. Corapoarte au fost alcătuite de americanul Robert I. Burns, de francezii Philippe Contamine și Jean-Claude Allain, de sovieticul A. D. Ciubarian, de istoricul Fritz Klein din R.D.G. de japonezii Yoshihiko Amino, Bokuro Eguchi și Masao Nishikao de vest-germanii Karl Otmair Freiherr von Aretin, Heinz Durchhard, de austriacul Fritz Fellner⁷. Discuția animată⁸ a demonstrat interesul deosebit al istoricilor lumii față de temă și a îmbogățit rapoartele și corapoartele.

Au trecut de atunci cinci ani; anul acesta, între 25 august și 1 septembrie, urmează să se desfășoare la Stuttgart, cel de-al XVI-lea Congres Internațional de Științe Istorice, nou prilej de întâlnire și de conlucrare al istoricilor, de bilanț științific și uman. Din nefericire, climatul internațional nu s-a îmbunătățit în ultima jumătate de deceniu, deși trebuie totodată spus că forțele înaintate și iubitoare ale umanității au izbutit totuși să rețină statele lumii de la o catastrofă, care ar fi fatală tuturor, umanității în ansamblul ei. Mai mult ca oricând le revine astăzi acelorasi forțe să-și intensifice eforturile pentru definitivă înlăturare a cumplitelor primejdii ce amenință omenirea, pentru instaurarea deplină a unui climat de pace și colaborare, care să ofere oamenilor și popoarelor cele mai optime posibilități de realizare și afirmare. Congresul de la Stuttgart oferă un teren favorizant străbaterii unor pași în această direcție. Neîndoielnic nu istoricii lumii sînt cei cărora le revin deciziile la nivel statal, dar cuvîntul lor, vorbit și scris, nu poate fi ignorat de nimeni și datoria lor este de a acționa fără răgaz pentru atingerea de către umanitate a nobilelor țeluri mai înainte amintite.

La Congres urmează să participe activ — prin rapoarte, corapoarte, comunicări, președinții și „animări” — reprezentanți a 37 de țări pe toate continentele. Sarcini de acest fel revin printre aceste țări și unui număr de zece state socialiste, printre care și România. Prezența istoricilor din întreaga lume urmează însă să accentueze funcțiile nu numai științifice ci și politice ale importantei reuniuni. Mii de istorici din întreaga lume vor putea crea la Stuttgart — ca și la București în 1980 — mediul ambiant favorabil dezbaterii și conlucrării.

Cele patru secții ale Congresului, la care se vor adăuga mesele rotunde vor oferi un vast cîmp de dezbateri, de schimb de păreri. Măsura implicării politice *contemporane* a Congresului este de asemenea evidentă. Probleme ca securitate națională, rolul marilor și micilor puteri, caracterul și evoluția relațiilor internaționale în secolul XX, șomajul, ecologia, rezistența contra fascismului Indian ori Orientului

mijlociu, inovația tehnologică, motorizarea traficului rutier, partidele politice ale contemporaneității, filmul și istoria, pentru a nu aminti decît unele dintre cele mai semnificative direcții ale viitoarelor discuții ale Congresului, arată limpede că la Stuttgart urmează să aibă loc o dezbateră de largă respirație, dar și cu implicații în ceea ce privește climatul politic al lumii contemporane. Desigur problema fundamentală a păcii și conlucrării lumii va fi și ea prezentă.

O masă rotundă va fi consacrată în cea dintîi zi de lucru a Congresului problemei păcii și a rolului pe care istoricii trebuie să-l joace în această privință. O dezbateră în cadrul Secției cronologice despre „noile dimensiuni ale diplomației” și „salvgardarea păcii”, în care va fi abordată și problema coexistenței pașnice în perioada contemporană, o altă masă rotundă despre „Femeile și mișcarea pentru pace în epoca nucleară”, o comunicare în Secția cronologică consacrată problemei creării unei zone denuclearizate în Balcani, ori dezbateră ce va avea loc în cadrul Asociației internaționale de istorie contemporană a Europei privind problematica păcii în dezbateră internațională a secolelor XIX și XX, se vor înscrie, de asemenea, printre stăruitoarele acțiuni ale istoricilor lumii preocupați nu doar de a face bilanțe, ci și de a contribui la instaurarea și consolidarea climatului de pace atît de necesar omenirii.

Un număr de istorici români urmează să participe activ prin rapoarte, corapoarte și comunicări la dezbaterile celui de-al XVI-lea Congres Internațional de Științe Istrice, subiectele abordate răspunzînd preocupărilor generale ale umanității de conlucrare și pace și ele urmînd să reprezinte nu numai prilejuri de evidențiere a rolului istoric al poporului nostru, ci și a permanenței dorinței sale de conlucrare pacifică. Sîntem invitați să participăm la masa rotundă „Istoricii și problemele salvagărdării păcii”, vor fi prezentate comunicări de către istorici români în cadrul temei „Idei și inițiative guvernamentale și extra-guvernamentale în favoarea păcii internaționale, de la mijlocul secolului al XIX-lea la pactul Briand Kellog” a Asociației internaționale de istorie contemporană a Europei; de asemenea, o prezență activă românească este preconizată, și în cadrul Asociației internaționale de studii sud-est europene, comunicările românești evidențîind rolul românilor în conlucrarea balcanică. Dar și celelalte rapoarte ori comunicări românești, chiar tratînd unele probleme de istorie generală ori națională, ori probleme teoretice ale istoriei, care nu sînt direct legate de problemele păcii și conlucrării între popoare, vor reflecta neîndoielnic spiritul istoriografiei noastre, poziția politică a țării noastre, însuflețită de ardentă dorință de pace și colaborare internațională, vor căuta a fi punți de legătură și nu stavile ridicate în calea cooperării internaționale.

O delegație reprezentativă românească, activă, competentă, purtînd ideile înaintate preconizate de România socialistă în domeniul politicii internaționale, intransigența principiilor sale de politică externă, convingerea în virtutea negocierii, a necesității obținerii unui numitor comun prin schimb de opinii și nu pe calea neacceptabilă a violenței, urmează să răspundă în ultima săptămînă a lunii august, în acest an obiectivelor înalte ale țării noastre și să facă față cu cinste dialogului internațional constructiv al istoricilor lumii.

Sîntem convinși că participarea românească va fi la înălțimea tradiționalei implicări a istoriografiei noastre în mișcarea istoriografică mondială și pe măsura frumusețelor rezultate din 1980 și al rolului activ

pe care România socialistă îl are și l-a avut, mai ales în ultimele două decenii, în opera de conlucrare realizată pe plan mondial, în acțiunile hotărâte de salvagardare a păcii și de concretizare a conlucrării multilaterale a popoarelor lumii.

N O T E

¹ „Scinteia” din 30 mai 1985.

² *Ibidem* din 11 iunie 1983.

³ *XV Congrès International des Sciences Historiques. Actes*, București, 1982, vol. IV (1), p. 16.

⁴ *Ibidem*, vol. IV (2), p. 1342—1343.

⁵ *Ibidem*, p. 1346.

⁶ *Ibidem*, p. 1348.

⁷ *XV Congrès International des Sciences Historiques. Grands thèmes et méthodologie*, București, 1980, vol. I, p. 149—235; *Actes*, vol. IV (1), p. 124—127.

⁸ *Ibidem*, vol. IV (1), p. 123—195.

REEVALUAREA CONCEPȚIEI DESPRE OM, NATURĂ ȘI SOCIETATE ÎN EVUL MEDIU

ILEANA CĂZAN

Evul Mediu ca etapă de progres în istoria omenirii a însemnat acumulări și evoluție nu numai în domeniul tehnic și social, ci și pe plan cultural. Sub acest aspect aportul său consta în faptul că pentru prima dată s-a elaborat un concept umanist atât în cultură cât și în formarea individului. Așadar imaginea unei epoci de întuneric ce se interpune între Antichitate și Renaștere trebuie înlăturată. Desigur în fiecare perioadă istorică există și momente de declin, iar o judecată sumară poate să împingă pe cercetător să o definească în tonuri de lumini și umbre¹. Dar senzația alb-negru este pe cât de neștiințifică pe atât de inexactă în ceea ce privește istoria, luată în complexitatea ei. Linia progresului nu este verticală², progres continuu, la fel ca și strălucire continuă, nu există. Orice evoluție se face în trepte, golul dintre ele însemnând și momente de aparent regres, căci tocmai în aceste momente se caută și se găsesc soluții pentru ieșirea societății din impas, ceea ce înseamnă proiectarea pe o treaptă superioară, nu reproducerea traiectoriei anterioare.

Acest mod de a privi societatea dintr-o anumită epocă istorică este valabil și pentru Europa medievală.

Evul Mediu a cunoscut clasicii și i-a tradus, nu a ignorat științele naturii, alchimia fiind în realitate chimie și astrologia-astronomie³, a promovat o largă cultură literară și a adus o mai mare valorizare a emoțiilor personale, a sensibilității și experienței proprii⁴. Efortul continuu, care este de la un capăt la altul „o recucerire a capitalului civilizației antice”, a traversat întregul Evul Mediu, înregistrându-se momente originale, cu trăsături bine individualizate⁵, toate tinzând către același ideal uman.

Originile umanismului medieval se plasează încă în secolul VI, când se elaborează un principiu nou educațional-formativ de către Benedict de Nurcia (480—547), este ceea ce s-a numit în general „umanismul de la Bobbio”⁶, după numele școlii în care a fost aplicat și de unde s-a răspândit apoi în toate centrele culturale. Dacă în evul Mediu timpuriu accentul a căzut pe elementele de pedagogie, cu secolul XII se formează un concept umanist aplicat pe scară largă în toate domeniile culturii, inclusiv în știință și politică.

Noțiunea de „humanitas” în sensul de existență creată de om, prin propriile eforturi, în cadrul unei societăți organizate, apare pentru prima dată la Thomas d'Aquino, care considera că cetățeanul se deosebește de credincios prin obligația de a se ocupa numai de treburile publice⁷. În felul acesta se punea capăt unei confuzii încurajate multe secole de biserică în dorința de a-și impune autoritatea asupra temporalului. Această concepție continua de fapt umanismul politic combativ al lui Clarendanus din Arras⁸.

Evul mediu matur aduce cu sine și o reevaluare profundă a concepției despre om, natură și societate. Evoluția rapidă a spiritului de independență se manifestă atât în gândire cât și în modul de acțiune. Începînd cu secolul al XII-lea, oamenii nu se mai supun cu ușurință autorității și se întrebă dacă ceea ce au învățat este adevărat.

Lupta dintre temporal și spiritual influențează credința, ereziile pun la îndoială însăși organizarea Bisericii catolice, Cruciadele au descoperit în Orient, în locul „cetății cerești”, o lume nouă, cu o bogată cultură. În totul acest secol poate fi socotit un secol de democrație, în care un om ca Suger — fiu de țăran — ajunge la un înalt rang ecleziastic, iar comunele primesc privilegiile ce le asigură o dezvoltare liberă⁹. Tot acum se descoperă tot ce are lumea mai grandios; cât este de frumoasă și de periculoasă această lume a omului și a spiritului, a Cosmosului și a Naturii. Universul bogat al secolului al XII-lea a inspirat poezii și filozofii naturii pînă în epoca Renașterii¹⁰.

Umanismul acestei epoci este anunțat acum de gustul rafinat pentru cultura literară, prin dragostea formei pentru forma însăși. Prima elenizare a culturii are loc în plin ev Mediu, cînd filozofii epocii își pun problema ce este și cât valorează Antichitatea. Concluzia la care se ajunge este că umanitatea medievală nu poate fi mai săracă în adevăruri și frumuseți decît cea antică, din care au reținut tot ce era adevăr și frumos. Mărturia cea mai elocventă a unui umanism profund, care refuză să sacrifice vreo valoare spirituală și umană¹¹, o găsim în opera lui Abelard *Dialog între un filozof, un evreu și un creștin*, în care adevărul este recunoscut indiferent de cel care-l rostește, iar filozofia trebuie să reconcilieze disensiunile dintre oameni”¹².

Acest punct de vedere umanist, enunțat cu mult curaj într-o vreme în care deosebiriile religioase erau bariere între contactele dintre oameni, a mers mîna în mîna cu ideea păcii și a solidarității apărută în secolul XI, pentru prima dată și dezvoltată în secolele XII-XIII, o solidaritate concepută dincolo de deosebiriile de neam și care în urma contactului dintre Occident și Orient a înlăturat în multe cazuri și aversiunile religioase. *Cartea Indrumărilor* a lui Usama Ibn-Munciz nota că francii stabiliți în teritoriile Orientului Apropiat se împrieteniseră cu musulmanii și se numeau între ei *frați*.

Mergînd pe același fir al dezvoltării gândirii, secolul al XIII-lea a cunoscut toate îndrăznelile unui puternic avînt spiritual. Concepții de tot felul se înfruntă și se confruntă. Roger Bacon este un amestec curios de empirism și misticism, iar Raymond Lulle duce la aprofundarea dialecticii. Secolul următor a adus domnia rațiunii, folosită critic și constructiv de filozofi ca Duns Scot și W. Ockham¹³.

Noua concepție despre om, natură și societate a fost în mare măsură influențată de pătrunderea, răspîndirea și triumful aristotelismului în filozofia medievală. Pînă la sfîrșitul secolului al XI-lea curenții dominanti a fost platonismul, ce-i drept și el un fenomen complex cu diferitele sale particularități individuale, datorate fie surselor și diferiților autori ai Antichității, fie modului în care a fost preluat și interpretat de Augustin, Boethius, Pseudo-Dionisios ș.a.¹⁴.

În secolul al XII-lea apare clară superioritatea evreiască și arabă în cunoașterea științelor și filozofiei naturii. Este ușor de explicat imensa atracție pe care o exercitau comentariile arabe asupra operelor lui Aristotel, dacă ne gîndim că acestea reușiseră să răspundă necesității de a împăca aristotelismul www.datoreimanic.ro Kalam”¹⁵ încercare făcută

și de scolastica occidentală. Pentru secolul al XIII-lea Averoes a fost „Comentatorul” prin excelență al lui Aristotel, încercînd să redea puritatea textului original. A excelat în discutarea teoriilor cosmice, în problemele de fizică și psihologie¹⁶. Principalele teze legate de: mișcarea corpurilor cerești, forța motrice, eternitatea lumii, se regăsesc cu asiduitate și în opera filozofilor occidentali, după ce aristotelismul devine un fenomen universitar, la Paris și la Oxford și se formează așa numitul „curent” al averoesismului latin. „Mină în mină cu această orientare merge naturalismul care este mai mult științific și filozofic decît empiric, pentru că se baza în primul rînd pe demonstrație și rațiune”¹⁷. Naturalismul se constituie deci ca un sistem de gîndire, ca o viziune asupra lumii, destul de puțin preocupată de religie.

Scoala din Chartres (secolul al XII-lea) și umanismul Chartrains exprimă cel mai bine această caracteristică. Pentru reprezentanții ei natura este în primul rînd o unitate, o lume, un univers, condus de legi naturale, care sînt esența însăși a lucrurilor. Ambianța intelectuală a epocii aduce o critică îndrăzneată a canoanelor și autorității¹⁸. Înțelegerea lumii este posibilă prin filozofie și rațiune, iar obiectul cercetării îl constituie lumea materială, condițiile fizice ale existenței omului, legăturile efective ale vieții sociale. Omul este un microcosmos a cărui esență constă din psihic și se formează din cunoașterea întregului univers. De aici rezultă noi ipoteze despre evoluția naturii și plămînde începuturi ale unei științe istorice în general¹⁹. Ceea ce este mai frapant în umanismul Chartrains, al secolului al XII-lea, este încercarea meritorie de a da filozofiei platonice orientare spre studiul Naturii, pornind de la baze matematice: măsura, numărul, greutatea demonstrează perfecțiunea lumii înconjurătoare a cărei unitate se exprimă prin forța unui spirit unic, „Spiritul lumii”. Școala platonistă face ca filozofia să devină matematică și geometrică, iar Cosmosul este imaginat avînd structură matematică²⁰. Aplecarea spre studiul aspectelor ce țin de științele naturii și elementele de materialism arată clar în cazul unor reprezentanți ca Thierry de Chartres, Clarendanus din Arras, Guillaume de Conches, cunoașterea operelor aristotelice. Dintre aceștia cel al cărui materialism frapează este Clarendanus din Arras (mort după 1170). El evită să identifice formele lumii materiale cu așa zisa formă divină și încearcă să demonstreze statutul autonom al materiei. Panteist, ca mai toți reprezentanții acestei școli, nu ia o poziție deschisă față de problema creației, văzînd în Dumnezeu întruchiparea „necesității absolute”, care precede materia neformată. Apropierea sa de materialismul filozofic este relevată și de concepția pe care o dă conceptului de „materie”, obținut prin abstracționarea din lumea formelor individuale²¹. Raporturile dintre formă și materie sînt mai puțin clar prezentate; pentru el materia și forma fiind legate indisolubil. Materia este transformabilă, are o formă determinată de proporțiile particularității, poate deci deveni orice²².

Aceste eforturi deosebite de a da noi explicații lumii și proceselor naturale duc la o încercare de a clasa, ordona și enumera cunoștințele pe care le avea omul despre lume. Secolele XII—XIII cunosc o mulțime de date amestecate neselectiv din lucrările lui Platon, Aristotel, Pliniu, Seneca ș.a., precum și din opera filozofilor medievali²³. Asemenea clasificări merg fie pe linia platoniciană-stoică, fie pe cea aristotelică-boethiană. Autorii cei mai cunoscuți în epocă, pentru asemenea eforturi, sînt John de Salisbury, Hugues de Saint-Victor, Dominique Gundissalvi, Avicena și Alfarabi. În Evul Mediu a apărut procesul de lărgire a „științelor inferioare” și a locului pe care ac

ale artelor liberale. Martin Grabman a descoperit în manuscrisele de la München (clm 14516 și clm 9921) și în manuscrisul anonim de la Bamberg (Q VI 30) o nouă concepție despre rolul științelor practice, al căror studiu trebuie să preceadă pe cel al științelor teoretice. Apare tot aici și ideea că „înțelepciunea nu plictisește niciodată, ci dimpotrivă aduce întotdeauna foloase, în timp ce elocvența (sofistica, speculația fără obiect — s.n.) nu aduce totdeauna foloase și câteodată plictisește”²⁴. Mai mult în *Didascalion*, Hugues de Saint Victor, considera că nu se poate ajunge la cunoaștere și înțelegere perfectă fără a avea o bază solidă a cunoașterii laice „omnia disce, videbis postea nihil esse superfluum. Coarctata scientia jucunde non est”²⁵. Aceeași idee, de data aceasta exprimată într-o demonstrație coerentă, o găsim în secolul al XIII-lea la englezul Kilwardby în lucrarea *Drucortu et divisione scientiarum*. Pentru aceasta științele teoretice au apărut din necesitatea de a rezolva problemele datorate nevoilor fizice ale corpului, de aceea științele practice prezintă aceeași importanță în studiu : orice știință teoretică conține elemente practice și invers²⁶. Este într-adevăr surprinzătoare această afirmație dacă am continua să credem în „tenebrele Evului Mediu”, dar ea nu mai apare deloc originală dacă o încadrăm în linia generală de dezvoltare a gândirii și cercetării științifice, și a eforturilor consecvente de a impune un umanism științific, care să unească într-o singură viziune materia și spiritul.

Materia este eternă și în mișcare continuă, nu există creație în timp, afirma cu tărie Siger de Brabant (1233—1281 sau 1284)²⁷. Aceste idei erau continuate prin teoria cu privire la unicitatea intelectului agent, ce a fost considerată ca o adevărată erezie, deoarece răsturna credința în immortalitatea sufletului, fapt ce a dus la o aprigă polemică cu Thomas D'Aquino²⁸. Știința trebuie riguros separată de credință pentru că „știința pură ignoră Providența, liberul arbitru. Religia este necesară pentru mase, nu pentru cei instruiți... Rațiunea ne învață adesea contrariul dogmelor”²⁹. Mai departe decât Siger de Brabant merge Boethius din Dacia, pentru care credința este antirațională și nu are nici o contingență cu știința³⁰. În *De summa bono* este ilustrată latura politică a „averoismului latin”, în care Binele Suprem îl constituie virtutea omenească. „Cea mai înaltă beatitudine”, constă în a se lăsa condus de rațiune și intelect, pentru ca singurul lucru ce ar putea fi divin în om este capacitatea de a judeca și acționa³¹.

Asemenea poziții erau prea îndrăznețe pentru a fi trecute cu vederea. Încă din 1267 Bonaventura, magistrul ordinului călugărilor minoriți, ia atitudine vehementă împotriva tezelor ce afirmau materialitatea lumii și unicitatea intelectului agent. În 1270, apoi în 1277 sînt condamnate public un număr mare de teze aristotelice, averoiste precum și dintre cele ce aparțineau lui Siger de Brabant ca și cele ale lui Thomas D'Aquino. Această interdicție nu a putut nici pe departe îngrădi dezvoltarea aristotelismului și mai ales a științelor naturii.

Lui Roger Bacon (1214—1291) îi datorăm, în acest frământat veac al XIII-lea, o nouă metodă de cercetare științifică — *experimentul*. Așa cum arătam anterior, personalitatea sa este marcată de un ciudat amestec de misticism și empirism, bazat pe aristotelism și pe știința arabă. A fost convins că „orice știință se bazează pe matematică”, iar cunoașterea se realizează prin argument și prin experiment. Termenul însuși de „scientia experimentalis”³² se pare că îi aparține. Avantajele triple pe care le prezintă noua metodă erau, în viziunea sa, următoarele : se ajunge la o certitudine care exclude orice îndoielă, la realitatea pe care singură argu-

mentația nu o poate atinge și la cunoașterea prezentului, trecutului și viitorului. Prin experiment se pot construi mașinării nemaivăzute : lămpi care să ardă continuu, nave fără vîsle și pînze, trăsuri care să se deplaseze singure, aparate care să zboare ³³. Chiar dacă această știință trebuia să servească, în ultimă instanță, argumentației teologice, noi trebuie să preluăm latura ei anticipativă, cu adevărat valoroasă. În lucrarea *Opus Maius* făcea un aspru rechizitoriu apelului și credinței în autoritatea textelor tradiționale. „... Oamenii epocii noastre au putut completa ceea ce nu au putut termina strămoșii, dat fiind că noi am avut posibilitatea de a le aprofunda operele datorită cărora ... putem să ne întoarcem către lucruri mai bune” ³⁴. Ideea preluării critice a moștenirii culturale a trecutului prefigurează cu multă claritate opera lui Francis Bacon, apărută în secolul XVI, care încerca să combată „idolii”, adică erorile și prejudecățile din care provine perpetuarea neștiinței. „Acum există patru mari obstacole în căutarea adevărului care îl ascund oricărui om ... Numim : supunerea unei false și insuficiente autorități ; influența obiceiului ; prejudecățile populare ; ascunderea propriei neștiințe însoțită de afișarea ostentativă a cunoștințelor noastre ... Pentru oamenii simpli ... autoritatea predecesorilor este de neclintit ; acesta este obiceiul ; aceasta este credința comună deci (aceasta) este adevărat ... Cel care de acum încolo va dori să caute, fără îndoieli în privința, adevărului, bazele fenomenelor trebuie să știe cum să se dedice pe sine experimentului ... ” ³⁵. Contribuția lui Bacon la dezvoltarea științei este atît de mare încît putem considera că întreaga operă a lui Francis Bacon, Descartes și Leibnitz își trage rădăcinile din ideile sale legate de unitatea științei și necesitatea unei metode universale de cercetare ³⁶.

Umanismul științific a traversat întregul Ev mediu, atingînd punctul culminant în epoca Renașterii și aducînd pînă la noi cîteva descoperiri importante. Dincolo de învelișul supranatural astronomia și mai ales chimia au furnizat date importante despre univers și natură ³⁷. Albert cel Mare, gîndind posibilitățile alchimiei, relevă calitățile deosebite ale unor elemente, cum ar fi : mercurul, sulful, sarea de amoniu de a colora metalele în roșu sau alb, dînd iluzia transformării lor în aur și argint. R. Bacon a perfecționat sticla lenticulară, a construit lunete acromatice și a recunoscut în compoziția aerului elementele ce întrețin arderea și altele care o împiedică ³⁸. Contribuția sa în optica geometrică, preluată de la Robert Grosseteste, nu mai este de loc de neglijat, dacă luăm în considerație că teoria „înmulțirii imaginilor”, care rezultă din faptul că punctele mai depărtate de centrul „sferei forțelor” sînt distribuite mai puțin dens decît cele apropiate, a fost preluată de Kepler ³⁹, în secolul XVII. Alături de aceștia putem aminti pe Jordanus Nemorianus care a introdus întrebuițarea literelor pentru necunoscute, iar teoria levierului, formulată de Arhimede, a fost tratată de el original, transformînd-o într-o metodă ce poate fi considerată a sta la baza statisticii moderne. Jean Buridan a formulat o nouă teorie a mișcării, ce o contrazice pe cea aristotelică și prevestește dinamica modernă arătînd că energia inerentă este proporțională cu cantitatea de materie în mișcare și crește odată cu viteza corpului ⁴⁰. Nicolas Oresme a dat primul tratat de astronomie în limba franceză și a introdus termenii noi de latitudine, longitudine, meridian, paralelă, iar în matematică a descoperit fracțiunile exponențiale și în mecanică accelerația ⁴¹. Unind, cantitativ și calitativ, experimentul, măsura și raționamentul s-au creat în aceste secole bazele și metoda din care s-a născut știința modernă. Trecînd în revistă doar cîteva dintre preocupările

științifice ale gânditorilor din secolele XIII—XIV putem fi întru totul de acord cu părerea lui L. Thorndike care afirma că Evul Mediu „nu a fost atât de mediocru pe cât s-a crezut, iar Renașterea atât de strălucitoare pe cât se spune”⁴². Avînd în vedere că atât filozofia cât și știința au fost puse în această perioadă în slujba omului, cât de nedrepte apar cuvintele lui Nicolas Bourbon, umanist francez din secolul XV-lea, care considera că „pînă acum am fost orbi, conduși de orbi”, afirmație pe care s-a întemeiat mult timp teza „obscurantismului medieval”.

Epocă de permanente și chinuitoare căutări, cele trei secole pe care ne-am propus să le urmărim, au dus la contrazicerea dogmelor, a filozofiei și gândirii tradiționale, nu numai prin intermediul școlii naturaliste, a elementelor de materialism și a celor științifice, ci și printr-o nouă mentalitate religioasă, care tinde să afirme tot mai puternic individualismul, prin intermediul interiorizării conștiinței. Apare ideea introspecției, a puterii de a se cunoaște și stăpîni. „În adîncul omului occidental se ridică o nouă graniță, cea a conștiinței”⁴³. Preocuparea pentru judecata divină se transformă în definitivă sancțiune a judecării propriiei conștiințe. De aici pînă la erezie și apoi pînă la Reformă sînt numai cîțiva pași pe care i-au străbătut catharii, valdensii, amalricanii și toți cei care negau Biserica catolică⁴⁴ și afirmau posibilitatea egalității omului cu Dumnezeu⁴⁵.

Credința tradițională a fost atacată chiar în sinul Bisericii, în secolul al XIV-lea, de către Eckhart (1260—1329), care predica doctrina mîntuirii instantanee, care șterge orice urmă a păcatelor anterioare și renunța la „scara perfecționării” prin pietate evanghelică⁴⁶.

Toate aceste libertăți în gîndire nu sînt decît rezultatul firesc al afirmării, din ce în ce mai pregnante a capacității de cunoaștere și acțiune a omului. Celebra proporție „credo quia absurdum”, atribuită lui Tertulian, fondatorul termenilor de bază ai teologiei și adversarul neînduplecat al filozofiei păgîne și a tendinței de a interpreta adevărurile relevate, nu a constituit nici un moment un program de acțiune. Numai dacă ar fi rezistat acest program secolele în care Evul Mediu a înflorit ar fi putut fi considerate ca un „gol” în istoria omenirii⁴⁷.

Mulți gînditori ai vremii au înțeles că omului nimic nu-i este interzis din ceea ce-l interesează. Nevoia de autonomie a conștiinței individuale și impersonalitatea apăsătoare a dogmei a dus adeseori la grave conflicte, cu influență în viața socială. Confruntîndu-se cu o autoritate inaccesibilă și nejustificabilă, cu procedeele unei gîndiri riguroase, intelectul și-a dobîndit conștiința de sine⁴⁸, dînd friu liber rațiunii.

Beranger, în secolul XI, declara că înțelegerea este onoarea omului și cunoașterea prin rațiune o depășește cu mult pe cea datorată autorității⁴⁹.

Disputa aprigă între filozofi și dialecticieni, pe de o parte, teologi și mistici, pe de alta, a adus în secolul XII la dezvoltarea dialecticii în opera lui Abélard (1079—1142), ce ne apare ca un adevărat războinic, care-și atacă profesorii, luîndu-le auditoriul ca pe un fel de pradă și „asediază” școlile și catedrele pe care dorește să le ocupe⁵⁰. Nu trebuie însă exagerat. A vedea în el un liber cugetător, predecesor a lui Leibnitz, Kant și Rousseau este mult prea mult⁵¹. Acest lucru nu îi micșorează cu nimic contribuția în epocă, influența sa covîrșitoare pentru înnoirea învățămîntului și emanciparea individului, bineînțeles în limitele realităților istorice ale timpului.

Abélard a dorit să conceptualizeze datul teologic cu ajutorul dialecticii, considerînd teologia ca o elaborare constructivă a intelectului⁵².

Această încercare meritorie a fost exagerată de discipolii și urmașii săi, care au reușit să ajungă la absurdități, atribuite nu odată scolasticii medievale, ca trăsături dominante. Că acestea erau fenomene înfierate în epocă o dovedesc invectivele lui John de Salisbury împotriva acelor „vorbă goală, falsificatori ai logicii”, care disprețuiesc totul ⁵³.

Logica devine inutilă și sterilă dacă nu are un obiect real. „Logica si sola fuerit, iacet exanguis et sterilis, nec ad fructum philosophie fecundat animan si aliunde non concipit . . . ” ⁵⁴. În *Polyeraticus* și *Metalogicus* autorul îi ironizează pe profesorii care despică firul în patru fără să rezolve de fapt nici o problemă care, după cum spunea Pierre de Blois, deprind mecanismul logicii înainte de a ști ceva. Un dispreț profund aduceau aserțiuni hilare, de tipul „dacă un porc este dus la piață este omul sau sfoara care-l conduce?”; „dacă ai ce nu ai pierdut, nu ai pierdut coarnele, deci ai coarne”; „șoarecele este un cuvânt, cuvântul nu ronțăie brinză, deci șoarecele nu ronțăie brinză” ⁵⁵.

Ultimul silogism ne poartă ușor cu gândul la marea dispută a universalilor, care în epocă a adus un nou impuls gândirii empirice, favorizând o viziune umanistă: nu umanitatea ci oamenii există în mod real, nu Biserica ci credincioșii. Nominaliștii își îndreaptă atenția către formele particulare, concrete ale existenței, înclinați spre devenirea ei continuă ⁵⁶.

Optimismul gnoseologic a animat pe mulți gânditori medievali, indiferent de orientarea nominalistă sau realistă, iar rezultatul a fost dezvoltarea rațiunii. De la Augustin s-a transmis convingerea că participarea rațiunii este indispensabilă pentru a ajunge la adevăr ⁵⁷. Teza aceasta a fost transmisă de Scot Eriugena, care în secolul IX, își baza argumentarea pe rațiune nu pe autoritate. „Orice autoritate care nu se sprijină pe adevărata rațiune pare infirmă” ⁵⁸.

Ansêlme de Cantebury a elaborat, pînă la sfîrșitul secolului al XI-lea, un sistem filozofic de o mare eleganță și fermitate, în stilul clasic latin, considerînd că „putem înțelege întotdeauna ceea ce credem . . . ” ⁵⁹ și de aceea a făcut eforturi să demonstreze rațional îndemonstrabilul. Deși în scop teologic, el a înlăturat pentru prima dată cu desăvîrșire revelația, și acest lucru nu este lipsit de importanță. Celebrul dicton „fidens quærens intellectum” exprimă convingerea că demersul cognitiv este o treaptă spre înălțarea spiritului, nu o ambiție deșartă a orgoliului uman ^{59bis}.

Acest drum odată deschis nu este de mirare cum un spirit cercetător, o minte ascuțită și veșnic în căutarea noului, ca Abélard a găsit o lungă serie de inexactități și contradicții în scrierile patristice, contradicții tot atât de flagrante ca *da* și *nu* (sic et non).

„Nu este nici o îndrăzneală să judecăm ceea ce îți cere singur să fie judecat . . . (dar) înțelegerea noastră este defectuoasă . . . noi nu putem ajunge la înțelegerea deplină . . . pentru că un cuvînt este folosit acum într-un sens acum în alt sens” . . . ”Pe lângă aceasta se adaugă falsa atribuire a unui text, corupția lui de scribi și chiar corectarea ulterioară a unor afirmații” . . . ”după ce ei (autorii) au ajuns la o mai mare înțelegere a adevărului după cum binecuvîntatul Augustin ne-a dat atîtea ocazii” ⁶⁰. Deși era preocupat să nu contrazică fățiș dogma, meritoriu este programul său, de adevărat umanist, de cercetare și restabilire a textelor originale și mai degrabă cererea studenților — după cum singur mărturisește în *Historia calamitatum* — l-a îndemnat să scrie tratatul despre unitate și trinitate, decît dorința de a intra în conflict cu Biserica. Tinerii erau în căutare „de explicații filozofice și raționale . . . spunînd că era nefolositor să fabrici cuvinte pe care intelectul nu le poate urmări, că nimic nu ar

trebui crezut fără să fi fost întâi înțeles și că era absurd pentru oricine să predea altora un lucru pe care nici el nu-l înțelege”⁶¹.

Astfel Abélard a adus înnoiri întregii orientări intelectuale răspunzând în fapt necesităților epocii. Că această întreprindere a scandalizat ne-o arată atitudinea ostilă a lui Bernard de Clairvaux⁶².

Un important progres îl constituie expunerea coerentă și destul de corectă a teoriei cunoștinței și a cunoașterii formulată la Școala din Chartres; Gilbert de la Porré (1076—1154) și Clarenbaldus din Arras, John de Salisbury considera că orice proces cognitiv începe de la datele furnizate de simțuri, urmînd trepte succesive prin care cu ajutorul intelectului, al rațiunii, treci de la particular la general, prin abstractizare. Clarenbaldus introduce termenul de "intellectabilitats" dîndu-i un caracter sublim. După el, în *principiu*, totul poate fi cunoscut și depinde numai de exersarea capacităților umane naturale. Școala din Chartres, în totalitatea ei, a dat o explicație materialistă funcției conștiinței⁶³.

Un alt reprezentant al Școlii din Chartres, Nicolas d'Amiens, în tratatul *Arta credinței catolice*, concepe teologia ca pe cea mai înaltă știință a calculului și geometriei. Importanța lucrării constă din contribuția pe care o aduce la studiul matematicii, singurul mijloc rațional prin care autorul considera că ereticii pot fi convertiți⁶⁴.

Cu Albert cel Mare și Thomas D'Aquino aristotelismul a fost definitiv încorporat și adaptat creștinismului. Albert cel Mare, pasionat al cercetării naturii, a fost preocupat de toate aspectele ei, de la tratate de grădinărit pînă la studii de chimie, astronomie⁶⁵ și pînă la aplicarea principiilor mecanicii în practică, reușind să construiască un „robot” vorbitor. A scris o operă originală, în care contactul cu natura este explicat prin aristotelism, considerînd că orice cunoaștere umană este bazată pe experiența sensibilă, pe datele provenite din lumea exterioară și pe individualitatea intelectului agent⁶⁶. Tot el aduce distincția între *ce* este demonstrabil și ce nu este. Tomismul însă a înfăptuit marea cotitură în gîndirea medievală, care a pătruns din teologie chiar și în erezie, afirmînd totala distincție, prăpastia definitivă între teologie și filozofie. Tocmai în această idee stă modernismul concepției tomiste, idee care ferea de acum rațiunea de a se compromite în demonstrații în care îi era imposibil să ajungă la vreun rezultat. „Teologia creștină rezultă din lumina credinței, filozofia din lumina naturală a rațiunii”⁶⁷ . . . ” În domeniul cunoașterii dezvoltă aceleași teze aristotelice, considerînd că omul dotat cu simțuri și rațiune reușește să se ridice pînă la cele mai înalte cunoștințe, fiind linia de demarcație între inteligența în formă pură și lumea materială⁶⁸.

Omul înzestrat cu rațiune și voință este liber să aleagă între diferite feluri de bine, ipostaze relative al Binelui absolut, ce nu-i este dat să-l atingă, dar prin care el reușește să-și domine pasiunile, să stîrpească viciile, să caute adevărurile în știință⁶⁹.

Prin convingerea de nezdruccinat că rațiunea umană este un lucru cu adevărat mare, că lumea este bună, că omul își poate ordona viața rațional, conform Binelui și Moralei, în așa fel încît în viitor societatea să se bazeze pe prietenie, îl putem considera pe Thomas D'Aquino un părinte „al filozofiei luminilor” și „strămoș al filozofiei raționaliste”⁷⁰.

Cu secolul XIII este definitiv închisă epoca în care știința și teologia puteau coopera, contribuind la progres⁷¹. În teoria cunoașterii filozofii secolului al XIV-lea au afirmat clar primatul experienței, al individualismului pe baza căruia să te ridici la cunoașterea rațională universală. William Ockham formulează aceste idei în termenii cunoașterii intuitive,

trecînd noțiunile fundamentale aristotelice: substanță, accident, cauză și efect, materie și formă, cauză finală prin proba experienței, prin care le critică și le transformă ⁷². Tot el rupe și cu tomismul afirmînd imposibilitatea teologiei naturale, a „Dumnezeului demonstrat” cum îl numea Gilson. „Nu putem ști cu evidență că Dumnezeu există” ⁷³. În opoziție cu aceasta Raymond Lulle (1252—1315) în *Ars Magna*, vis al unei științe și logici universale, a imaginat o mașină care să gîndească pe baza operațiilor și simbolurilor matematico-geometrice, o mașină „cibernetică” necesară pentru a ne dezvălui toate secretele științei și ale credinței ⁷⁴. Cit de departe și cit de aproape era acest vis de încercare de a matematiza legile materiei, ale luminii, energiei și cosmosului formulată de Einstein!

Încrederea, uneori nemărginită, în rațiunea umană a fost însoțită și a derivat din locul pe care aceiași gînditori i l-au rezervat omului în Univers. John Scot Eriugena îl vedea întorcîndu-se în Paradisul pierdut, prin efortul de depășire de sine, prin intermediul intelectului. ⁷⁵

În secolul al XII-lea toate tratatele despre natura omului explorează frontierele dintre spirit și materie, mediul Chartrains stabilind o continuitate biologică între lume și om, pe care-l integrează în univers, considerîndu-l un microcosmos, care reproduce în miniatură Universul. Omul este oglinda Universului, se afirmă în *Elucidarium*, opera lui Honorius Augustodunensis ⁷⁶. Posibil ca din această lucrare să se fi inspirat Bernardus Silvestris în *De universitate mundi* (1145—1153). În această lucrare elementul creștin este redus la minimum, dat la o parte. Zeița Natură „erosul” cosmogonic, Noys și Noyos (Intelectul suprem și emanația sa feminină), ordonează lumea dintr-un haos amorf. Încununarea creației divine este *Omul*, conceput cu ajutorul Uraniei și al lui Physis, cu trăsături divine și pămîntene, pentru a cunoaște cosmosul și a stăpîni pămîntul ⁷⁷. Întregul poem este pătruns de atmosfera unui cult al fertilității, în care se amestecă mitologia cu senzualitatea, în cel mai pur umanism păgîn ⁷⁸, care introduce în viața creștină divinitățile antice. Imaginea lui Bernardus Silvestris este rețușată în sens creștin de Alain de Lille în *Anticlaudianus* (*Planctus Naturae*). Pentru acesta Natura este instanță mijlocitoare între om și Dumnezeu, născută de divinitate și născînd pe om. Subiectul acestui poem este omul, iar scopul filozofic să prezinte funcția lui Dumnezeu, a Naturii, a Norocului, a Virtuții, a Viciului în crearea omului și în determinarea destinului acestuia. Alegoria este prilej pentru o izbutită și originală realizare artistică, de o certă valoare literară. Natura, lucrînd răbdătoare ca un meșter făurar, își desăvîrșește opera cu ajutorul „Sfatului ceresc” în care vin: Înțelegerea, Pacea, Belșugul, Tinerețea, Modestia, Rușinea, Rațiunea, Cinstea, Demnitatea, Mila și celelalte virtuți. Încoronarea creației este omul, înzestrat cu trup perfect și suflet desăvîrșit prin înțelepciunea divină. Acesta va fi un pelerin pe pămînt, un leac pentru relele lumii. Atacat de vicii, omul va învinge. Dragostea va domni în locul Discordiei. Omul este o ființă binecuvîntată, afirmă autorul, dar el trebuie să-și folosească rațiunea pentru a se menține ca o ființă desăvîrșită ⁷⁹.

Hugues de Saint Victor vede și el în om ființa cea mai importantă din Univers, pentru care a fost creată lumea, în scopul de a-i sluji interesele spirituale și materiale ⁸⁰. Lumea, văzută și înțeleasă ca o lume a omului, este înfățișată de Thomas D'Aquino, care-l vede pe om în toată măreția capacității sale de creație și transformare prin cunoaștere ⁸¹.

Semnificativ pentru schimbarea produsă de criza religioasă a secolului al XIV-lea este modul în care vede Duns Scot relația divinitate-om, între acești doi termeni ai raportului existând o prăpastie, ce anulează în fapt corelație dintre ei. Omul trăiește într-o lume naturală, dură unde este obligat de a lua decizii, folosindu-și voința. El este în cea mai extremă singurătate, în „hacceitate”⁸² (termen care-i aparține și care prevestește concepția existențialismului creștin al secolului XX).

Pe plan politic filozofia medievală, pusă în slujba Bisericii, a susținut în chip firesc teza supremației spiritualului asupra temporalului. În opoziție cu aceasta chiar din secolul XII găsim și primele manifestări ale umanismului politic și ale principiilor morale în politică. John de Salisbury (1115—1180) este umanistul cel mai luminat în epocă, care prefigurează cu trei secole înainte de Erasmus, „erasmianismul”. Adversar al Imperiului, este primul mare teoretician al unei forme politice umaniste, un stat fondat pe drept, unde un principe luminat să asigure libertatea cuvintului și să fie păzitorul binelui comun. Admite tiranicidul și dreptul la rezistență; de aceea este considerat ca un precursor al principiului suveranității poporului⁸³. „Să omori un tiran nu este numai permis dar și frumos și drept. Cel care a ridicat sabia merită să moară de sabie . . . cel care uzurpă autoritatea (tiranul) calcă dreptul și supune legile voinței sale . . . nu există (nici o crimă) mai gravă decât aceasta, care se exercită asupra dreptății . . .”⁸⁴. Tiranul este cel care oprimă poporul printr-o dominație violentă, „iar principele este cel care-l conduce după legi . . . Principele luptă pentru legile și libertatea poporului; tiranul crede că nu are altceva de făcut decât să nesocotească legile și să reducă poporul la sclavie . . .”⁸⁵.

Henry de Bracton (n. 1268), jurist de renume, pleda pentru supremația legii față de conducător. Regele cînd depune jurămîntul se angajează „că . . . va face tot ce îi va sta în putință . . . pentru a păstra o adevărată pace . . . că va interzice nedreptățile și jafurile de orice fel . . . că în toate judecățile va fi drept și milos . . .” Rolul său este de a apăra legea pentru că altfel „în van s-ar stabili legi”⁸⁶.

Contemporan cu Henry de Bracton, Thomas D’Aquino considera monarhia drept cea mai bună formă de guvernămînt și discuta împrejurările în care conducătorul poate fi înlocuit din oficiu, de popor pe baza unor relații bine stabilite, ce conțin în embrion principiul „contractului social”. Statul este un „corpus politicus et morale”, o comunitate de indivizi, un produs natural care urmărește bunăstarea membrilor⁸⁷. „Acțiunea împotriva tiranului . . . trebuie întreprinsă . . . de autoritatea publică . . . dacă mulțimea are dreptul să-și aleagă singură regele, ea poate de drept să-și depună regele sau să-i restrîngă puterea, dacă el abuzează în mod tiranic de autoritatea regală, și în acest caz mulțimea nu poate fi acuzată că acționează neloial depunînd pe tiran, de vreme ce el nu mai poartă credința guvernării mulțimii . . . supușii săi nu mai sînt legați prin *contract* de el”⁸⁸. Guvernarea oricărei societăți, trebuie să urmărească folosul general și să se bazeze pe legi naturale și umane care să reprime răul, să impună echitatea și pacea, în așa fel încît prin respectarea lor să se ajungă la o comunitate de oameni raționali și liberi care se înțeleg între ei⁸⁹. Distanțați în timp și spațiu, cei trei gînditori se completează însă extraordinar în idealul politic, care trebuie să recunoaștem nu este numai modern ci și profund umanist și umanitar, dorînd

pentru toți membrii unei comunități egalitatea și dreptatea, de data aceasta în viața publică, laică și nu numai în sinul Bisericii și al vieții veșnice.

William Ockham afirmă aceeași emancipare a omului, care stă liber față în față cu un Dumnezeu liber, și decide singur în favoarea unei morale naturale, care trebuie să stea la baza instituțiilor politice religioase, juridice care aparțin oamenilor, ce le-au creat și le pot oricând a le modifica⁹⁰. Renumită a rămas critica sa acută și foarte puțin ortodoxă la adresa papei Ioan al XXII-lea, pe care-l considera eretic. Nega infailibilitatea Curiei romane în materie de dogmă sau jurisdicție și afirmă independența temporalului față de spiritual, hegemonia Imperiului ca o comunitate universală, anterioară Bisericii⁹¹. Concepția sa politică nu face decît să exprime o realitate și o practică deja instaurată în lumea politică a secolelor XIII—XIV. Același vis antic, de reunire a societății sub conducerea unui singur om, este reluat de Dante în *De monarchia*, scrisă cu prilejul expediției lui Henric al VII-lea de Luxemburg în Italia (1308—1313). Idealul unui pontif laic care să respecte autonomia locală, să asigure ordinea și pacea și care să posede toate virtuțile⁹², apropie lucrarea lui Dante de *Utopie*, fapt simțit de însuși autorul, profund dezamăgit de rezultatele reale ale politicii imperiale în Italia. Aceeași atitudine profund antipapală manifestă și Marsilius de Padova în *Defensore pacis*, unde considera că orice autoritate, oricare ar fi ea, are la origină, puterea civilă, ca responsabilă de pacea, justiția publică și fericirea socială a comunității. Puterea pontificală nu are nici un fond, nici în temporal nici în spiritual. El neagă termenul de putere spirituală, demonstrînd pe baza argumentelor biblice, că puterea care este acordată lui Dumnezeu și lui Christos este refuzată apostolilor și deci și papei⁹³.

Din planul individului, al acțiunii și destinului său personal, am văzut cum se face trecerea spre afirmarea drepturilor politice și sociale ale „poporului” (indiferent dacă prin acest termen nu se înțelegea ceea ce noi înțelegem astăzi) și cum prin idei parte originale, parte moștenite de la Antichitatea clasică (Aristotel și Platon în special), se naște o gândire socială și politică modernă, care poartă în sine, încă de timpuriu, toți germanii Renașterii secolului al XVI-lea. Trecerea de la civilizația medievală la cea modernă este un proces îndelungat, care presupune coexistența elementelor medievale cu cele moderne într-un continuu progres⁹⁴.

De aceea putem conchide în spiritul celor afirmate de Gustave Cohen că „... trebuie să ne păzim a vedea Evul Mediu ca pe un puț negru și fără fund, unde se mișcă larve indistincte, ca pe o prăpastie de întuneric și ignoranță, pe care trebuie să o trecem dintr-un salt al gândirii, pentru a trece de la Antichitate la Renaștere. Aceste tenebre sînt ale neștiinței noastre incorigibile... Este adevărat că Budé, că Erasmus au avut sentimentul unei mari lumini și a unei eliberări... dar această mare lumină a fost prevestită de zori. Această auroră plină de forme delicate și fine, încărcată de dragoste și eleganță, se numește Evul Mediu”.

Chiar dacă multe din principiile enunțate în aceste secole de puternic avînt intelectual au fost turnate în tipare religioase, conforme ideologiei dominante a epocii, ele nu sînt mai puțin valoroase, esența unora dintre ele rezistînd vremii, a străbătut veacurile.

- ¹ A. Armbruster, Postfață la lucrarea lui H. Zimmermann *Veacul întunecat*, București, 1983, p. 233.
- ² V. I. Lenin, *Karl Marx în Opere complete*, București, 1964, p. 54—55.
- ³ A. Oțetea, *Renașterea și Reforma*, București, 1970, p. 180.
- ⁴ Dom David Knowles, *The Humanism of Twelfth Century*, în „Studies An Irish Quaterly Review”, XXX, p. 43—45, 46—48, 55—58.
- ⁵ G. Pare, A. Brunct, P. Tremblay, *La Renaissance du XII-e siècle — les ecoles et l'enseignement*, Paris, Ottawa, 1933, p. 139—140.
- ⁶ P. Riché, *Education et culture dans l'Occident barbare*, Paris, 1962, p. 252.
- ⁷ W. Ulmann, *A history of political thought. The Midle Ages*, Baltimore, Victoria, p. 179.
- ⁸ Fr. Heer, *L'Univers du Moyen Age*, Paris, 1970, p. 274.
- ⁹ Dona Carleton Munro, *A Period of New Life*, în *The Twelfth-Century Renaissance*, editată de Charles R. Young, New York, Chicago, San Francisco, 1969, p. 7—8.
- ¹⁰ F. Heer, *op. cit.*, p. 107.
- ¹¹ Etienne Gilson, *La philosophie au Moyen Age. De Scot Erigène à G. D'Occam*, Paris, 1925, p. 93—94.
- ¹² Edouard Jeuneau, *La philosophie médiévale*, Paris, 1963, p. 62.
- ¹³ Em. Bréhier, *op. cit.*, p. 378, 396.
- ¹⁴ A. H. Armstrong, *Later Platonism and its influence*, în *Classical influence on european culture, 500—1500*, editată de R. Bolgar, Cambridge, 1971, p. 199.
- ¹⁵ E. Gilson, *op. cit.*, p. 106. Averoes considera că pentru cei simpli Coranul are un sens exterior și simbolic iar pentru învățați unul ascuns încifrat.
- ¹⁶ Gh. Vlăduțescu, *Introducere în istoria filozofiei medievale*, București, 1973, p. 106—107.
- ¹⁷ J. Paul, *op. cit.*, p. 326—327.
- ¹⁸ Malgorzata Frankovska Terlecka, *L'Unité du savoir au XII-e et XIII-e siècles*, Wrocław, 1980, p. 84.
- ¹⁹ Hermann Ley, *Studii de filozofie medievală*, București, 1973, p. 204.
- ²⁰ Ed. Jeuneau, *op. cit.*, p. 53.
- ²¹ H. Ley, *op. cit.*, p. 208.
- ²² *Ibidem*, p. 209—210.
- ²³ S. Viarre, *Le commentaire ordonné du monde dans quelques sommes scientifiques de XII-e siècle et XIII-e*, în *Classical influences . . .*, p. 203.
- ²⁴ M. Frankovska-Terlecka, *op. cit.*, p. 24, 27.
- ²⁵ *Ibidem*, p. 32.
- ²⁶ *Ibidem*, p. 40—41.
- ²⁷ Gh. Vlăduțescu, *op. cit.*, p. 151.
- ²⁸ *Ibidem*, p. 155.
- ²⁹ F. Heer, *op. cit.*, p. 276 ; vezi și Ed. Jeuneau, *op. cit.*, p. 101.
- ³⁰ H. Ley, *op. cit.*, p. 257.
- ³¹ F. Heer, *op. cit.*, p. 276.
- ³² Jacques le Goff, *Civilizația Occidentului medieval*, București, 1970, p. 461.
- ³³ Ed. Jeuneau, *op. cit.*, p. 86—87.
- ³⁴ M. Frankovska-Terlecka, *op. cit.*, p. 86—87.
- ³⁵ Roger Bacon, *Opus Maius*, în *Great issues in western civilization*, editată de Brin Tierney, Donald Kagan, L. Pearce Williams, Vol. I, New York, 1967, p. 366—367.
- ³⁶ M. Frankovska-Terlecka, *op. cit.*, p. 111.
- ³⁷ Harry Elmer Barnes, *An Intelctual and cultural history of the western world*, vol. I, New York, 1965, p. 428—429. Autorul consideră că preocuparea pentru a citi viitorul în stele, pentru a găsi elixirul tinereții și „piatra filozofală” denotă, în fapt, căutarea profund umană, de a explica locul și rolul pe care trebuie să-l joace individul în lume, dublată de dorința de a obține știința absolută care să aducă cu sine *nemurirea*.
- ³⁸ *L'École et la science jusqu'à la Renaissance*, Paris, f.a., p. 300, 304—306.
- ³⁹ *Figuri ilustre din Evul Mediu*, București, 1969, p. 375—376.
- ⁴⁰ Pierre Humbert, *L'Humanisme scientifique de XIII-e au XVI-e siècles*, în *Quelques aspects de l'humanisme médiéval*, Paris, 1943, p. 18.
- ⁴¹ *Figuri ilustre din Evul Mediu*, p. 409.
- ⁴² L. Génicot, *op. cit.*, p. 365.
- ⁴³ A. Vauchez, *La spiritualita dell Occidente medioevale, secoli VIII—XII*, Milano, 1978, p. 174.
- ⁴⁴ J. Paul, *op. cit.*, p. 421.
- ⁴⁵ H. Ley, *op. cit.*, p. 222—223, 225, 227.

- ⁴⁶ E. Gilson, *op. cit.*, p. 117.
- ⁴⁷ M. Frankovska-Terlecka, *op. cit.*, p. 46.
- ⁴⁸ E. Stere, *op. cit.*, p. 235.
- ⁴⁹ G. Pare, A. Brunet, P. Tremblay, *La Renaissance du XII-e siècle, les écoles et l'enseignement*, Paris, Ottawa, 1933, p. 282.
- ⁵⁰ E. Gilson, *op. cit.*, p. 69.
- ⁵¹ *Ibidem*, p. 72.
- ⁵² G. Pare, A. Brunet, P. Tremblay, *op. cit.*, p. 296; P. Geyer, în *Peter Abelards Philosophische Schriften*, considera că prin dialectica sa conceptuală a formulat regula de bază a psihologiei limbajului.
- ⁵³ *Ibidem*, p. 203.
- ⁵⁴ *Ibidem*, p. 206.
- ⁵⁵ H. Pirenne, G. Cohen, H. Focillon, *op. cit.*, p. 222.
- ⁵⁶ E. Stere, *op. cit.*, p. 236.
- ⁵⁷ Anne Freamtle, *The Age of Belief. The medieval philosophers*, The New American Library, New York, Toronto, 1954, p. 34.
- ⁵⁸ E. Gilson, *op. cit.*, p. 14—15.
- ⁵⁹ Anne Freamtle, *op. cit.*, p. 88.
- ^{59bis} J. le Goff, *op. cit.*, p. 459.
- ⁶⁰ P. Abélard, *Sic et Non*, în *Great issues*, p. 346—347.
- ⁶¹ *Idem*, *Historia calamitatum*, cap. IX, în Gerald M. Straka, *Medieval World and its transformatio, 800—1650*, vol. II, New York . . . , f.a., p. 239.
- ⁶² Scrisoarea pe care Bernard de Clairvaux a trimis-o episcopilor și cardinalilor de la Curia papală îl acuză pe Abélard că afirmă lucruri „străine de niște urechi și minți catolice”, vezi *Great issues*, p. 350—351.
- ⁶³ H. Ley, *op. cit.*, p. 215.
- ⁶⁴ H. Pirenne, G. Cohen, H. Focillon, *op. cit.*, p. 223.
- ⁶⁵ H. E. Barnes, *op. cit.*, p. 419.
- ⁶⁶ Ed. Jeuneau, *op. cit.*, p. 87—88.
- ⁶⁷ Th. D'Aquino, Opusc XVI, Expunere despre Trinitate, ii, 3, în *Great issues*, p. 380.
- ⁶⁸ E. Gilson, *op. cit.*, p. 187.
- ⁶⁹ Despre voință și virtuți vezi Th. D'Aquino, *Summa Theologica*, *op. cit.*, vol. II, Q LV, artic. 1—4 și q VIII, a. 1—3, q IX, a 1—6, și despre Bine vol. I, Q V, a 5.
- ⁷⁰ F. Heer, *op. cit.*, p. 280.
- ⁷¹ M. Frankovska-Terlecka, *op. cit.*, p. 67.
- ⁷² Em. Bréhier, *op. cit.*, p. 297, 399, 404—406.
- ⁷³ H. Pirenne, A. Renaudet, Ed. Perroy, L. Halphen, *La Fin du Moyen Age 1285—1435*, colec. *Peuples et civilisation*, Paris, 1931, p. 257.
- ⁷⁴ *Ibidem*, p. 271.
- ⁷⁵ E. Gilson, *op. cit.*, p. 20.
- ⁷⁶ J. Paul, *op. cit.*, p. 181—182.
- ⁷⁷ E. R. Curtius, *op. cit.*, p. 132—135.
- ⁷⁸ *Ibidem*, p. 137.
- ⁷⁹ Alain de Lille, *Anticlaudianus*, în *Patrologiae latinae*, Paris, 1844—1886, vol. 120; vezi și Henry Taylor, *The Medieval Mind. A history of the development of thought and emotion in the Middle Ages*, Cambridge-Massachusetts, Harvard University Press, 1959, vol. II, p. 120—128.
- ⁸⁰ H. de Saint-Victor, *Didascalion*, *Patrologiae latinae*, vol. 175, col. 13, Paris, 1844—1886.
- ⁸¹ Ed. Jeuneau, *op. cit.*, p. 93, 97.
- ⁸² E. Gilson, *op. cit.*, p. 241.
- ⁸³ W. Ullmann, *A history of political thought, the Middle Ages*, Baltimore, 1967, p. 121.
- ⁸⁴ J. de Salisbury, *Policraticus*, III, 15, în *Sources in Western civilisation, The High Middle Ages 1000—1300*, editată de Bryce Lyon, New York, 1965, p. 249.
- ⁸⁵ *Ibidem*, VIII, 17, p. 250.
- ⁸⁶ H. de Bracton, *Deregibus et consuetudinibus Regni Angliae*, în *High Middle Ages*,
- ⁸⁷ W. Ullmann, *op. cit.*, p. 179.
- ⁸⁸ Th. d'Aquino, *De regimine Principum*, VI, în *High Middle Ages*, p. 260.
- ⁸⁹ W. Ullmann, *op. cit.*, p. 180—181. Despre legea naturală vezi *Summa theologica*, vol. II, q XCIV și despre legea umană și transformarea ei vezi q XCV, XCVII.
- ⁹⁰ Richard Green, *Histoire du peuple Anglais*, t. 1, Paris, 1888, p. 270—271.
- ⁹¹ *Ibidem*, p. 267—268.
- ⁹² H. E. Barnes *op. cit.*, p. 438.
- ⁹³ W. Ullmann, *op. cit.*, p. 211—214.
- ⁹⁴ Wallace K. Ferguson, *Europe in Transition 1300—1520*, Boston, 1962, p. VII (prefață).

LA RÉÉVALUATION DE LA CONCEPTION CONCERNANT L'HOMME, LA NATURE ET LA SOCIÉTÉ PENDANT LE MOYEN-ÂGE

RÉSUMÉ

Le Moyen-Âge, en tant qu'étape de progrès dans l'histoire de l'humanité a constitué des accumulations et une évolution dans tous les domaines de la vie socio-économique et culturelle. Nul aspect spécifique de l'éducation humaniste n'a été négligé, le Moyen-Âge connaissant et traduisant les auteurs classiques et cultivant les sciences de la nature, recueillant des connaissances sur la chimie et l'astronomie. On a promu une large culture littéraire, on a valorisé les émotions personnelles, la sensibilité et l'expérience, dans la vie de l'homme occidental se formant la conscience intérieure.

Au VI siècle se situe l'origine du nouveau concept éducationnel-formatif, „l'humanisme de Bobbio” où l'accent sur les éléments de pédagogie. Son évolution dans le temps a fait naître, en même temps avec la Renaissance du XII siècle, l'humanisme littéraire, scientifique et politique. On enregistre pour la première fois le terme „humanitas” chez Thomas d'Aquino, ayant le sens d'existence créée par l'homme, au moyen de ses propres efforts, dans le cadre d'une société organisée. A ce moment-là apparaît une profonde réévaluation de la conception concernant l'homme, la nature et la société.

L'idée de la paix et de la solidarité entre les hommes, au-delà des barrières nationales ou religieuses gagne de plus en plus du terrain. Le triomphe de l'aristotélisme au XIII siècle impose le naturalisme comme une vision du monde assez peu préoccupée par la religion.

L'école de Chartres, John de Salisbourg, Siger de Brabant sont quelques moments d'affirmation de la croyance dans la raison humaine, dans la force de connaissance de l'homme qui doit agir à son propre profit. On retrouve les mêmes idées chez Abélard, Duns Scot et William Ockam.

L'humanisme scientifique a été illustré de découvertes importantes reliées aux noms de Roger Bacon, Albert le Grand, Jordanus Nemorianus, Nicolas Oresme et autres.

Tous ces principes ont démontré leur validité, en résistant par-delà les siècles et parvenant jusqu'à nous, même si sous des formes modifiées par l'époque de la Renaissance et des Lumières.

RELAȚIILE LUI IANCU DE HUNEDOARA CU ALFONS AL V-LEA DE ARAGON ȘI LUPTA ANTIOTOMANĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XV-LEA

EUGEN DENIZE

La începutul secolului al XV-lea marea înfrângere de la Angora (Ankara — 20 iulie 1402) adusese Imperiul otoman, aflat încă în prima fază a expansiunii sale, în pragul unei catastrofe ireparabile. Dar, din fericire pentru turci și din nenorocire pentru popoarele amenințate de ei, Europa creștină, dezbinată de numeroase conflicte și rivalități, nu a găsit capacitatea necesară pentru a zdrobi definitiv puterea semilunei.

În aceste condiții, și mai ales după înăbușirea mișcării bedreddiniste (1420), s-a declanșat una din perioadele cele mai explozive din istoria Imperiului otoman, nemulțumirile interne, din ce în ce mai acute, fiind canalizate, aproape exclusiv, spre expansiunea externă reluată cu o vigoare fără precedent¹. Astfel, la urcarea pe tron a lui Murad al II-lea (1421 — 1451) dezastrul de la Angora era reparat în mare parte, aproape toate țările smulse de Timur otomanilor reintraseră sub dominația lor, cu excepția principatelor de Caramania și Sinope. Asia Mică fiind supusă, Murad al II-lea putea să-și îndrepte toate forțele spre Europa, ceea ce nu a ezitat să facă. În 1422 este asediat din nou Constantinopolul, în 1430 turcii ocupă Salonicul, apoi cuceresc Epirul cu Ianina, o mare parte a Serbiei este transformată în pašalic, iar în 1437 Transilvania de sud este atacată și devastată cu cruzime².

Succesele importante înregistrate de ofensiva otomană s-au datorat, pe de o parte, capacității militare, net superioare, a turcilor față de armatele feudale europene ale vremii, iar pe de altă parte, au fost facilitate de starea de fărâmițare și anarhie feudală care domnea în majoritatea statelor balcanice, de neînțelegerile și rivalitățile dintre ele, precum și de politica expansionistă a Ungariei care, sub pretextul unității lumii creștine, căuta să-și întindă dominația în sud-estul Europei³.

În această situație, problema cruciadei, avînd ca obiectiv principal alungarea turcilor din Europa, s-a pus din nou cu acuitate în fața statelor creștine, dar, din păcate, înțelegerea acestui obiectiv s-a făcut foarte diferit de către cei interesați. Astfel, dacă pentru țările din zona Peninsulei Balcanice, țările române, Serbia, Bosnia, Albania, Bizanțul etc., cruciada avea un caracter pur defensiv, ținînd de apărarea însăși a existenței lor statale, aspectele ei ofensive fiind doar o completare necesară a acestui caracter, pentru alte puteri creștine, cum ar fi Ungaria, statele italiene, monarhia catalano-argoneză-napolitană, cruciada avea un caracter ofensiv, sub pretextul luptei împotriva islamului ele urmărind, fiecare, realizarea propriilor lor interese de expansiune comercială și politico-teritorială, indiferent dacă acestea loveau în turci sau în alte state creștine.

De fapt, idealul de cruciadă își păstrează întreaga sa valoare doar pentru statele din sud-estul Europei amenințate nemijlocit de turci, pe cînd pentru celelalte puteri creștine el devine o acoperire ideologică menită să justifice politica lor expansionistă, chiar atunci cînd aceasta lovea direct și vizibil pentru toată lumea în interesele majore ale altor state aparținînd aceleiași religii.

În ciuda acestor două concepții diferite asupra obiectivelor cruciadei, colaborarea dintre cele două categorii de state creștine era posibilă și, în același timp, necesară, avîndu-se în vedere faptul că le una pe toate, indiferent de scopurile finale urmărite de fiecare, dorința de a lupta împotriva turcilor otomani. În acest sens, mijlocul secolului al XV-lea a marcat un moment deosebit de important, moment care a avut în centrul său două mari personalități, politice și militare, ale istoriei universale, Iancu de Hunedoara, voievodul Transilvaniei și guvernatorul Ungariei, și Alfons al V-lea Mărinimosul, regele Aragonului și al Neapolelui (1416, 1442—1458).

Colaborarea dintre cei doi, care a marcat unul din momentele cele mai importante din istoria relațiilor româno-spaniole în evul mediu, a fost posibilă datorită dorinței lor comune de a lupta împotriva semi-lunei, dar, în același timp, a fost puternic frînată și în cele din urmă nu a avut rezultatele așteptate deoarece fiecare dintre ei urmărea obiective politico-strategice deosebite, incompatibile, în ultimă instanță, unul cu celălalt.

Pentru Iancu de Hunedoara, unul din cei mai străluciți oameni politici și comandanți militari din întreaga istorie a poporului nostru, obiectivul principal îl constituia apărarea independenței și suveranității țărilor române și a Ungariei, amenințate tot mai mult de expansiunea otomană. Pentru înfăptuirea lui, el a înțeles necesitatea imperioasă a realizării unui front comun de luptă al celor trei țări românești⁴, front care, datorită potențialului lor economic și militar, trebuia să devină un adevărat nucleu în jurul căruia să se rialeze toate statele amenințate din Balcani și, în același timp, putea să ofere o bază puternică pentru o eventuală colaborare cu puterile creștine din Apus.

În schimb, Alfons al V-lea de Aragon a urmărit de-a lungul întregii sale domnii sprijinirea comerțului catalano-aragonez în bazinul Mării Mediterane și dublarea lui cu o puternică expansiune politică și teritorială, care viza, în ultimă instanță, reconstituirea Imperiului bizantin în favoarea negustorilor și a monarhilor spanioli⁵. În acest sens, lunga sa domnie a cunoscut două etape principale și anume, o primă etapă, cuprinsă între 1420 și 1442, în care întreaga sa politică a fost dominată de problema cuceririi regatului napolitan, și o a doua etapă, cuprinsă între 1442 și 1458, în care s-au urmărit două obiective importante, consolidarea stăpînirii în sudul Italiei și, eventual, extinderea sa în peninsulă și declanșarea unei viguroase ofensive în Mediterana orientală, mai ales în Balcani, scopul final fiind coroana imperială de la Constantinopol.

Această ambițioasă politică expansionistă dusă de Alfons al V-lea își are explicațiile într-o interesantă imbinare a mai multor tradiții istorice al căror moștenitor el se considera că este. În primul rînd, este vorba de politica expansionistă, comercială și teritorială, a catalanilor și aragonezilor în Mediterana orientală, care a cunoscut un moment de vîrf în secolul al XIV-lea, cînd ei au reușit să cucerească în Grecia, Beotia, Attica, Phocida, Tesalia, Negroponte, Aegina și fortăreața Piada⁶, la

aceasta adăugându-se tradiția regalității normande din Sicilia și a celei angevine din Neapole, ceea ce explică pretențiile lui Alfons la coroana imperială, manifestate încă din 1421⁷, precum și pretențiile sale la coroana maghiară, printre multele titluri pe care și le-a atribuit apărînd în 1443 și acela de „Rege al Ungariei”⁸. În ciuda acestor multiple tradiții pe care avea pretenția de a le prelua și duce mai departe, Alfons al V-lea a rămas permanent un suveran spaniol, care își trăgea forța mai ales din posesiunile sale spaniole, regatul napolitan fiind doar un avanpost al politicii ambițioase care relua, de fapt, pretențiile catalano-aragoneze în Balcani.

Pentru a duce însă o politică de o anvergură atît de mare Alfons al V-lea avea nevoie și de o puternică justificare ideologică, pe care a găsit-o în idealurile cruciadei, deoarece principali săi rivali la dominația asupra Peninsulei Balcanice erau turcii otomani aflați, așa cum am mai arătat, într-o perioadă de puternică ofensivă. Această ciocnire de interese și însușirea idealului de cruciadă de către Alfons al V-lea au constituit o bază destul de puternică, în ciuda scopurilor deosebite care se urmăreau, pentru stabilirea unei colaborări politice și militare antiotomane între popoarele din sud-estul Europei și monarhul spaniol, principalii promotori ai acestei colaborări fiind Iancu de Hunedoara și Gheorghe Kastriotul Skanderbeg⁹.

În ceea ce privește relațiile dintre Iancu de Hunedoara și Alfons al V-lea de Aragon începuturile lor datează, se pare, încă din 1435. În acest an Iancu a ajuns în Italia însoțindu-l pe împăratul Sigismund de Luxemburg¹⁰ și, la Milano, la curtea ducelui Filippo Maria Visconti, a avut posibilitatea să se întâlnească cu Alfons al V-lea, care se afla aici, nu ca oaspete, ci ca prizonier al ducelui în urma dezastrului naval de la Ponza¹¹. Aceasta a fost singura întâlnire dintre cei doi, dar a fost suficientă pentru ca ei să se cunoască și, atunci cînd împrejurările o vor permite, să încerce să stabilească o colaborare de luptă antiotomană.

În anii care au urmat fiecare și-a continuat calea sa, Alfons al V-lea reușind să cucerească definitiv regatul napolitan, în 1442, iar Iancu de Hunedoara, ca urmare a calităților sale deosebite, devenind în 1438 ban de Severin, iar în 1441 voievod al Transilvaniei. Dobîndirea acestor noi poziții a însemnat atît pentru Alfons, cît și pentru Iancu, este adevărat că din motive diferite, confruntarea cu același dușman puternic și amenințător, Imperiul otoman. Dorința lor comună de a lupta împotriva turcilor, de a le opri înaintarea și chiar de a-i scoate din Europa, a fost principalul element care a stat la baza colaborării dintre cei doi oameni politici și comandanți militari, dar, în același timp, obiectivele deosebite pe care le urmărea fiecare, apărarea neatîrnării propriului popor și eliberarea Balcanilor pentru Iancu și cucerirea unor teritorii cît mai întinse pentru Alfons, au constituit o importantă piedică în calea acestei colaborări și, în cele din urmă, au contribuit în mod decisiv la eşecul ei final.

Alfons al V-lea, încă din prima parte a domniei sale a avut de înfruntat opoziția lumii islamice, care era unul din adversarii cei mai puternici în calea dorinței sale de expansiune în Mediterana centrală și orientală. Astfel, în 1432, pe cînd lupta încă pentru cucerirea regatului napolitan, Alfons a obținut o importantă victorie navală, în apropierea insulei Djerba, împotriva flotei beului din Tunis, Abu Faris¹². Peste doi ani, în 1434,

a organizat o expediție de scurtă durată în nordul Africii, în apropiere de Tripoli¹³, iar în 1436 a intrat în legătură cu sultanul Babilonului, la care a trimis o solie cu scopul de a stabili o colaborare antiotomană¹⁴. Tot în această perioadă începe să se contureze și viitoarea sa acțiune, politică și militară, din Balcani, el întâlnindu-se, așa cum am arătat, cu Iancu de Hunedoara, în 1435, și primind în 1440, o primă solie din partea lui Skanderbeg, care era încă sangiacbei la Nicopole¹⁵.

Dar, adevărata sa politică balcanică, care avea să-i intensifice și preocupările în legătură cu organizarea unei cruciade antiotomane, începe în 1443, după cucerirea regatului napolitan și după încheierea tratatului de la Terracina (14 iunie 1443)¹⁶, care a reglementat raporturile sale cu papa Eugen al IV-lea (1431—1447). În acest an Alfons trimite soli la Ștefan Vukčić, voievodul Bosniei, care la 19 februarie 1444 i se va recunoaște vasal¹⁷, trimite soli în Dalmația și deschide un consulat catalan la Ragusa¹⁸, primește, în octombrie, o solie bizantină condusă de Teodoro Karystinos¹⁹, și, la insistențele papei care lansase o bulă de cruciadă încă de la 1 ianuarie, promite că va contribui cu șase vase la formarea flotei cruciate²⁰.

Toate aceste acțiuni ale regelui aragonez, la fel ca și adevărata efervescentă antiotomană care se manifesta în acești ani în Balcani se datorau, în mare măsură, luptei pline de eroism a poporului român, sub conducerea lui Iancu de Hunedoara, împotriva pericolului otoman, luptă care a constituit, de fapt, ultima mare încercare ofensivă din evul mediu de a-i alunga pe turci din Europa.

Marile acțiuni militare antiotomane ale lui Iancu de Hunedoara, caracterizate printr-o mobilitate și o îndrăzneală puțin obișnuite, încep în 1441, când el înfringe în teritoriul sîrbesc pe Ishak, beiu de Semendria²¹. Apoi, în anul următor, Iancu a făcut față unei puternice ofensive otomane, după înfrîngerea de la Sintimbru (18 martie), reușind să-l zdrobească complet, lângă Sibiu, pe Mezyd, beiu de Vidin (22 martie), iar la 2 septembrie să obțină o nouă mare victorie pe riul Ialomița, împotriva beierbeului Rumeliei, Șehabeddin, victorie care a marcat începutul luptelor sale ofensive împotriva turcilor²². „Campania cea lungă”, una din cele mai strălucite realizări militare ale vremii, pe care voievodul transilvan a condus-o împotriva turcilor la sudul Dunării, la sfîrșitul anului 1443 și începutul lui 1444²³, a contribuit, în mod indiscutabil, la declanșarea răscoalei antiotomane a poporului albanez, condusă de Skanderbeg, la declanșarea altor răscoale antiotomane în Balcani și a facilitat transpunerea în practică a intențiilor lui Alfons al V-lea de Aragon în legătură cu această zonă geografică.

Chiar înainte de declanșarea „campaniei lungi” regele aragonez a avut posibilitatea să cunoască marile victorii ale lui Iancu de Hunedoara datorită discursului pe care i l-a ținut în septembrie 1443, la Ascoli, Ciriaco d'Ancona, discurs în care acesta, laudînd vitejia voievodului român, îi cerea să aducă pacificarea Italiei și să ajute la cruciada preconizată de papă²⁴. Răspunsul lui Alfons a fost încurajator, el arătînd atît lui Ciriaco, cit și solului bizantin Karystions, că este gata să ajute Bizanțul cu o flotă pe care o va lua „din insulele Baleare și Ibiza”²⁵. Din păcate însă, această promisiune, la fel ca și cea făcută papei de a contribui cu șase vase la formarea flotei cruciate, nu a fost îndeplinită, deoarece în august 1443 Alfons a început un război cu Milanul, ceea ce a complicat și mai

mult raporturile politice dintre statele italiene și a favorizat rezervele Veneției față de proiectata expediție antiotomană ²⁶.

În anul următor, în 1444, ca urmare a marilor victorii repurtate de Iancu de Hunedoara în „campania cea lungă”, se crease în sud-estul Europei o situație strategică și politică deosebit de favorabilă pentru forțele creștine, situație care, pentru a se putea concretiza într-o eventuală înfringere hotărâitoare a turcilor, avea nevoie de o perioadă de consolidare pe care numai încheierea unei păci cu sultanul o putea oferi. Conștient de acest lucru, Iancu a reușit să-l determine pe regele Vladislav I al Ungariei (1440—1444) să accepte propunerile avansate de turci, astfel încît la 12 iunie s-a încheiat la Adrianopol un tratat de pace pe zece ani, tratat avantajos pentru creștini, care va fi ratificat de regele maghiar în luna iulie la Seghedin ²⁷.

Tot în această perioadă, pentru a-și consolida baza politică din Balcani, Iancu a intervenit activ în Bosnia, reușind să încheie, la 3 iunie 1444, un tratat de alianță cu regele Ștefan Toma, rege care, de altfel, fusese recunoscut și întărit în domnie de Vladislav I ca urmare a recomandărilor sale ²⁸.

Dar nu toți cei interesați de lupta antiotomană vedeau lucrurile la fel de clar ca voievodul transilvan. Pe mulți, victoriile rapide ale acestuia, i-au făcut să creadă că organizarea unei noi expediții ar fi suficientă pentru a-i scoate pe turci din Europa, printre aceștia aflîndu-se marea nobilime maghiară, legatul papal Cesarini, ducele Burgundiei și regele Alfons al V-lea de Aragon. Interesant de remarcat este faptul că toți aceștia au cerut cu multă insistență organizarea, cît mai repede cu putință, a unei noi expediții cruciate, toți au făcut mari promisiuni de ajutor, dar nimeni nu a trimis aproape nimic, iar atunci cînd s-a trimis cîte ceva, ajutoarele au ajuns mult prea tîrziu pentru a mai fi eficiente. Într-un cuvînt, toți doreau să-și satisfacă propriile interese politice, teritoriale, comerciale și de prestigiu lăsînd însă întreaga povară a luptei antiotomane pe umerii lui Iancu de Hunedoara și a armatei sale, în care, ponderea principală revenea elementului românesc. Acest egoism politic pe care Iancu nu l-a putut contracara eficient, a dus în cele din urmă la tragicul deznodămînt de la Varna, care a anulat, practic, roadele frumoaselor victorii din „campania cea lungă” și a rupt din nou echilibrul din Balcani în favoarea turcilor.

Printre cei care au încercat să profite cît mai mult de pe urma victoriilor lui Iancu, dar, în același timp, să contribuie cît mai puțin sau chiar de loc, dacă era posibil, la obținerea lor, s-a numărat, așa cum am arătat deja, și Alfons al V-lea de Aragon. Regele spaniol, prins în complicațiile politice italiene, încerca, simultan, cu forțele reduse care-i mai rămîneau la dispoziție, să realizeze, măcar în parte, obiectivele politicii sale balcanice.

Astfel, așa cum am mai spus, la 19 februarie 1444, el a reușit să încheie un tratat de vasalitate cu voievodul Bosniei, Ștefan Vukčić ²⁹, tratat care i-a permis, din punct de vedere juridic, să pătrundă în spațiul balcanic asupra căruia avea importante pretenții teritoriale, pretenții pe care spera să le vadă satisfăcute în urma campaniei antiotomane, ce se va desfășura în același an, cel puțin asupra Atenei, Patrasului și a peninsulei Gallipoli ³⁰. Pentru realizarea expediției de la care aștepta îndeplinirea acestor obiective, expediție pe care nimeni nu o putea conduce în afara lui Iancu de Hunedoara, Alfons nu a ezitat să promită lui Vla-

dislav I și, implicit, voievodului transilvan, participarea sa cu zece galere la alcătuirea flotei cruciate, la care și anunțaseră prezența și papalitatea, Venetia, Milano, Burgundia, precum și cavalerii ioaniți din insula Rhodos ³¹. Până la urmă, toate aceste promisiuni se vor concretiza doar în stringerea la un loc a citorva galere italiene, burgunde și raguzane, comandate de venețianul Aloisio Loredano ³², insuficiente însă pentru a opri trecerea armatei lui Murad al II-lea din Asia Mică în Europa și a împiedica, astfel, dezastrul care a urmat.

Probabil că Alfons al V-lea a simțit o mare ușurare atunci când Venetia, refuzînd să accepte salvconductul pe care papa îl dăduse flotei aragonezo-napolitane de a-i străbate apele, i-a oferit pretextul cel mai nimerit pentru a-și scuza inactivitatea în fața lui Vladislav I ³³. Dar, refuzînd să trimită ajutoarele promise, Alfons nu înțelegea să renunțe și la pretențiile sale teritoriale, cu atât mai mult cu cât era convins că presiunile papalității, înflăcărarea cavalerescă și, în același timp, nechibzuința tînărului rege al Ungariei îl vor face pe acesta să rupă pacea abia încheiată cu turcii și îl vor determina și pe Iancu de Hunedoara să participe, în ciuda obiecțiilor sale întemeiate, la cruciadă.

Această convingere i-a fost întărită și de informațiile primite din partea lui Ciriaco d'Ancona care se afla, în toamna lui 1444, în capitala Imperiului bizantin. La Constantinopol, Ciriaco a putut să vadă scrisorile pe care Cesarini, Vladislav I și Iancu de Hunedoara le-au trimis împăratului Ioan al VIII-lea (1425 — 1448), scrisori în care îl anunțau despre hotărîrea lor de a începe cruciada, și a reușit să trimită copii după ele regelui aragonez, însoțite de o scrisoare a sa în care-i cerea să se alăture forțelor creștine ³⁴.

Departele de a urma acest îndemn, Alfons nu a ezitat, totuși, să-și scrie lui Vladislav, înainte de plecarea sa în campanie, arătîndu-i că are anumite drepturi ereditare asupra teritoriilor ce urmau a fi cucerite, mai exact asupra principatelor de Atena și Patras ³⁵, principate care, interesant de remarcat, la acea dată nici măcar nu se aflau sub dominația otomană și, prin urmare, nu puteau deveni obiective ale unei cruciade. În același sens Alfons scria, la 27 noiembrie 1444, și lui Constantin Paleologul Dragases, despotul din Mistra, care reușise să obțină mai multe victorii împotriva turcilor, ³⁶ arătîndu-i care sînt drepturile sale la succesiunea Atenei și cerîndu-i, totodată, să predea Atena, dacă o va cucerii, trimisului său, marchizul Giovanni de Gerace ³⁷. Aceste scrisori ale regelui aragonez ne dezvăluie, cu toată claritatea, care erau adevăratele intenții ale politicii sale balcanice și cît de departe se afla de el idealul de cruciadă.

Dezastrul de la Varna (10 noiembrie 1444) a dat o puternică lovitură luptei pentru libertate dusă de popoarele din sud-estul Europei, dar și politicii expansioniste a lui Alfons al V-lea. Timp de cîtiva ani, pînă în 1447, acesta nu a mai acordat, practic, nici un fel de atenție Peninsulei Balcanice, cu toate că Iancu de Hunedoara, sprijinit de domnitorul Țării Românești, Vlad Dracul, și de o flotă burgundo-papală condusă de Walerand de Wavrin și de cardinalul Francesco Condolmieri, a încercat în 1445, este adevărat că fără succes, să reia ofensiva antiotomană prin cucerirea anumitor poziții fortificate de-a lungul Dunării. Singurul spaniol despre care avem cunoștință că a participat la acțiunile din acest an, a fost cavalerul Pedro Vasque de Saavedra, care a stabilit legătura între Walerand de Wavrin, Iancu de Hunedoara și Vlad Dracul și a luat parte la luptele de pe Dunăre ³⁸, dar această participare nu s-a făcut în numele lui Alfons de Aragon.

Abia în 1447 condițiile au devenit din nou favorabile pentru a se trece la reluarea luptei antiotomane, ceea ce a dus și la reluarea legăturilor dintre Iancu de Hunedoara și Alfons al V-lea, legături care în acest an și în cel următor vor cunoaște momente de maximă intensitate.

Ales guvernator al Ungariei în 1446 datorită unor împrejurări istorice deosebite, dar și datorită calităților sale excepționale, Iancu de Hunedoara a devenit, astfel, una dintre personalitățile cele mai marcante ale vremii și a căpătat o importanță sporită în ansamblul relațiilor politice europene. Meritul lui cel mai mare constă în faptul că, ajuns în această poziție deosebită, el a înțeles să-și dedice întreaga activitate intereselor supreme ale poporului său, apărării independenței și suveranității sale, și, implicit, apărării creștinătății în întregul ei. În acest sens, obiectivul său principal a fost reluarea ofensivei antiotomane care, în caz de victorie, trebuia să asigure, cel puțin, eliminarea presiunii turcești de la Dunăre, iar pe plan intern trebuia să-i consolideze pozițiile în fața asalturilor, tot mai periculoase, ale mării nobilimi ce nu-i putea ierta originea sa românească și ascensiunea fără precedent.

Încă din primăvara lui 1447 Iancu a început mari preparative cu scopul de a realiza un larg front de acțiune antiotomană care, în concepția sa, trebuia să înglobeze regiunile dunărene și balcanice, dar trebuia să capete și sprijinul puterilor apusene³⁹. Pentru înfăptuirea acestui dezi-derat el a declanșat o vastă activitate diplomatică adresînd scrisori de ajutor ducelui Filip al Burgundiei și regelui Franței, Carol al VII-lea (1422—1461), trimițînd pe Nicolae Laszocki, arhidiacon de Cracovia, în solie la Roma și Venetia și pe banul Croației, Franko de Talovac, în solie la Ragusa⁴⁰, obținînd medierea papei Nicolae al V-lea (1447—1455) în conflictul său cu împăratul Frederic al III (1440—1493), mediere care va duce la încheierea armistițiului din 1 iunie 1447, realizat ca urmare a intervenției legatului apostolic, cardinalul spaniol Juan de Carvajal⁴¹.

Bineînțeles că în această efervescență politică și diplomatică Iancu nu l-a uitat nici pe Alfons al V-lea de Aragon și Neapole, pe care-l știa interesat de lupta antiotomană și la care a trimis în solie pe Ștefan de Frangepani, comite de Segna, cu împuterniciri speciale în vederea încheierii unui tratat de colaborare.

Inițiativa lui Iancu a fost primită cu interes de către Alfons al V-lea, deoarece acesta, în ciuda complicării situației din Italia, hotărîse reluarea politicii sale balcanice, și primise, în acest sens, soliile despotului Serbiei, Gheorghe Brancovici⁴², și ale conducătorului luptei albaneze Gheorghe Kastriotul Skanderbeg⁴³. Propunerile avansate de Iancu vedeau, pe de o parte, hotărîrea fermă de a relua lupta ofensivă antiotomană, iar, pe de altă parte, nevoia sa acută de a primi ajutor din partea celorlalte puteri creștine. Aceste considerente l-au făcut să le formuleze de o manieră foarte măgulitoare pentru orgoliul regelui aragonez, ceea ce a dus la acceptarea lor și la încheierea tratatului de la Casoli din 6 noiembrie 1447⁴⁴.

Tratatul cuprinde două părți principale și anume, o primă parte în care sînt incluse propunerile formulate de Iancu de Hunedoara și angajamentele pe care și le asumă față de Alfons al V-lea în cazul acceptării lor, și o a doua parte care conține acordul regelui aragonez, întărit de semnătura și pecetea sa secretă.

În prima parte, Iancu îi cere lui Alfons al V-lea să-l sprijine în lupta antiotomană cu 16 000 de ostași, dar nu trimițîndu-i direct, ci

trimitînd banii necesari pentru angajarea lor, adică 100 000 de florini de aur. La rîndul său îi promite că va angaja, pe propria cheltuială, alți 16 000 de ostași și că va obține din Țara Românească, gratuit, încă 10 000 de oameni ⁴⁵, deci, în total o armată de 42 000 de oameni cu care, nu are nici o îndoială, îi va putea zdrobi pe turci și îi va alunga din Europa ⁴⁶.

După această introducere, care ne arată foarte concret, ce spera să obțină marele comandant de oști din partea regelui spaniol, urmează promisiunile pe care le face acestuia pentru a-l determina să treacă la acțiune. Astfel, el îi arată că, dacă îl va ajuta să-i învingă pe turci, va dobîndi, în primul rînd, răsplata cerească, recunoștința oamenilor și o glorie nepieritoare, iar, în al doilea rînd, va avea posibilitatea să intre în posesia regatului Ungariei, a regatului grecilor și altor teritorii din această zonă ⁴⁷, ceea ce constituia pentru Alfons o recompensă mult mai lumescă și mai pe înțelesul său. De fapt, Iancu de Hunedoara îi sugera posibilitatea unei dominații asupra întregului sud-est al Europei, ceea ce venea exact în întîmpinarea tendințelor expansioniste și satisfăcea velleitățile imperiale ale regelui aragonez.

Pentru a fi și mai credibil, Iancu de Hunedoara își asumă cîteva obligații foarte concrete și anume: să cheltuiască integral banii primiți din partea lui Alfons pentru recrutarea de soldați și să vegheze ca principii și baronii regatului maghiar să jure fidelitate și ascultare suveranului spaniol, să vină personal cu o armată între trei și șase mii de luptători în întîmpinarea sa, pentru a-l conduce în siguranță în regat, să-i pună la dispoziție, lui sau celui pe care-l va trimite în numele său, orice oraș sau cetate din regat sau din Transilvania (interesantă această distincție care apare în tratat între regatul Ungariei și voievodatul Transilvaniei), să-i înapoieze banii primiți, și chiar mai mulți, din teritoriile și orașele eliberate de la turci și, în fine, să trimită ca ostatec la curtea napolitană pe primul său născut, Ladislau, drept cheazășie a bunei sale credințe ⁴⁸. Pentru toate aceste angajamente, Iancu îi mai cere lui Alfons să-l susțină în lupta sa pînă la capăt și fără ezitare, iar ajutoarele să i le trimită astfel încît, în luna iulie a anului următor (1448), oastea să fie gata a-i ataca pe turci ⁴⁹.

Ultima parte a tratatului cuprinde acordul regelui aragonez la propunerile lui Iancu de Hunedoara și promisiunea sa de a trimite cci 100 000 de florini, plătiți în două tranșe, una la 24 aprilie 1448, după venirea lui Ladislau ca ostatec la curtea sa, și a doua în luna iunie același an ⁵⁰.

A doua zi, 7 noiembrie 1447, tratatul a fost întărit, tot la Casoli, de un act notarial încheiat de Arnaldo Fonolleda, în care Alfons al V-lea precizează că va plăti cea de-a doua tranșă de 50 000 de florini după ce baronii și principii regatului Ungariei îi vor jura fidelitate și supunere lui în persoană sau fiului său Ferdinand, iar comitelui de Segna i se cere să predea aceste acte lui Iancu de Hunedoara abia după ce acesta se va obliga să-i facă pe nobilii amintiți să jure credință regelui sau fiului său ⁵¹.

Vedem deci, exprimate foarte clar, care erau adevăratele intenții ale lui Alfons al V-lea și care era unicul mobil ce-l putea determina să acționeze împotriva turcilor, iar, pe de altă parte, înțelegem de ce Iancu a fost obligat să-i promită atît de mult, inclusiv coroana maghiară și cea a împăraților bizantini. El era convins că ambiția și vanitatea regelui aragonez, incitate de www.daceroomanica.ro putea face să acționeze,

măcar și limitat, împotriva turcilor, dar, în schimb, niciodată puterile sale nu-i vor permite să revendice în mod serios vreuna din aceste coroane.

Alfons al V-lea, chiar dacă nu era dispus să acorde nici un ajutor împotriva turcilor, a luat, totuși, în serios promisiunea cu privire la coroana Ungariei și, pentru a-și pregăti terenul în acest sens, a reținut pe lângă sine, aproape un an, pe comitele de Segna, a adresat scrisori, la 11 decembrie 1447, principalilor nobili ai regatului, printre care lui Dionisie Szécsi, arhiepiscop de Strigoniu, lui Nicolae Ujlaki și lui Ladislau Garai ⁵², iar la 22 februarie 1448 s-a adresat nobilimii maghiare în ansamblul ei ⁵³. Bineînțeles, efectul a fost foarte mic, dacă nu chiar nul.

Între timp însă, Iancu de Hunedoara se pregătea intens în vederea expediției sale antiotomane și răspunsul din partea lui Alfons întirzia să sosească. Abia în aprilie 1448 solul aragonez Bernardo Lopez (Bernat Lopiç) a ajuns la Buda ⁵⁴, aducând cu sine trei cai în dar și o scrisoare în care stăpînul său dădea oarecare speranțe că ar fi dispus să încheie o alianță împotriva turcilor ⁵⁵. Dar acest răspuns i s-a părut cu totul insuficient lui Iancu, care la 28 mai îi scrie din nou lui Alfons spunându-i că lupta împotriva turcilor are nevoie mai degrabă de perseverență decît de elan și solicitîndu-i nu vorbe frumoase, ci un ajutor concret ⁵⁶. La puțin timp însă după expedierea acestei scrisori, comitele de Segna, Ștefan de Frangepani, a revenit din prelungita sa solie, aducînd cu sine tratatul pe care-l încheiase cu Alfons la 6 noiembrie 1447, ceea ce l-a făcut pe Iancu să-i scrie încă o dată acestuia, la 24 iunie, pentru a-i spune că acceptă tratatul, că se pregărește intens în vederea campaniei și că, peste puțin timp, îi va trimite planul său de acțiune ⁵⁷.

Din păcate însă, toate promisiunile lui Alfons al V-lea au rămas vorbe goale, forțele sale, și așa limitate, fiind angajate total în războiul care cuprinsese din nou Italia ca urmare a morții ducelui Milanului, Filippo Maria Visconti (1447) ⁵⁸, iar flota aragoneză, care era, poate, principalul element de sprijin pe care conta Iancu de Hunedoara din această direcție ⁵⁹, a fost, practic, distrusă de venețieni în luptele navale de la Messina și Siracusa, pe coastele Siciliei ⁶⁰.

În această situație, cu toate că Alfons îi mai scria încă lui Iancu, la 3 septembrie 1448, promițîndu-i ajutor și încurajîndu-l în lupta sa împotriva dușmanilor creștinătății ⁶¹, iar unii istorici consideră, nejustificat credem noi, că el a trimis chiar 50 000 de florini ⁶², tratatul din 6 noiembrie 1447 devenise nul și inoperant. Din nou marele nostru comandant de oști s-a aflat singur în fața puternicii armate a sultanului pe care nu a ezitat să o înfrunte, dar a trebuit să se incline în fața zdrobitoarei superiorități numerice a dușmanilor și să renunțe în viitor la acțiunile cu caracter ofensiv. Dispărea astfel, timp de cîteva secole, orice posibilitate reală de a-i scoate pe turci din Europa, pentru țările române, la fel ca și pentru regatul Ungariei, punîndu-se acut problema luptei pentru supraviețuire în fața asalturilor unui adversar tenace, superior ca număr și ca armament.

În anii care au urmat relațiile dintre Iancu de Hunedoara și Alfons al V-lea de Aragon, deși nu au încetat cu desăvîrșire, au scăzut foarte mult în intensitate. Iancu și-a dat seama de imposibilitatea reluării luptei ofensive antiotomane și, pentru a cîștiga timp, a încheiat, la 20 noiembrie 1451, un armistițiu pe trei ani cu turcii ⁶³. În schimb Alfons și-a reluat politica balcanică cu o vigoare deosebită care era mai mult expresia dorințelor sale expansioniste, decît a posibilităților reale pe care le avea. Astfel,

el trimite în mai multe rânduri corsari în apele Levantului⁶⁴, încheie tratate avantajoase cu Demetrios Paleologul, despotul Moreii (Torre Ottavo, 5 februarie 1451)⁶⁵ și cu Skanderbeg (Gaeta, 26 martie 1451)⁶⁶, intră în legătură cu împăratul Etiopiei (misiunile lui Antonio Martínez din 1452 și 1453)⁶⁷, cu emirul Caramaniei⁶⁸ și cu mongolii⁶⁹, dar atunci când s-a pus problema apărării Constantinopolului, și-a rechemat flota din Orient și a trimis-o în apele Toscanei să lupte împotriva creștinilor⁷⁰. Singurul care a primit un ajutor ceva mai consistent din partea sa a fost Skanderbeg, dar, din păcate, contingentul aragonezo-napolitan, format din 1 000 de pedestrași și 500 de călăreți a fost distrus, aproape total, în bătălia de la Berat (26 iulie 1455)⁷¹.

După cucerirea Constantinopolului, tânărul și energicul Mehmet al II-lea (1451—1481) reia ofensiva pe linia Dunării, obiectivul său principal fiind cucerirea Belgradului, ceea ce i-ar fi deschis drumul spre Europa Centrală. În această situație Iancu de Hunedoara a trecut la pregătirea apărării, printre măsurile luate fiind și aceea de a-i scrie lui Alfons al V-lea, din partea căruia a primit un răspuns prin care i se promitea un ajutor de 20 de galere⁷².

Ajutoarele nu au sosit, dar frământările lumii creștine pentru organizarea unei cruciade au continuat. Din păcate însă reuniunile de la Roma, Ratisbona și Wiener-Neustadt (1454—1455), la ultima participând, alături de solii aragonezi, și Iancu de Hunedoara, nu au dus la nici un rezultat concret⁷³, la fel ca și bula de cruciadă lansată de Calixt al III-lea, la 15 mai 1455⁷⁴.

Realitatea era că puterile creștine din Apus nu mai aveau nimic, comun cu idealul de cruciadă și că rivalitățile dintre ele erau mult mai importante decât lupta împotriva turcilor. Aceasta explică de ce, atunci când Iancu înfrunța sub zidurile Belgradului uriașa armată otomană, flota, așa-zis cruciată, comandată de aragonezul Pedro Uirea îi ataca pe genovezi și nu pe turci⁷⁵. Din nou voievodul român a trebuit să lupte singur împotriva semilunei, ceea ce nu l-a împiedicat să obțină o strălucită victorie al cărui ecou s-a făcut auzit în întreaga Europă. Alfons al V-lea aflând de victoria de la Belgrad l-a felicitat pe Iancu și l-a asigurat că anul următor va trimite o puternică flotă împotriva turcilor⁷⁶. Dar felicitările, la fel ca și promisiunile de ajutor, veneau de data aceasta prea târziu, eroul luptei antiotomane, „atletul cel mai puternic — unic-al lui Hristos”, așa cum îl numea papa Calix al III-lea, și el un aragonez, stingându-se de ciură, la 11 august 1456, în tabăra de la Zemun, aproape de locul ultimei sale mari biruințe.

În concluzie, putem afirma că relațiile dintre Iancu de Hunedoara și Alfons al V-lea de Aragon și Neapole sînt tipice, pe de o parte, pentru relațiile româno-spaniole din evul mediu, iar, pe de altă parte, pentru ansamblul relațiilor pe care țările române le-au stabilit cu puterile creștine din Apus în vederea luptei antiotomane. Astfel, dacă sub flamura lui Iancu au luptat uneori și spanioli, așa cum s-a întîmplat cu Juan Bastido la Belgrad⁷⁷, și dacă este posibil ca unele arme să-i fi provenit tocmai din Spania⁷⁸, niciodată însă el nu a primit un ajutor concret și direct din partea regelui aragonez iar atunci când i s-au trimis, totuși, câteva ajutoare din partea altor puteri creștine din Apus, ele au sosit prea târziu și au fost ineficiente. În ciuda acestei indiferențe, lupta românilor condusă de Iancu de Hunedoara a fost o victorie din urmă, încununată de

succes, ei reușind să-și apere ființa statală și neatirnarea și, mai mult, să oprească pentru mai bine de o jumătate de veac pătrunderea turcilor în Europa Centrală.

N O T E

¹ Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 144.

² *Ibidem*, p. 147—148; La V-te de la Jonquièrre, *Histoire de l'Empire Ottoman depuis les origines jusqu'à nos jours*, vol. I, Paris, 1914, p. 88; A. Decei, *Istoria Imperiului otoman pînă la 1656*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 83—93.

³ M. A. Mehmed, *op. cit.*, p. 147.

⁴ Vezi în acest sens studiile lui Francisc Pall, *Intervenția lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească și Moldova în anii 1447—1448*, in „Studii. Revistă de istorie”, XVI, nr. 5, 1963, p. 1049—1072; idem, *De nouveau sur l'action de Iancu de Hunedoara (Hunyadi) en Valachie pendant l'année 1447*, in „Revue roumaine d'histoire”, tome XV, nr. 3, 1976, p. 447—463; idem, *Encore une fois sur l'action de Iancu de Hunedoara (Hunyadi) en Valachie pendant l'année 1447* in „Revue roumaine d'histoire”, tome XVII, nr. 4, 1978, p. 743—753; Cf. Camil Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, ed. a II-a, Edit. științifică, București, 1968, p. 139—145; Mihail P. Dan, *Un stegar al luptei antiotomane. Iancu de Hunedoara*, Edit. militară, București, 1974, p. 43—44.

⁵ Pentru politica externă a lui Alfons al V-lea și, mai ales, pentru politica sa orientală vezi Nicolau d'Olwer, *L'expansiō de Catalunya en la Mediterrània Oriental*, Barcelona, 1926, p. 183—196; Antonio Ballesteros y Beretta, *Historia de España y su influencia en la historia universal*, ed. a II-a, vol. III, Barcelona 1948, p. 506—511; idem, *Sintesis de historia de España* ed. a IX-a, Barcelona, Madrid, 1957, p. 155—156; F. Soldevila, *Historia de España*, tomo II Barcelona, 1953, p. 266—270; J. M. Rubio, L. U. Cisneros, E. C. Cazorla, J. V. Vives, *La baja edad media y la unidod nacional in Historia de España. Gran historia general de los pueblos hispanos*, ed. a II-a, tomo III, Barcelona, 1958, p. 164—168; L. S. Fernández, A. C. López, J. V. Vives, *Los Trastámara de Castilla y Aragón en el siglo XV*, in *Historia de España*, coordonator R. Menéndez Pidal, vol. XV, Madrid, 1964, p. 731—734; *Diccionario de historia de España*, coordonator Germán Bleiberg, Tomo I, Madrid, 1968, p. 148—152; Marqués de Lozoya, *Historia de España*, tomo II, Barcelona, 1977, p. 342—343.

⁶ Kenneth M. Setton, *Catalan Domination of Athens 1311—1388*, ed. a II-a, London, 1975, p. 212.

⁷ Dumitru Nistase, *Le Mont Athos pendant l'occupation latine de Constantinople*, extras din „Byzantinisch-Neugriechischen Jahrbücher”, XXII, 1977, p. 129. Pentru pretențiile imperiale ale lui Alfons al V-lea vezi și F. Soldevila, *op. cit.*, p. 270; F. Babinger, *Mahomet II le Conquérant et son temps (1432—1481). La grande peur du monde au tournant de l'histoire*, Paris, 1954, p. 90; A *History of the Crusades*, Kenneth M. Setton general editor, vol. III, *The fourteenth and fifteenth centuries*, edited by Harry W. Hazard, The University of Wisconsin Press, 1975, p. 98.

⁸ Albert de Berzeviczy, *Rapporti storici fra Napoli e l'Ungheria nell'epoca degli Aragonesi (1442—1501)*, Napoli, 1928, p. 4.

⁹ Pentru relațiile dintre Alfons al V-lea și Skanderbeg vezi C. Marinescu, *Alphonse V, roi d'Aragon et de Naples, et l'Albanie de Scanderbeg*, in *Mélanges de l'École roumaine en France*, Paris, 1923, p. 1—135; Dorothy M. Vaughan, *Europe and the Turk. A Pattern of Alliances 1350—1700*, Liverpool, 1954, p. 74; Kristo Frashëri, *Histoire d'Albanie*, Tirana, 1964, p. 81; F. Pall, *I rapporti italo-albanesi intorno alla metà del secolo XV*, extras din „Archivio Storico per le Province Napoletane”, terza serie, vol. IV, 1965, Napoli, 1966, p. 141, 153—157; M. Sciambra, G. Valentini, I. Parrino, *L'Albania e Skanderbeg nel piano generale di crociata di Callisto III (1445—1457)*, extras din „Bollettino della Badia greca di Grottaferrata”, vol. XXI, 1967, p. 83—136; *Gheorghe Kastriotul Skanderbeg și lupta albanezo-turcă în secolul al XV-lea*, traducere din lb. albaneză de Aurelia Zub, Edit. științifică, București, 1972, p. 79, 94, 110—119.

¹⁰ T. Nicolau, *Ioan Huniade Corvin*, București, 1925, p. 32; C. Mureșan., *op. cit.*, p. 46—52.

¹¹ A. de Berzeviczy, *op. cit.*, p. 5.

¹² J. M. Rubio, L. U. Cisneros, E. C. Cazorla, J. V. Vives, *op. cit.*, p. 164.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ A. Ballesteros y Beretta, *Historia de España y su influencia en la historia universal*, vol. III, p. 508; M. de Lozoya, *op. cit.*, p. 342.

¹⁵ *Gheorghe Kastriotul Skanderbeg și lupta albanezo-turcă în secolul al XV-lea*, p. 79.

¹⁶ Louis Pastor, *Histoire des papes depuis la fin du moyen âge*, tome I, Paris, 1925, p. 343.

¹⁷ L. Thallóczy, *Bosnyák és szerb élet-s nemzedékrajzi tanulmányok* (Studii biografice și genealogice privind Bosnia și Serbia), Budapesta, 1909, p. 409—419; idem, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München-Leipzig, 1914, p. 356—363; C. Marinescu, *art. cit.*, p. 29; N. d'Olwer, *op. cit.*, p. 184; A. Ballesteros y Beretta, *Historia de España y su influencia en la historia universal*, vol. III, p. 508; M. de Lozoya, *op. cit.*, p. 342.

¹⁸ N. d'Olwer, *op. cit.*, p. 184—186.

¹⁹ F. Pall, *Le condizioni e gli echi internazionali della lotta antiottomana del 1442—1443, condotta de Giovanni di Hunedoara*, în „Revue des études sud-est européennes”, tome III, 1965, nr. 3—4, p. 444, 448; C. Mureșan, *op. cit.*, p. 84.

²⁰ F. Pall, *Le condizioni e gli echi internazionali ...*, p. 449; C. Mureșan, *op. cit.*, p. 84 — 85; M. P. Dan, *op. cit.*, p. 107.

²¹ T. Nicolau, *op. cit.*, p. 41; C. Mureșan, *op. cit.*, p. 73.

²² C. Mureșan, *op. cit.*, p. 76—80; M. P. Dan, *op. cit.*, p. 99—104.

²³ T. Nicolau, *op. cit.*, p. 47—52; C. Mureșan, *op. cit.*, p. 86—92; M. P. Dan, *op. cit.*, p. 104—113.

²⁴ F. Pall, *Ciriaco d'Ancona e la Crociata contro i Turchi*, Vălenii de Munte, 1937, p. 14.

²⁵ *Ibidem*; C. Marinescu, *Les relations d'Alfonse V d'Aragon, roi de Naples, avec Jean VIII Paléologue*, în *Deuxième Congrès International des études byzantines*, Belgrade, 1927, p. 162.

²⁶ F. Pall, *Le condizioni e gli echi internazionali ...*, p. 449; C. Mureșan, *op. cit.*, p. 84—85.

²⁷ F. Pall, *Autour de la croisade de Varna : la question de la paix de Szeged et de sa rupture (1444)*, în „Académie Roumaine. Bulletin de la Section Historique”, tome XXII, nr. 2, 1941, p. 144—158; C. Mureșan, *op. cit.*, p. 97.

²⁸ L. Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens ...*, f. p. 368—369; L. Flöckes, *Hunyadi*, Budapest, 1952, p. 230—231; F. Pall, *Stăpînirea lui Iancu de Hunedoara asupra Chilieii și problema ajutorării Bizanțului*, în „Studii. Revistă de istorie”, XVIII, nr. 3, 1965, p. 628.

²⁹ Vezi mai sus, nota 17.

³⁰ C. Mureșan, *op. cit.*, p. 98 ;

³¹ *Ibidem*; F. Pall, *Un moment décisif de l'histoire du Sud-Est européen : la croisade de Varna (1444)*, în „Balcanica”, VII, nr. 1, 1944, p. 107; M. P. Dan, *op. cit.*, p. 115.

³² C. Mureșan, *op. cit.*, p. 98.

³³ N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV-e siècle*, III, Paris, 1902, p. 138, 151—152; F. Pall, *Le condizioni e gli echi internazionali ...*, p. 452.

³⁴ F. Pall, *Ciriaco d'Ancona ...*, p. 37.

³⁵ A. de Berzeviczy, *op. cit.*, p. 5—6.

³⁶ A. Deécei *op. cit.*, p. 94—95.

³⁷ Francesco Cerone, *La politica orientale di Alfonso di Aragona*, în „Archivio storico per le province napoletane”, XXVII (1902), p. 430—431, apud. K. M. Setton, *op. cit.*, p. 214. n. 140; A. Ballesteros y Beretta, *Historia de España y su influencia en la historia universal* vol. III, p. 509.

³⁸ C. Mureșan, *op. cit.*, p. 118—119.

³⁹ F. Pall, *Skanderbeg et Iancu de Hunedoara (Jean Hunyadi)* în „Studia Albanica”, nr. 1, 1968, p. 107.

⁴⁰ C. Mureșan, *op. cit.*, p. 146.

⁴¹ *Ibidem*, pp. 137—138; P. Lukesics, *Diplomata pontificum sec. XV*, t. II, Budapesta, 1938, p. 247, apud F. Pall, *Intervenția lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească și Moldova în anii 1447—1448*, p. 1051. Pentru activitatea lui Juan de Carvajal vezi *Diccionario de historia de España*, tomo I, p. 747—749.

⁴² N. d'Olwer, *op. cit.*, p. 184; M. de Lozoya, *op. cit.*, p. 342.

⁴³ C. Marinescu, *Alphonse V, roi d'Aragon et de Naples, et l'Albanie de Scanderbeg*, p. 25—26; *Gheorghe Kastriotul Skanderbeg și lupta albanezo-turcă în secolul al XV-lea*, p. 94.

⁴⁴ Tratatul a fost publicat integral în *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus*, în *Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria*, XXXV, ed. L. Thallóczy, S. Barabás, Budapesta, 1910, doc. CCCXLIV, pp. 350—353. În istoriografia noastră el a fost amintit, dar fără a fi luat în discuție, de F. Pall, *Intervenția lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească și Moldova în anii 1447—1448*, p. 1054—1055; C. Mureșan, *op. cit.*, p. 147; M. P. Dan, *op. cit.*, p. 126. În mod sigur problematica acestui tratat a fost abordată de C. Marinescu în lucrarea *La politique orientale d'Alfonse V d'Aragon, roi de Naples*, dar, din păcate, tipărirea ei, care se făcea la Barcelona, a fost întreruptă la p. 275 din cauza declanșării războiului civil din Spania (I. Crăciun, *La contribution roumaine à l'historiographie générale. Bibliographie 1927—1930*, în *Mélanges d'Histoire Générale*, publicé par C. Marinescu, Bucarest, 1938, p. 542) și nu cunoaștem soarta ei ulterioară.

⁴⁵ În legătură cu semnificația acestei prevederi pentru relațiile lui Iancu de Hunedoara cu Țara Românească, vezi F. Pall, *Intervenția lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească și Moldova în anii 1447—1448*, p. 1054—1055.

⁴⁶ *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus*, doc. CCCXLIV, p. 350.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 351.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 351—352.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 352.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 353.

⁵¹ *Ibidem*, doc. CCCXLV, p. 354—356.

⁵² *Ibidem*, doc. CCCXLVIII, p. 357—358.

⁵³ *Ibidem*, doc. CCCXLIX, p. 358—359.

⁵⁴ Plecase din Neapole la 28 octombrie 1447 și trecuse și prin Albania și Bosnia, ceea ce explică întârzierea (N. Iorga, *op. cit.*, II, Paris, 1899, p. 45).

⁵⁵ T. Popa, *Iancu Corvin de Hunedoara*, Hunedoara, 1928, p. 113; C. Mureșan, *op. cit.* p. 147; M. P. Dan, *op. cit.*, p. 126.

⁵⁶ Johannis de Zredna, *Epistolae*, in Ioannes Georgius Schwandtner, *Scriptores Rerum Hungaricarum*, vol. II, Viena, 1746, XXIX, p. 45—46; Georgius Pray, *Annales Regum Hungariae*, pars III, Viena, 1766, p. 62—63; Georgius Fejér, *Genus, inouabula et virtus Joannis Corvini de Hunyad regni Hungariae gubernatoris*, Buda, 1844, doc XXXVI, p. 108—109; *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus*, doc. CCCLII, p. 361.

⁵⁷ J. de Zredna, *op. cit.*, XXXI, pp. 47—48; G. Pray, *op. cit.*, p. 63—64; G. Fejér, *op. cit.*, doc. XL, pp. 114—115; *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus*, doc. CCCLIV, p. 361—362.

⁵⁸ Nino Valeri, *L'Italia nell'età dei principi dal 1343 al 1510*, in *Storia d'Italia*, vol. V, Verona, 1949, p. 486—509; *Storia d'Italia*, coordonator Nino Valeri, vol. I, Torino, 1959, p. 715—722.

⁵⁹ M. P. Dan, *op. cit.*, p. 126.

⁶⁰ C. Mureșan, *op. cit.*, p. 148.

⁶¹ *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus*, doc. CCCLVI, p. 362—363.

⁶² Bálint Homan, Gyula Szekfű, *Magyar történelm*, vol. III, f.a., p. 295.

⁶³ C. Mureșan, *op. cit.*, p. 176.

⁶⁴ C. Marinescu, *Notes sur les corsaires au service d'Alfonse V d'Aragon, roi de Naples*, in *Mélanges d'Histoire Générale*, I, Cluj, 1927, p. 155—173.

⁶⁵ Idem, *Alphonse V, roi d'Aragon et de Naples, et l'Albanie de Scanderbeg*, p. 45; N. d'Olwer, *op. cit.*, p. 187; A. Ballesteros y Beretta, *Historia de España y su influencia en la historia universal*, p. 509.

⁶⁶ Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, traducere de Vasile Grecu, Edit. Acad. R.P.R., 1958, p. 249; C. Marinescu, *Alphonse V, roi d'Aragon et de Naples, et l'Albanie de Scanderbeg* p. 42—44; F. Pall, *Skanderbeg et Iancu de Hunedoara (Jean Hunyadi)*, p. 111; N. d'Olwer, *op. cit.*, p. 184—185.

⁶⁷ M. de Lozoya, *op. cit.*, p. 343; F. Soldevila, *op. cit.*, p. 270.

⁶⁸ F. Pall, *Skanderbeg et Iancu de Hunedoara . . .*, p. 112, n. 23; C. Marinescu, *Le Pape Calixte III (1455—1458), Alfonse V d'Aragon, roi de Naples, et l'offensive contre les Turcs* extras di „Académie Roumaine. Bulletin de la Section Historique”, tome XIX, București, 1935, p. 14—15.

⁶⁹ F. Soldevila, *op. cit.*, p. 270.

⁷⁰ C. Marinescu, *Le pape Nicolas V (1447—1455) et son attitude envers l'Empire byzantin*, in *Actes du IV-e Congrès international des études byzantines*, Sofia, 1935, p. 334—335.

⁷¹ Idem, *Alphonse V, roi d'Aragon et de Naples, et l'Albanie de Scanderbeg*, p. 97—100; F. Pall, *I rapporti italo-albanesi intorno alla metà del secolo XV*, pp. 141, doc. I, p. 153—155 și doc. II, p. 155—157.

⁷² C. Marinescu, *Le Pape Calixte III (1455—1458), Alfonse V d'Aragon, roi de Naples, et l'offensive contre les Turcs*, p. 7

⁷³ Idem, *Le pape Nicolas V (1447—1455) et son attitude envers l'Empire byzantin*, p. 340; C. Mureșan, *op. cit.*, p. 184.

⁷⁴ M. Sciambra, G. Valentini, I. Parrino, *art. cit.*, p. 107—110.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 95; L. Pastor, *op. cit.*, tome II, Paris, 1925, p. 346.

⁷⁶ C. Marinescu, *Le Pape Calixte III (1455—1458), Alfonse V d'Aragon, roi de Naples, et l'offensive contre les Turcs*, p. 19.

⁷⁷ T. Nicolau, *op. cit.*, p. 90; C. Mureșan, *op. cit.*, p. 204.

⁷⁸ J. Szendrei, *Magyar hadtörténelmi emlékek (Monumente de istorie militară maghiară)* Budapesta, 1896, p. 246—248, 258 apud M. P. Dan, *op. cit.*, p. 80.

LES RELATIONS DE IANCOU DE HUNEDOARA AVEC ALPHONSE D'ARAGON ET LA LUTTE ANTIOTTOMANE AU MILIEU DU XV SIÈCLE

RÉSUMÉ

L'auteur de la présente étude expose les relations entre Iancou de Hunedoara et Alphonse V, le roi d'Aragon et de Naples, relations dominantes sur le plan de la lutte antiottomane qui préoccupait au milieu du XV^e siècle la majorité des pays chrétiens. D'une part, ces relations ont été possibles et ont connu même une intensité, vu l'intérêt commun pour la lutte contre les Ottomans, mais d'autre part, elles ont été constamment freinées par les objectifs différents qu'ils se proposaient à atteindre : Iancou des buts défensifs, de protection, Alphonse — d'offensive, de conquête.

Le moment culminant de ces rapports se situe à l'automne 1447, lorsque Iancou de Hunedoara et Alphonse d'Aragon concluent un traité d'alliance dont les stipulations reflètent assez clairement les aspirations de chacun d'eux. Malheureusement, le traité n'a pu être appliqué, le roi d'Aragon étant constamment entraîné dans les complications politiques/italiennes, ce qui l'a empêché d'envoyer de l'aide à Iancou de Hunedoara. Pendant les années suivantes, jusqu'à 1456, ces rapports se maintiennent, l'on voit se faire jour même de nouvelles propositions et promesses de collaboration mais qui ne pourront se matérialiser.

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ A FACULTĂȚII DE ISTORIE-FILOSOFIE ȘI INSTITUTULUI DE ISTORIE „N. IORGA” CONSACRATĂ ANIVERSĂRII A DOUĂ DECENII DE LA CONGRESUL AL IX-LEA AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

În zilele de 6—7 iunie 1985 a avut loc sesiunea științifică consacrată aniversării a două decenii de la Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român organizată de Facultatea de istorie-filozofie și Institutul de istorie „N. Iorga” la care au participat cadre didactice, cercetători, studenți, invitați de la alte institute de cercetare, lucrători din Edituri și de la Arhivele Statului.

În cadrul ședinței plenare prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu, directorul institutului rostind cuvântul de deschidere a arătat că din 1965 Institutul își recapătă numele ctitorului său și în fiecare an de ziua nașterii acestuia are loc sesiunea anuală de trecere în revistă a muncii cercetătorilor, anul acesta în chip fericit aceasta coincide și cu aniversarea a două decenii de la istoricul Congres al IX-lea al P.C.R., deschizător de noi orizonturi, în toate domeniile, inclusiv al istoriografiei.

Transformările economice, sociale, și politice care au avut loc în această perioadă, denumită Epoca Ceaușescu au permis obținerea unor noi rezultate și în domeniul nostru de activitate, triada trecut-prezent-viitor a căpătat noi dimensiuni, schimbul de idei, dialogul, au stat la baza demersului nostru științific. Cercetarea în domeniul istoriei a atins noi valențe prin investigațiile întreprinse, prin deschiderile pe care opera secretarului general al partidului le-a pus la temelie cunoașterii trecutului nostru.

În comunicarea *Istoria, istoricii și istoriografia din România socialistă în anii Epocii Nicolae Ceaușescu* prof. univ. dr. Gheorghe I. Ioniță, decanul Facultății de istorie-filozofie a înfățișat tabloul amplu și dătător de speranțe al marilor realizări pe care istoricii și istoriografia ultimelor 20 de ani le-a obținut datorită marilor idei și orizonturilor deschise de Congresul al IX-lea al partidului, de recomandările și indicațiile prețioase date de secretarul general încă din 1966, de felul în care trebuie revigorată și regândită istoria poporului nostru. S-a arătat limitele și neîmplinirile noastre în perioada dogmatismului când teze neconforme cu realitatea au avut circulație în unele lucrări și articole. S-a subliniat momentul de cotitură din 1965 în domeniul istoriografiei de când respectul pentru adevăr, investigația documentelor fără, idei preconcepute a stat la baza cercetării iar valoarea autentică a unei lucrări de istorie constă în redarea trecutului conform adevărului vieții, așa cum a avut loc în realitate cu luminile și umbrele sale, de când a avut loc repunerea în drepturi a marilor momente hotărâtoare din istoria patriei, a personalităților preeminente din trecut.

Dr. Ioan Chiper și dr. Florin Constantin, cercetători științifici principali la Institutul de istorie „N. Iorga”, în comunicarea *Epoca Ceaușescu — Epoca marilor realizări din domeniul istoriografiei* au fost prezentate marile progrese realizate de școala românească de istorie după Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român. S-a relevat că masiva reînnoire documentară și interpretativă înregistrată de istoriografia noastră în ultimele două decenii reprezintă întregirea firască — pe planul trecutului național — a afirmării viguroase a politicii de independență cu care s-a identificat în conștiința publică tovarășul Nicolae Ceaușescu. Subliniind legătura strinsă dintre angajarea politică și investigația științifică într-un șir de probleme fundamentale ale istoriei poporului nostru precum — etnogeneza românilor, continuitatea lor în spațiul carpatodanubiano-pontic, lupta pentru independență, formarea statului național unitar, locul românilor în istoria universală — autorii au stăruit asupra perfectei coincidențe dintre adevărul istoric și interesele superioare ale poporului nostru, coincidențe care conferă concluziilor istoriografiei românești o mare soliditate științifică și o puternică forță de educație patriotică și politică.

Pe fondul însușirii pe care gândirea P.C.R. și opera tovarășului Nicolae Ceaușescu a determinat-o în istoriografia română dr. Damian Hurezeanu, cercetător științific principal la Institutul de istorie „N. Iorga” în comunicarea *Conceptul de istorie unitară în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu* prezintă semnificația politică, ideologică, teoretică și metodologică a conceptului de istorie unitară în viziunea secretarului general al P.C.R. Stimulând reflexia asupra felului în care se articulează istoria țării cu istoria Partidului Comunist Român, conceptul de istorie unitară oferă criteriul de apreciere relevant al activității partidului, a rolului său în viața societății românești, permite o radiografie adâncă a problemelor realității noastre

social-istorice și luminează reciproc viața societății în ansamblul și sensurile forțelor politice din țara noastră.

În prima parte a comunicării *Istoria — mijloc de educație socialistă a maselor*, Grigore Chiriță, cercetător științific la Institutul de istorie „N. Iorga” referindu-se la menirea și rolul istoriei în activitatea educativă, având în vedere necesitatea regândirii și rescrierii istoriei naționale potrivit cerințelor prezentului a arătat că ea este menită să conducă masele la înțelegerea mai clară a fenomenelor și evenimentelor de azi deschizând totodată perspectiva descifrării sensului transformărilor viitoare. Din această perspectivă au fost expuse principalele orientări și sarcini cuprinse în cele mai importante documente ale Partidului, în expunerile și cuvântările tovarășului Nicolae Ceaușescu despre rolul constant pe care cunoașterea istoriei trebuie să-l ocupe în procesul instructiv-educativ al tinerilor, al oamenilor muncii, în cultivarea sentimentelor de patriotism și internaționalism, în înfrățirea în muncă și viață — pe temeiul celor mai înaintate tradiții — a tuturor fiilor patriei. În partea a doua a comunicării s-a insistat asupra principalelor îndatoriri care revin cercetării istoriei și istoricilor de a elabora tratate și lucrări fundamentale care să aprofundeze cunoașterea istoriei precum și o mai accentuată implicare în viața cultural-științifică a țării, atât prin lucrări și articole de popularizare cât și prin viu grai spre a se înlătura improvizatia și impostura și a se reda societății noastre adevărul istoric de care are atât nevoie.

Opera tovarășului Nicolae Ceaușescu despre pregătirea tineretului pentru muncă și viață este titlul comunicării lectorului dr. Tudorița Ardelean, — colectivul de științe sociale de la I.M.F. București. În ultimii douăzeci de ani, P.C.R., secretarul său general au manifestat o grijă deosebită și permanentă pentru educarea și pregătirea tinerei generații la cele mai înalte cote ale exigențelor societății noastre. Considerând că educația prin muncă și pentru muncă este hotărâtoare în pregătirea tinerilor este necesar să arătăm că ea urmărește mai multe obiective: însușirea deprinderilor de muncă; formarea obișnuinței de a muncii sistematic și continuu; dezvoltarea interesului pentru muncă în general și pentru o anumită specialitate corespunzătoare aptitudinilor și înclinațiilor personale; înarmarea tinerilor cu un sistem de deprinderi și cunoștințe din diverse domenii de activitate socială, etc.. P.C.R. privește cu deplină încredere către tineret pe care-l consideră ca o entitate cu particularități inconfundabile, îl respectă și îi stimează personalitatea, îi solicită spiritul de inițiativă și inovare, îi conferă un loc cu totul aparte în configurația societății noastre.

În continuare lucrările sesiunii s-au desfășurat pe secțiuni: medie, modernă și contemporană.

La secțiunea I de istorie medie s-au ținut următoarele comunicări: *Decența, de la Iordanes la Dion din Prusa* — dr. Zoe Petre — lector la Facultatea de istorie-filozofie; *Semnificația primelor legături a.e. lui Mircea cel Bătrân cu Polonia* — dr. Constantin Rezachevici — cercetător la Institutul de istorie „N. Iorga”; *Contacte culturale între orașele Țărilor Române și orașele din Europa centrală și apuseană în secolele XIV—XV (problematice, caractere, metodologia cercetării)* — dr. Radu Manolescu — profesor la Facultatea de istorie-filozofie; *Istoria fortificațiilor medievale din județul Covasna* — Tüdös Kinga — cercetător la Institutul de istorie „N. Iorga”. *Însemnătatea operei istorice a umanistului german Johannes Carione* — dr. Florentina Cazan — lector la Facultatea de istorie-filozofie; *Despot Vodă și Mediterana orientală* — dr. Ștefan Andreescu — redactor la „Revue Roumaine d’Histoire”; *Cu privire la statutul de ahd al Țărilor Române. Considerații pe marginea unor izvoare otomane* — dr. Mihai Maxim — lector la Facultatea de istorie-filozofie; *O cronică spaniolă inedită de la începutul secolului alXVII-lea despre Mihail Viteazul* — Eugen Denize — cercetător la Institutul „N. Iorga”; *Alba Iulia — reședință sau capitală* — Vekov Carol — cercetător la Institutul de istorie „N. Iorga”; *Contribuții la relațiile Țării Românești cu centrele culturale din Europa de sud-est și Orientul apropiat în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea* — Maria Bălan — cercetător la Institutul de istorie „N. Iorga”; *Valorificarea vechilor izvoare turcești în istoriografia noastră actuală (realizări și perspective)* — dr. Gemil Tahsin — cercetător la Institutul de istorie „N. Iorga”; *Însemnări de istorie social-politică pe cartea veche românească (sec. XVII—XVIII)* — Marieta Chiper — cercetător la Institutul de istorie „N. Iorga”;

La secțiunea a II-a de istorie modernă s-au ținut următoarele comunicări: *Conceptia despre istorie a tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului nostru, președintele României Socialiste*. — Marin Pașalega — student anul II la Facultatea de istorie-filozofie (Îndrumător științific: prof. univ. dr. Gh. I. Ioniță); *Factorii determinanți ai evoluției istorice în concepția istoriografiei franceze și engleze din secolul al XVIII-lea* — dr. Lucian Boia — lector la Facultatea de istorie-filozofie; *Apariția conceptului de revoluție la români* — Nicolae Liu — cercetător principal la Institutul de istorie „N. Iorga”; *Ideea națională după 1821. Pe marginea unor cuvântări ale lui Stancu Căpățeanu* — dr. Nicolae Isar — lector la Facultatea de istorie-filozofie; *Epoca regulamentară între stagnări și progres* — dr. Georgeta Penelea — cercetător principal la Institutul de istorie „N. Iorga”; *Principiul național — componentă esențială a gândirii politice și istoriografice românești la începutul epocii moderne* — dr. Vasile Curticăpeanu —

conferențiar la Facultatea de istorie-filosofie; *Aportul românesc la evenimentele revoluționare din sud-estul Europei (1804—1822)* — dr. Nicolae Ciachir — conferențiar la Facultatea de istorie-filosofie; *Căile ferate particulare din România* — Iolanda Micu — cercetător la Institutul de istorie „N. Iorga”; *Un diplomat uitat: Nicolae Bordeanu — Contribuția sa la crearea statului național modern* — Elisabeta Oprescu — cercetător la Institutul de istorie „N. Iorga”; *Un revoluționar din secolul al XIX-lea: A. Blanqui* — Norocica Cojescu — profesor; *Particularitățile societății chineze în ajunul declanșării războiului opiumului* — Tatiana Isticioaia — cercetător la Institutul de istorie „N. Iorga”; *Opinia publică din România și criza bulgară (1885—1887)* — dr. Beatrice Marinescu — cercetător la Institutul de istorie „N. Iorga”; *P. S. Aurelian — ctitor al învățământului agronomic românesc* — Radu Dan Vlad — cercetător la Institutul de istorie „N. Iorga”; *Contribuții privind războiul economic și maritim în anii 1914—1918* — dr. Mircea Popa — lector la Facultatea de istorie — filosofie.

La secțiunea a III-a de istorie contemporană s-au ținut următoarele comunicări: *Un aspect inedit al politicii economice a României, în relațiile externe, în pragul epocii interbelice* — dr. Ion Stanciu — cercetător la Institutul de istorie „N. Iorga”; *Interferențe culturale româno-polone în perioada interbelică (1919—1939)* — Daniela Bușă și Nicolae Dascălu — cercetători la Institutul de istorie „N. Iorga”; *Despre regimul politic din România în perioada septembrie 1940 — august 1944. Rolul monarhiei* — dr. Ioan Scurtu — conferențiar la Facultatea de istorie filosofie; *Un diplomat român despre cauzele și consecințele înfringerii militare a Franței (mai-iunie 1940)* — dr. Zorin Zamfir — profesor la Facultatea de istorie-filosofie; *Diplomația nazistă și jefuirea României (1941—1942)* — dr. Gheorghe Nicolae Căzan — conferențiar la Facultatea de istorie-filosofie; *Participarea Uniunii Populare Maghiare în alegerile parlamentare din 1946* — Elisabeta Alecu — asistent la Facultatea de istorie-filosofie; *Unele aspecte ale vieții politice între anii 1944—1948* — dr. Doina Smârcea — asistent la Facultatea de istorie-filosofie; *Dezvoltarea istoriografiei din țara noastră în perioada care a urmat Congresului al IX-lea al P.C.R.* — Albinița Iscriu — studentă în anul II la Facultatea de istorie-filosofie (Îndrumător științific prof. univ. dr. Gh. I. Ioniță); *Concepția președintelui Nicolae Ceaușescu cu privire la rolul sistemului electoral în viața politică a României Socialiste* — dr. Vasile Budrigă — lector la Facultatea de istorie-filosofie; *Participarea învățământului românesc în ultimele decenii la pregătirea specialiștilor străini* — dr. Maria Totu — lector la Facultatea de istorie-filosofie; *Studentimea, detașament activ al mișcării de tineret din România Socialistă în anii Epocii Nicolae Ceaușescu* — Olimpia Camburea — studentă anul I la Facultatea de istorie-filosofie (Îndrumător științific: prof. univ. dr. Gh. I. Ioniță).

La cele trei secțiuni după prezentarea comunicărilor au urmat dezbateri care au relevat importanța omagierii celor două decenii care au trecut de la Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, a succeselor și realizărilor obținute de istoriografia românească în această epocă de glorioase înfăptuiri în toate domeniile. Au reeșit cu pregnanță în evidență seriozitatea și profunzimea demersului științific prezentat, preocupările și rezultatele obținute de investigația științifică, a cadrelor didactice, cercetătorilor și studenților unanim apreciate în concluzii. Discuțiile au constituit o largă dezbateră a subiectelor tratate, un dialog și un schimb de opinii ce au relevat noi puncte de vedere, completări și enunțuri inedite, marcând o etapă superioară în dezbateră științifică istorică, abordând de pe pozițiile materialismului istoric aspecte și teme mai puțin cercetate, întreaga sesiune constituindu-se într-o reușită a cadrelor didactice, cercetătorilor și studenților din Facultatea de istorie-filosofie din București.

Ion Apostol

FAZA REPUBLICANĂ A CELEI DE-A IX-A OLIMPIADE NAȚIONALE DE ISTORIE

În organizarea Ministerului Educației și Învățământului, C.C. al U.T.C., Societății de științe istorice din R. S. România, Consiliului Național al Organizației Pionierilor și Inspectoratului școlar al județului Iași, în zilele de 15—19 aprilie 1985 s-a desfășurat, la Iași, a IX-a ediție a Olimpiadei Naționale de Istorie la care au participat 666 elevi din întreaga țară, cștigători ai fazelor județene și a celei organizate în municipiul București.

Accastă ediție a fost dedicată marilor aniversări și sărbătoriri ale anului 1985 — celei de-a 40-a aniversări a victoriei asupra fascismului, sărbătoririi Zilei Independenței României și împlinirii a două decenii de la istoricul Congres al IX-lea al Partidului Comunist Român. Totodată, manifestarea s-a desfășurat sub semnul marcării Anului Internațional al Tinerețului și a Forumului Tinerei Generații din România Socialistă.

Comisia Centrală constituită pentru organizarea acestei ediții a Olimpiadei Naționale de Istorie a fost alcătuită din : *președinte* : prof. univ. dr. Gh. I. Ioniță, decanul facultății de istorie-filosofie din București, directorul Institutului de studii sud-est europene ; *vicepreședinte* : prof. Trifon Cărăușu, inspector general în M.E.I. ; *secretar* : prof. Maria Ciută, inspector de specialitate la Inspectoratul școlar al județului Iași ; *membri* : prof. univ. dr. Gh. Platon — Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași ; prof. univ. dr. Pompiliu Teodor — Universitatea din Cluj-Napoca ; lector univ. Ion Șendrulescu, secretar al Societății de Științe istorice din R.S.R. ; lector univ. Vasile Păsăilă — Academia „Ștefan Ghicorghiu” — reprezentantul C.C. al U.T.C. ; prof. Vasile Seclăman, reprezentantul C.N.O.P. ; prof. Elena Alexandru, inspector școlar județul Argeș ; prof. Dumitru Bîrjaș, inspector școlar jud. Sălaj ; prof. Vasile Cîrpeanu, inspector școlar jud. Sibiu ; prof. Laurențiu Cruceanu, inspector școlar jud. Bacău ; prof. Vasile Danielescu : inspector școlar jud. Suceava ; prof. Teodora Iliescu, inspector școlar municipiului București ; prof. Gh. Magas, inspector școlar jud. Caraș-Severin ; prof. Ion Palașcă, inspector școlar jud. Mehedinți ; prof. Ovidiu Popescu, inspector școlar jud. Hunedara ; prof. Radu Ștefan, inspector școlar jud. Vrancea ; prof. Constantin Arsene, liceul ind. 35 București ; prof. C-tin Avram, liceul ind. Sebiș, jud. Arad ; prof. Ion Bocioacă, liceul ind. „N. Iorga” — Vălenii de Munte, jud. Prahova ; prof. Victoria Boeșăneanu, liceul pedagogic Cluj-Napoca ; prof. Dumitru Ciută, liceul Național Iași ; prof. Ilie Istodorescu, liceul pedagogic Timișoara ; prof. Alexandru Ivanovici, liceul „C. Burcă” — Pașcani, jud. Iași ; prof. Bács Karoly, liceul ind. nr. 2 din Miercurea-Ciuc, jud. Harghita ; prof. Marilena Mateescu, liceul ind. nr. 1 Craiova ; prof. Valentina Munteanu, liceul de filologie-istorie „Mihai Eminescu” — Iași ; prof. Mihai Roșca, liceul ind. nr. 2 Constanța ; prof. Ana Rotaru, școala nr. 2 Ocna-Mureș, jud. Alba ; prof. Vasile Trufin, școala nr. 25 Galați ; prof. Eugen Virgolic, liceul „C. Negruzzi” Iași ; prof. Mihai Vitcu, liceul agro-ind. Fălticeni, jud. Suceava.

Din fiecare județ al țării participanții la Olimpiadă au fost însoțiți de profesori de istorie desemnați de Inspectoratele școlare județene.

Deschiderea Olimpiadei s-a făcut în cadrul unei festivități care s-a desfășurat la Casa de Cultură a Tineretului și Studenților din Iași în după-amiaza zilei de 15 aprilie a.c. După cuvîntul de salut adresat în numele organizatorilor de tovarășa profesoară Domnica Murgoci, Inspector general al Inspectoratului școlar județean Iași a luat cuvîntul Alecu Floareș, secretar, al Comitetului județean Iași al P.C.R., care a înfățișat momente esențiale ale istoriei ieșene cu referire deosebită la înfăptuirile din anii Epocii Nicolae Ceaușescu. A fost adresat apoi participanților la Olimpiadă un emoționant salut din partea unui numeros grup de pioneri din județ. În continuare a vorbit reprezentantul Ministerului Educației și Învățămîntului, prof. Trifon Cărăușu, vicepreședintele Comisiei de organizare a Olimpiadei de la Iași. Din partea Consiliului Național al Organizației Pionierilor participanții au fost salutați de Oscar Szöke, vicepreședinte al Consiliului. Luînd apoi cuvîntul, prof. univ. dr. Gh. I. Ioniță, președintele Comisiei Centrale de organizare a Olimpiadei de la Iași a făcut o trecere în revistă a însemnătății acestei întreceri în contextul marilor aniversări și sărbătoriri pe care le marcăm în anul 1985 și a făcut în continuare o expunere pe tema : *Repunerea istoriei în drepturile ei firești în anii Epocii Nicolae Ceaușescu*.

A urmat un simpozion științific pe tema *Iașul — trecut prezent și viitor* în cadrul căruia au luat cuvîntul : lector univ. dr. Marin Dinu, conf. univ. dr. Ion Toderașcu, prof. univ. dr. Gh. Platon și conf. univ. dr. Ion Agrigoroaie, decanul facultății de istorie-filosofie din Iași.

În cursul zilei de 15 aprilie a.c. pentru participanții la Olimpiadă a fost organizat un tur al municipiului Iași, prilej de întîlnire, la fața locului, a istoriei mai vechi și a noi a acestei importante așezări.

În dimineața zilei de 16 aprilie a fost susținută lucrarea scrisă, proba obișnuită de concurs, pentru care Comisia Centrală de organizare a Olimpiadei de la Iași a stabilit următoarele subiecte :

Clasa a VIII-a : „Lupta țărilor române pentru apărarea independenței în secolele al XIV-lea și al XV-lea” ; *clasa a IX-a* : „Unirea din 1859 — actul energetic al întregii națiuni” ; *clasa a X-a* : „Contribuția României la victoria asupra fascismului (23 August 1944 — 9 Mai 1945)” ; *clasa a XI-a* : „Civilizația materială și spirituală a geto-dacilor” ; *clasa a XII-a* : „Lupta poporului român, a forțelor progresiste și democratice, în frunte cu P.C.R., împotriva dictaturii antonesciene și războiului hitlerist”.

Programul de vizite la locuri istorice și la obiective social-culturale din Iași a continuat apoi în cursul zilei. Scara, participanților la Olimpiadă le-a fost oferit spectacolul pe tema : „20 de ani de glorie în istoria națională”, la Casa de Cultură a Tineretului și Studenților.

În ziua de 17 aprilie, participanții la Olimpiadă au vizitat Palatul Culturii, Muzeul de Literatură Veche, Casa Dosoftei, Casa Pogor, Muzeul de Științe Naturale ș.a.

Ziua de 18 aprilie a fost dedicată unei excursii tematice pe traseul : Iași — Tg. Frumos — Cucuteni — Băiceni — Ruginoasa, prilej deosebit pentru noi întîlniri și reîntîlniri cu istoria ieșeană, la locuri cu deosebită semnificație.

În timpul desfășurării Olimpiadei de la Iași organizatorii au tipărit două ediții speciale le unei gazete intitulate „Trepte ale devenirii comuniste”, consacrată acestei manifestări de prestigiu a învățământului românesc.

În ultima zi a Olimpiadei, la 19 aprilie a.c., a avut loc în sala Casei de Cultură a Tineretului și Studenților festivitatea de premiere a celor mai merituoși participanți la întrecere. n deschidere, prof. univ. dr. Gh. I. Ioniță a făcut bilanțul întrecerii și a precizat unele probleme legate de pregătirea elevilor în domeniul istoriei — în general — și pentru viitoarele Olimpiade de profil — în special.

În numele conducerii Ministerului Educației și Învățământului a luat apoi cuvântul prof. Marin Iliescu, director în M.E.I., care a expus pe larg obiectivele fundamentale actuale de pregătirea elevilor în domeniul istoriei și a făcut o serie de importante aprecieri asupra desfășurării acestei ediții a Olimpiadei de istorie.

Au fost apoi decernate următoarele premii câștigătorilor concursului :

CLASA A VIII-a

PREMIUL I. Premiul I al Ministerului Educației și Învățământului ; Premiul I al C.N.O.P. ; Premiul I al Societății de Științe Istorice din R. S. România ; Premiul Special al Inspectoratului Școlar Județean Iași, Premiul Special al Comitetului Județean al U.T.C. — Iași, Avram Cristina Valentina, Școala generală nr. 5 Râmnicu Vilcea. PREMIUL II. Premiul II al Ministerului Educației și Învățământului ; Premiul II al C.N.O.P. ; Premiul Special al Inspectoratului Școlar Județean Iași ; Badiu Cristina Valentina, Școala generală nr. 10 Focșani, jud. Vrancea. Premiul II al Ministerului Educației și Învățământului ; Premiul II al Societății de Științe Istorice din R. S. România ; Premiul Special al Inspectoratului școlar județean Iași, Sida Doru, Școala generală nr. 14, Oradea, jud. Bihor. PREMIUL III. Premiul III al Ministerului Educației și Învățământului ; Premiul III al C.N.O.P. ; Premiul Special al Inspectoratului Școlar Județean Călărași ; Premiul Special al Întreprinderii „Tehnoton” Iași, Dominte Egen, Școala generală nr. 1 Suceava. Premiul III al Ministerului Educației și Învățământului ; Premiul III al Societății de Științe Istorice din R. S. România ; Premiul special al Inspectoratului Școlar Județean Călărași, Motiu Florin, Școala generală Apatcu, jud. Arad. Premiul III al Ministerului Educației și Învățământului ; Premiul Special al Societății de Științe Istorice din R. S. România ; Premiul Special al catedrei de Istoria României și Universală a Universității București ; Premiul Special al Consiliului Județean al Organizației Pionierilor Iași, Stancioliu Octavian, Școala generală 24, Timișoara.

PREMIILE SPECIALE: Premiul special al facultății de Istorie-Filozofie a Universității din București, Joița Melania Cristina, Școala generală nr. 2 Drăgășani, jud. Vilcea. Premiul special al cercului științific studentesc „Nicolae Bălcescu” de la Universitatea din Cluj-Napoca, Nicolaescu Daniel, Școala generală nr. 1 Pucioasa, jud. Dimbovița. Premiul special al Consiliului județean al Organizației Pionierilor, Boici Mirela, Școala generală Ghiroda, jud. Timiș. Premiul special al Inspectoratului Școlar județean Caraș-Severin, Cojocaru Daniela, Școala generală nr. 5, Tirgoviște, jud. Dimbovița. Premiul special al Consiliului Municipal al Organizației Pionierilor Drobeta Turnu-Severin, Mihalache Dan, Liceul „Nicolae Lenau” — Timișoara. Premiul special al Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Premiul special al Inspectoratului Școlar județean Timiș, Zugravu Bogdan Gabriel, Școala generală nr. 5 Vaslui. Premiul Special al Inspectoratului școlar județean Timiș, Premiul Special al Întreprinderii de Tricotaje „Moldova”, Popescu Mihaela, Școala generală nr. 2 Pitești, jud. Argeș. Premiul special al Centrului de cercetări fizice Iași, Nemtan Ștefania, Școala generală nr. 1 Cîmpulung Moldovenesc jud. Suceava. Premiul special al Liceului de Filologie-Istorie „M. Eminescu” Iași, Toader Cristian, Școala generală nr. 5 Alexandria, jud. Teleorman. Premiul special al Inspectoratului școlar al Municipiului București, Văleanu Dragoș, Școala generală nr. 1 Cluj-Napoca. Premiul special al Inspectoratului școlar județean Timiș, Premiul special al C.N.O.P. Sibiu, Alexa Sorina, Școala generală 11 Brașov ; Premiul special al Inspectoratului școlar județean Giurgiu, Bălan Florentina, Școala generală nr. 18 Oradea jud. Bihor. Premiul special al Inspectoratului școlar județean Timiș, Călin Larisa, Liceul „Nicolae Bălcescu” Craiova, Premiul special al C.J.O.P. județul Călărași, Ciorolu Viorica, Școala generală 23 Brăila, Premiul special al Inspectoratului școlar județean Giurgiu, Graure Sorin, Școala generală nr. 3 Videle, jud. Teleorman. Premiul special al Inspectoratului școlar al Județului Timiș Ioniță Nicoleta, Școala generală nr. 5 Tirgoviște, jud. Dimbovița. Premiul special al școlii generale 201 din București, Iovan Olimpia, Liceul de filologie-istorie Oradea, jud. Bihor. Premiul special al cercului de istorie „Carpida” de la școala nr. 25 Galați, Gego Gzilarg. Școala generală nr. 4 Bistrița-Năsăud Premiul Special al C.J.O.P. — Iași, Premiul special „Porolissum” al Inspectoratului școlar județean Sălaj, Herghelieg Cristina, Liceul „Emil Racoviță” Iași. Premiul special al Institutului de istorie „Nicolae Iorga”, Premiul special al Liceului Pedagogic Iași, Faluc Alina, Școala generală nr. 1 Iași. Premiul special al C.J.O.P.

Vrancea, Mihalache Mihaela, Școala generală nr. 20 Bacău. Premiul special al Liceului Național Iași; Premiul special C.J.O.P. Vrancea, Mureșan Mihaela, Liceul „Andrei Mureșan” Bistrița Năsăud. Premiul Special al C.J.O.P. Brașov, Orleanu Mihai, Școala generală 19 Sibiu. Premiul special al Inspectoratului școlar jud. Maramureș, Părvu Radu, Școala generală nr. 7 Galați. Premiul special al Bibliotecii județene „Gh. Asachi” Iași, Tanțau Elena, Școala generală nr. 4 Turda jud. Cluj. Premiul special al I.M.F. Iași Țigu Titus, Școala generală nr. 4 Baia-Mare.

MENTIUNI: Andriescu Ionela — Școala generală 10 Iași; Andronie Anca — Școala generală 2 Drăgășani — Vilcea; Badac Daniela — Școala generală 155 București; Badea Elvira — Școala generală 1 Bolintinul din Vale jud. Giurgiu; Băescu Mihail — Școala generală Miculești — Gorj; Dume Emil — Școala generală 6 Reșița; Iacob Mihaela — Școala generală 1 Fălticeni; Miron Laura — Școala generală 20 Bacău; Nan Elena — Școala generală 13 Sibiu; Năstută Daniela — Școala generală 29 Constanța; Pantor Felicia — Școala generală 5 Călărași; Pod Gabriel — Școala generală Sighișoara, Mureș; Rus Ramona — Liceul Nr. 2 Bocșa, Caraș-Severin; Teodorescu Virgil — Școala 12 Ploiești; Țuțulanu Alain — Liceul Pedagogic Sibiu; Ungureanu Laurențiu — Școala generală 13 Botoșani; Vasile Claudiu — Școala generală 6 Satu-Mare.

CLASA A IX-A

PREMIUL I: Știrban Septimiu, Liceul industrial „Ștefan cel Mare” Tg. Neamț (jud. Neamț), Premiul I al MEI, Premiul I al CC al U.T.C., Premiul I Societății de Științe Istorice din R. S. România Premiul special al Comitetului județean U.T.C. Iași. PREMIUL II: Birlan Ofeția-Liana, Liceul „Traian” — Drobeta Turnu Severin, Premiul II al MEI, Premiul II al CC al UTC, Premiul II al Societății de Științe Istorice din R. S. România. PREMIUL III: Ceacoschi Alina, Liceul Național Iași, Premiul III al MEI, Premiul III al CC al UTC, Premiul III al Societății de Științe Istorice din R. S. România, Premiul special al Facultății de Istorie-Filozofie din București, Premiul special al Liceului industrial nr. 1 pentru construcții de aeronave Bacău. Zapota Alexandrina, Liceul industrial Sebiș, județul Arad, Premiul III al MEI, Premiul special al Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. Premiul special al Inspectoratului școlar al județului Alba. PREMII SPECIALE: Covaliu Elena, liceul Sanitar Sibiu, Premiul special al Liceului ind. nr. 36 București, Cziil Marius, Liceul Sanitar Arad, Premiul special al Facultății de Istorie-Filozofie din Iași; Floruț Silvana Liceul Industrial Sebiș jud. Arad, Premiul special al Inspectoratului școlar al Județului Mureș; Giușcă Ileana „Spiru Haret” — Tulcea, Premiul special al Inspectoratului școlar al județului Caraș-Severin; Goran Anca, Liceul Pedagogic Ploiești, Premiul special al Liceului „Victoria” — Iași; Hărăzescu Ana, Liceul „Nicolae Bălcescu”, Brăila, Premiul Special al Institutului de Studii Sud-Est Europene; Mazur Radu-Victor, Liceul Național — Iași, Premiul special al Filialei S.S.I. Constanța; Mihalka Vera, Liceul „I.L. Caragiale” Ploiești, Premiul special al liceului agro-industrial „Arthur Gorovei” Fălticeni; Simulescu Maria — Liceul de matematică-fizică „Gh. Lazăr” — Sibiu, Premiul special al Institutului de istorie „Nicolae Iorga”.

MENTIUNI: Bodnariuc Daniela — Liceul „Mircea cel Bătrîn” Constanța; Bololoi Simona — Liceul pedagogic Deva; Butnariuc Ana-Maria, Liceul „M. Eminescu” Iași; Chert Cristina-Victoria — Liceul „C. Negruzzi” Iași; Cîrcioiu Monica, Liceul pedagogic Ploiești, Cobirzan Daniel, Liceul matematică-fizică Zalău, jud. Sălaj; Cristea Cristina Alis, Liceul industrial nr. 2 Găești, jud. Dîmbovița; Gatea Delia, Școala generală nr. 2 Ocna Mureș, jud. Alba; Gheorghe Cristina-Mihaela, Liceul „I. L. Caragiale” Ploiești; Grădinaru Delia, Liceul pedagogic Botoșani; Grigoraș Gabriela, Liceul industrial nr. 3 Suceava; Ionescu Carmen, Liceul industrial nr. 2 Urziceni, jud. Ialomița; Iordănescu Anca, Liceul „I. L. Caragiale” Ploiești; Lisan Monica, Liceul „Octavian Goga” Sibiu; Negraru Rodica, Liceul de științele naturii Galați; Paleacu Diana-Elena, Liceul „C. Negruzzi” Iași; Pîslaru Cristina, Liceul „C. Negruzzi” Iași; Stoica Luminița, Liceul economic Tirgoviște; Tema Luminița, Liceul Național Iași.

CLASA A X-a

PREMIUL I: Păun Răducu-Gabriel, Liceul industrial nr. 2 Tecuci jud. Galați. Premiul I al MEI, Premiul I al CC al UTC, Premiul I al Societății de Științe Istorice din R. S. România, Premiul special al Comitetului jud. Iași de cultură și educație socialistă, Premiul special al Comitetului județean UTC Iași. PREMIUL II: Boștină Gh. Doru, Liceul matematică fizică Alexandria jud. Teleorman, Premiul II al MEI, Premiul II al CC al UTC, Premiul II al Societății de Științe Istorice din R. S. România. PREMIUL III: Cobzac-Dumitrescu Elena-Carmen, Liceul „Radu Greceanu” Slatina jud. Olt, Premiul III al MEI, Premiul III al CC UTC, Premiul III al Societății de Științe Istorice din R. S. România. PREMII SPECIALE: Ișipoteanu Cleopatra-Ioana, Liceul „Măchitâș Văcărescu” Tirgoviște județul Dîmbovița, Pre-

mi 41 special „Porolissum” al județului Sălaj. Șerban Ana-Maria, Liceul „Mihai Viteazul” Pitești, Premiul special al Comitetului U.T.C. de la Liceul de filologie-istorie din Craiova. Antoche (D)manuel, Liceul „Mihai Eminescu” Iași, Premiul special al Revistei „Magazin Istoric”, Constanținescu Cristina, Liceul filologie-istorie „Craiova”, Premiul special al Inspectoratului școlar județean Caraș-Severin. Olenici C. Cosmina, Liceul „George Coșbuc” Cluj-Napoca, Premiul special al Institutului de studii sud-est europene. Birlădeanu Mădălina, Liceul „Mihai Eminescu” Buzău, Premiul special al Liceului de filologie istorie din Cîmpulung Muscel, jud. Argeș; Farmatu Lucian, Liceul Silvic Cîmpulung Moldovenesc, jud. Suceava. Premiul special al Inspectoratului școlar județean Gorj. Haiduc Mugurel, Liceul industrial Sebiș, județul Arad, Premiul special al Liceului „E. Hurmuzachi” Rădăuți, jud. Suceava. Iancu Iosif-Victor, Liceul „Gh. Șincai” Baia Mare, Premiul special al filialei Călărași a Societății de Științe Istorice. Laghia Simona, Liceul industrial nr. 1 Tulcea, Premiul special al Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R.. Loncea Magdalena, Liceul industrial nr. 1 Alexandria, jud. Teleorman, Premiul special al Societății de științe istorice din R. S. România. Popescu Florin, Liceul filologie-istorie Cîmpulung Muscel, județul Argeș, Premiul special al revistei „Magazin istoric”; Roșu Florin, Liceul industrial Sebiș, județul Arad, Premiul special al Liceului de matematică-fizică din Petroșani. Teleabă Diana, Liceul „Nicolae Bălcescu” Rîmnicu Vilcea, Premiul special al catedrei de istorie a Universității din Cluj-Napoca; Borota Daniela, Liceul pedagogic Brașov, jud. Brașov, Premiul special al Institutului de istorie „Nicolae Iorga”. Ciobanu Mihăiță, Liceul industrial nr. 2 „Al. Vlahuță”, Birlad, jud. Vaslui, Premiul special al Institutului de istorie „Nicolae Iorga”. Cocan Monica, Liceul industrial nr. 6 Timișoara, jud. Timiș, Premiul special al revistei „Magazin istoric”. Cuțarof Violeta, Liceul „Zoia Kosmodemianskaia” București. Premiul special al catedrei de Istoria României și universală de la Universitatea din București; Dușa Valentina, Liceul „Zinca Golescu” Pitești, județul Argeș, Premiul special al catedrei de istorie de la Universitatea „A. I. Cuza” Iași. Iacob Adina, Liceul industrial „Radu Negru” Făgăraș județul Brașov, Premiul special al Inspectoratului școlar județean Iași, Szilagy Gabriela, Liceul de filologie-istorie Satu Mare, jud. Satu Mare, Premiul special al Institutului de studii sud-est europene. Szaba Magda, Liceul industrial nr. 2 Găești, jud. Dîmbovița, Premiul special al revistei „Magazin istoric”. Vărgatu Dumitru, Liceul ind. nr. 4 Rîmnicu Vilcea, jud. Vilcea, Premiul special al Inspectoratului școlar județean Iași.

MENȚIUNI: Agape Alexandru, Liceul „Al. I. Cuza” Focșani, jud. Vrancea Budici Anișoara, Liceul filologie-istorie Craiova, jud. Dolj; Custura Mihaela, Liceul pedagogic Constanța; Herghelegiu Glorely-Constantin, Liceul ind. nr. 2 Călărași, jud. Călărași; Ioniță Crina, Liceul pedagogic Constanța; Kovrig Lontina Liceul „George Coșbuc”, jud. Bistrița-Năsăud; Mocanu Cristian, Liceul Militar „D. Cantemir” Breaza, jud. Prahova; Parasca Florin Felician, Liceul informatică Petroșani, jud. Hunedoara; Rîmbu Aurelia, Liceul ind. nr. 1 Craiova, jud. Dolj; Schaster Anne-Marie, Liceul „J. Holtrich” Tg. Mureș, jud. Mureș; Tan Vasile, Liceul „Samuil Vulcan”, Beiuș, jud. Bihor; Ungureanu Nicușor, Liceul „Al. I. Cuza” Focșani, jud. Vrancea; Vasiliu Nicoleta, Liceul industrial nr. 6 Piatra Neamț, jud. Neamț; Zlotea Lavinia, Liceul matematică-fizică Slobozia, jud. Ialomița.

CLASA A XI-a

PREMIUL I: Gonțau Gabriela, Liceul de filologie-istorie Craiova, Premiul I al MEI, Premiul I al CC al UTC, Premiul I al Inspectoratului jud. școlar Alba, Premiul special al Comitetului județean UTC Iași. **PREMIUL II:** Horvath Ildiko, Liceul „Ady-Șincai” Cluj-Napoca, Premiul II al MEI, Premiul II al CC al UTC, Premiul special al Inspectoratului județean școlar Alba, Premiul special al facultății de istorie-filozofie din București; Sălăgean Tudor, Liceul „Ady-Șincai” Cluj-Napoca, Premiul II al MEI, Premiul special al Inspectoratului școlar Satu Mare, Premiul special al Revistei „Magazin Istoric”, Premiul II al Societății de Științe Istorice din R. S. România. **PREMIUL III:** Andrei Aurel-Jean, Liceul matematică-fizică Caransebeș, jud. Caraș-Severin, Premiul III al MEI, Premiul III al Societății de Științe Istorice din R. S. România, Premiul special al Inspectoratului școlar al municipiului București; Iliescu Mihaela, Liceul filologie-istorie Timișoara, Premiul III al MEI, Premiul III al CC al UTC, Premiul special al Comitetului UTC al Liceului de filologie-istorie Craiova. **PREMIILE SPECIALE:** Avram Monica, Liceul filologie-istorie Craiova, Premiul special al Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca; Popescu Romeo, Liceul „N. Bălcescu” Craiova, Premiul special al Societății de Științe Istorice din R. S. România; Roman Irina, Liceul „M. Eminescu”, Iași, Premiul special „Porolissum” al județului Sălaj; Solcan Dan, Liceul „B. P. Hașdeu” Buzău, Premiul special al Inspectoratului școlar al județului Caraș-Severin; Iordache Lăcrimioara, Liceul „Al. Vlahuță” Birlad, Vaslui. Premiul special al Liceului agroindustrial Prejmer ud. Brașov; Lung Ecaterina, Liceul „Zoia Kosmodemianskaia” București, Premiul special al Inspectoratului școlar al județului Vâlcea; Ștefan Ștefan, Liceul industrial nr. 13 Arad,

Premiul special al Liceului „Enăchiță Văcărescu” din Tirgoviște ; Aman Daniela, Liceul pedagogic din Botoșani, Premiul special al Societății de Științe Istorice din R. S. România ; Bleoanca N. Dumitru, Liceul „Traian” Drobeta Turnu-Severin, Premiul special al facultății de istorie-filozofie București ; Chira Mirela, Liceul filologie-istorie Satu Mare, Premiul special al Institutului de Științe Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. ; Crețu Felix, Liceul de chimie industrială Turnu Măgurele jud. Teleorman, Premiul special al Institutului de istorie „Nicolae Iorga” ; Dobrica Petrinel, Liceul industrial nr. 2 Giurgiu, Premiul special al Liceului „Traian” din Turnu Severin ; Giurcut Liliana, Liceul „Simion Barnuțiu” Șimleul Silvaniei, jud. Sălaj, Premiul special al filialei Neamț a Societății de științe istorice ; Goga Mircea, Liceul industrial Ocna Mureș, jud. Alba, Premiul special al Inspectoratului școlar al județului Dîmbovița ; Gherghel Gabriela, Liceul pedagogic Brașov, Premiul special al Liceului „Avram Iancu” Hunedoara ; Pintescu Florin, Liceul industrial nr. 9 Baia Mare, jud. Maramureș, Premiul special al Liceului industrial nr. 4 Vaslui ; Pop Monica-Viorica, Liceul industrial Jibou, jud. Sălaj, Premiul special al Institutului de istorie „Nicolae Iorga” ; Stoica Aura, Liceul „M. Eminescu” Iași, Premiul special al Liceului „Negru Vodă” Făgăraș ; Tegean Simona, Liceul „Ady-Șincai” Cluj-Napoca, Premiul special al Inspectoratului școlar al județului Ialomița.

MENTIUNI : Cruceanu Oana-Mădălina, Liceul „L. Pătrășcanu” Bacău ; Livada Ligia, Liceul Sanitar București ; Tipa Oltița, Liceul pedagogic „Emil Bednaras” Suceava ; Voicu Manuela-Simona, Liceul pedagogic Cimpulung Muscel ; Baitz Brigitte, Liceul „N. Lerou” Timișoara ; Hărăbor Gabriela, Liceul economic Focșani ; Timofte Adriana, Liceul Pedagogic Iași ; Daraban Adelina, Liceul pedagogic „I. Vulcan” Oradea ; Marcău Ghizela, Liceul filologie-istoric Oradea ; Mazilu Ecaterina, Liceul ind. Oltenița, Călărași ; Sirbu Camelia, Liceul pedagogic Deva, Hunedoara ; Șerbănescu Mihaela, Liceul industrial „N. Iorga” Vălenii de Munte, Prahova, Popa Valerica, Liceul economic Buzău ; Voicu Florentina, Liceul de filologie-istorie „Zoja Kosmodemianskaia”, București.

CLASA A XII-a

PREMIUL I : Pancu Mariana, Liceul pedagogic Botoșani, Premiul I al M.E.I., Premiul I al CC al UTC, Premiul I al Societății de Științe Istorice din R. S. România, Premiul special al Întreprinderii „IMAMUS” — Iași, Premiul special al Liceului industrial „Victoria” Iași și Premiul special al Liceului pedagogic București. PREMIUL II : Dinu Ștefania, Liceul Industrial Bolintinul din Vale, jud. Giurgiu, Premiul II al MEI, Premiul II al CC al UTC, Premiul II al Societății de Științe Istorice din R. S. România, Premiul special al Întreprinderii „Țesătura” Iași și Premiul special al Liceului „Ady-Șincai” din Cluj-Napoca. PREMIUL III : Bucur Viorica, Liceul filologie-istorie nr. 1 București, Premiul III al MEI, Premiul III al CC al UTC, Premiul special al Liceului pedagogic din Brașov și Premiul special al Întreprinderii „Țesătura” din Iași ; Iciecău Florica, Liceul pedagogic din Timișoara, Premiul III al MEI, Premiul III al Societății de Științe Istorice din R. S. România, Premiul special al Întreprinderii „Țesătura” din Iași și Premiul special al Inspectoratului județean școlar Covasna. PREMII SPECIALE : Brindea Nicolae Mircea, Liceul Filologie-Istorie Oradea, Premiul special al Liceului de chimie-biologie „Emil Racoviță” Iași ; Străteanu Daniela-Liceul pedagogic Botoșani, Premiul special al Combinatului de fibre sintetice Iași ; Șerban Luminița, Liceul industrial nr. 36 București-Premiul special al Întreprinderii „Țesătura” Iași, Premiul special al Societății de Științe Istorice din R. S. România ; Șielovan Luminița, Liceul pedagogic Timișoara, Premiul special al Inspectoratului școlar al județului Vilcea ; Vant Dorina, Liceul Filologie Istorie Oradea, Premiul special al Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. ; Kessler Ervin, Liceul matematică-fizică „Traian”, Dobreta Turnu-Severin, Premiul special al I.U.P.S.R. Iași ; Dimoiu Mioara, Liceul industrial nr. 6 Tg. Jiu, Premiul special al filialei Iași a Arhivelor Statului ; Ignat Ana, Liceul pedagogic Caransebeș, Premiul special al revistei „Cronica” Iași ; Iovan Simona, Liceul industrial nr. 6 Tg. Jiu, Premiul special al Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” Iași ; Danelescu Niță, Liceul „Calistrat Hogaș” Piatra Neamț, Premiul special al Editurii „Junica” Iași și Premiul special al Liceului „Tehnoton” Iași ; Rotunda Elvira, Liceul pedagogic Iași, Premiul special „Tibiscum” al Inspectoratului județean școlar Caraș-Severin Premiul special al Consiliului județean al Culturii și Educației socialiste Sibiu.

MENTIUNI : Alexa Doina, Liceul pedagogic Suceava ; Băluțoiu Carmen, Liceul Filologie Istorie Craiova ; Surcea Marin, Liceul industrial Roșiori de Vede, Teleorman ; Farcaș Tamara, Liceul Filologie-Istorie Timișoara ; Gorgan Păuna, Liceul economic Focșani ; Groșan Gheorghic, Liceul industrial 6 Piatra Neamț ; Iorga Roxana, Liceul Filologie-Istorie Gherghe Cherechiu-Dej Bacău ; Negru Mircea, Liceul Filologie-Istorie Craiova ; Mihalcea Arca, Liceul „C. D. Gherea Ploiești ; Opreș Ioan, Liceul „Zoja Kosmodemianskaia” București ; Flăcă Fcreo, Liceul industrial 36 București ; Stan Gabriel, Liceul industrial 1 Bacău ; Stoleru Gheorghic, Liceul agroindustrial Suceava ; Șandru D. Elena, Liceul de chimie industrială Năvodari, Cretanta.

Răspunzînd voinței unanime a participanților la Olimpiada Națională de istoric de la Iași, adunarea a adoptat o telegramă adresată tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului nostru, Președintele României Socialiste. Textul telegramei a fost prezentat adunării de Pancu Mariana, elevă în clasa a XII-a a Liceului pedagogic din Botoșani, care a obținut — cu nota 10,00 — premiul I în cadrul Olimpiadel de la Iași. În telegramă se afirmă următoarele: „Intruțiți la Iași, în zilele de 15—19 aprilie 1985, în faza republicană a Olimpiadel Naționale de Istoria României, ediția 1985, elevii și profesorii participanți — reprezentînd toate județele țării și municipiul București — își exprimă marea lor bucurie de a vă putea adresa un respectos omagiu și de a se angaja să militeze cu toate forțele pentru înfăptuirea neabătută a mărețului program de muncă și de luptă pe care l-ați elaborat și-l prezentați sistematic tinerei generații, întregului nostru popor, în vederca făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism.

Omagiul înalt pe care vi-l adresăm este strîns legat cu respectul nostru profund față de Partidul Comunist Român, căruia îi sînteți remarcabil conducător. Cunoșcător profund și iubitor de istorie, tineretul patriei noastre își îndreaptă gîndurile în aceste momente spre evenimentele politice remarcabile ale acestui an 1985 — realegerea Dumneavoastră, mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, în înalta funcție de Președinte al României Socialiste, eveniment primit cu deplină satisfacție și înaltă recunoștință de întreaga noastră națiune, cea de a 40-a aniversare a victoriei asupra fascismului și sărbătorirea zilei Independenței României, aniversarea a două decenii de la istoricul Congres al IX-lea al Partidului Comunist Român, care a realizat o deschidere largă spre valorile autentice ale socialismului, a două decenii de dezvoltare românească pe coordonatele Epocii Nicolae Ceaușescu.

Totodată, sentimentele noastre le dedicăm marcării sub cele mai bune auspicii a Anului Internațional al Tineretului și temeinicei pregătiri a apropiatului Forum al tinerei generații din patria noastră.

Tuturor acestor remarcabile evenimente le-am consacrat și noi, de aici, de la Iași, eforturile pe care le-am depus pentru obținerea unor rezultate cit mai bune pe măsura griji cu care conducerea partidului și statului, Dumneavoastră, mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu înconjurăți școala de toate gradele și pe slujitorii ei. Participanții la Olimpiada Națională de Istoria României de la Iași au avut fericita posibilitate de a cunoaște pe aceste mcleaguri strămoșești, puternic încărcate de istorie mai veche și mai nouă, alături de impresionantele momente ale trecutului, strălucirea istorică a zilelor noastre, făurită în special în anii care au urmat celui de al IX-lea Congres al partidului sub conducerea Dumneavoastră, vibrația muncii și vieții oamenilor de azi, participanți activi la mărețea operă de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul României.

Condițiile minunate care ne-au fost asigurate pentru a ne putea dovedi temeinicia cunoștințelor în domeniul istoriei unice și unitare a României — atît la Olimpiada de la Iași cit și, în general, în activitatea noastră școlară colidiană, constituie încă o dovadă a atenției cu care conducerea partidului și statului nostru, Dumneavoastră personal, mult iubite și stimate tovarășe Secretar general Nicolae Ceaușescu, vă preocupați de creșterea tinerei generații de constructori ai societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră.

Totodată, ne facem o datorie de conștiință de a adresa — cu deosebită căldură și recunoștință — mulțumirile noastre fierbinți tovarășei academicien doctor inginer Elena Ceaușescu pentru grija permanentă pe care o acordă dezvoltării învățămîntului, asigurării unor condiții tot mai bune de muncă și viață tinerei generații din patria noastră.

Rezultatele foarte bune cu care s-a încheiat faza pe țară a Olimpiadei de Istoria României se constituie într-un înalt omagiu adus de noi trecutului istoric și prezentului revoluționar al poporului nostru. Ne angajăm să ducem cu noi în județele și școlile în care ne formăm suflul înnoitor al evocării continue a glorioaselor tradiții ale luptei pentru progres social, independență și un viitor luminos, tradiții care au fost remarcabile evocate de noi, aici, în întreaga activitate pe care am desfășurat-o.

Noi, elevii și profesorii participanți la Olimpiadă, sîntem pe deplin conștienți de îndatoririle cuprinse în îndemnrurile Dumneavoastră, pe care, în repetate rînduri, le-ați adresat școlii și tinerilor, de a cinsti trecutul de luptă și jertfele uriașe ale tuturor acelor care au apărat ființa națională a poporului, au ținut sus steagul luptei pentru libertate și neatîrnare, pentru dreptate națională și socială.

Vom face totul pentru a ne pregăti temeinic și în viitor, astfel încît să devenim capabili să sădim în conștiința oamenilor sentimentul răspunderii față de moștenirea înaintașilor, hotărîrea nestrămutată de a duce mai departe, în noile condiții istorice, făclia progresului și civilizației pe pămîntul României.

Exprimîndu-ne încă odată marea satisfacție de a ne fi numărat printre participanții la faza finală a Olimpiadei Naționale de Istoria României organizată aici la Iași și mulțumindu-vă cu respect și recunoștință pentru condițiile de învățatură și de viață pe care ni le creați cu dragoste părintească, vă rugăm să primiți din partea noastră cele mai respectuoase și mai

profunde urări de sănătate, putere de muncă pentru conducerea cu aceeași strălucire a destinului României socialiste pe calea larg deschisă de către cel de-al IX-lea Congres al Partidului caile reconfirmată — în chip strălucit — prin întreaga desfășurare și prin istoricele documente și hotărâri adoptate de către cel de al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român.

Vă asigurăm, mult stimrate și iubite tovarășe Secretar general al partidului, că nu vom precupeți nici un efort spre a ne pregăti temeinic pentru muncă și viață, pentru a ne aduce contribuția la cele mai înalte cote de responsabilitate la îndeplinirea politicii interne și externe a partidului și statului nostru, operă fundamentală a gândirii și acțiunii Dumneavoastră strălucite a spiritului patriotic, revoluționar, după care vă călăuziți în tot ceea ce întreprindeți și realizați”.

După adoptarea telegramii, într-o atmosferă caracterizată de deplină unanimitate și entuziasm tineresc a luat cuvântul președintele Comisiei Centrale de organizare, care a rostit cuvântul de încheiere și a adresat participanților invitația pentru o la fel de agreabilă revedere și întrecere, în anul viitor, la ediția jubiliară — a X-a — a Olimpiadei Naționale de istorie. Locul de desfășurare urmează a fi stabilit de către Ministerul Educației și Învățământului și celelalte organisme cu care conlucrează în acest sens.

Astfel s-a încheiat la Iași, în primăvara luminoasă a acestui an 1985, o excepțională întâlnire cu istoria a celor mai buni elevi cunoscători și iubitori de istorie din întreaga țară. Ediția de la Iași a Olimpiadei Naționale de istorie a adus — după cum a rezultat din cele de mai sus — un înalt omagiu glorioșului drum al poporului român pe magistrala timpului. Opere strălucitoare pe care o îndeplinim astăzi sub conducerea partidului nostru, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, inserându-se ca o nouă și elocventă mărturie a respectului profund pe care-l purtăm cu toții — mai vârstnici și mai tineri — istoriei, celei dintâi cărți a nației, în care ne vedem trecutul, prezentul și viitorul.

Gh. I. Ioniță

EXPOZIȚIA „40 DE ANI DE LA VICTORIA ASUPRA FASCISMULUI. CONTRIBUȚIA ROMÂNIEI LA RĂZBOIUL ANTIFASCIST II

În cadrul bogatelor manifestări prilejuite de aniversarea a 40 de ani de la victoria asupra fascismului și sărbătorirea „Zilei independenței României”, într-un cadru festiv, în ziua de 7 mai 1985 a avut loc vernisajul expoziției fotodocumentare „40 de ani de la victoria asupra fascismului — contribuția României la războiul antifascist, deschisă la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, în organizarea acestuia, împreună cu Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România și Muzeul Militar Central.

Având în vedere coincidența fericită că în ziua de 9 Mai poporul român sărbătorește și proclamarea independenței de stat depline de la 9 Mai 1877, în prima parte a expoziției, prin documente sugestive, imagini, facsimile din presa vremii și o serie de obiecte sînt reliefate principalele momente privitoare la actul proclamării independenței României în parlamentul țării, participarea armatei române pe fronturile de luptă din Balcani, în cadrul războiului român-ruso-turc, scoțindu-se în relief contribuția poporului român la înfrîngerea armatelor otomane la Plevna, Smîrdan, Grivița, Vidin, în alte bătălii purtate în anii 1877—1878. Se dau importante date referitoare la tratativele purtate la San Stefano și Congresul de la Berlin și concluziile acestor foruri în privința recunoașterii internaționale a independenței depline a României și a altor state din Balcani. Vitrine cu documente, decorații ale timpului și o serie de obiecte ce au aparținut participanților la aceste evenimente întregesc imaginea asupra momentului 9 Mai 1877 și consfințirea lui pe cîmpurile de luptă, cu contribuția întregii națiuni române.

În continuare este reprezentată perioada începînd cu actul de la 1 Decembrie 1918, cînd s-a realizat desăvîrșirea unității naționale a românilor, apoi este tratată consolidarea noului stat român, lupta forțelor revoluționare, democratice, patriotice, în frunte cu Partidul Comunist Român împotriva pericolului fascismului și războiului, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a țării în contextul intern și internațional al deceniilor 3 și 4 ale secolului nostru. Panourile referitoare la Marea demonstrație patriotică, antifascistă și antirăzboinică de la 1 Mai 1939, precum și cele dedicate condițiilor în care a izbucnit cel de-a doilea război mondial, protestul poporului român împotriva Dictatului fascist de la Viena redau starea de spirit a poporului român și situația în care se afla țara în această vreme. Un spațiu adecvat este acordat mișcării de rezistență antifascistă și antirăzboinică, formele și acțiunile ei specifice, pregătirii și declanșării revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944.

Expoziția reunește numeroase documente, unele inedite, hărți, imagini fotografice, Jespre acțiunile armatei și ale formațiunilor de luptă patriotice în zilele insurecției, în marile războaie pentru eliberarea întregului teritoriu al patriei de sub dominația fascistă, și apoi înaintarea, împreună cu armatele sovietice, dincolo de fronturile țării, pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și a unei părți din teritoriul Austriei. În acest sens merită reliefată și ideea de a reproduce imagini ale monumentelor eroilor români din diferite zone ale țării (București, Fimișoara, Tirgu-Mureș, Satu Mare, Carei, Păuliș, țba pe Mureș, și altele), precum și după cele existente în Ungaria și Cehoslovacia, ca semn de recunoștință a popoarelor acestor țări, pentru eroii români eliberatori. Texte bine selectate, dau date de sinteză despre efortul economic al poporului român în războiul antihitlerist, despre contribuția adusă de România la victoria popoarelor de la 9 Mai 1945.

Un loc aparte îl ocupă documentele și obiectele expuse în vitrine, în marca lor majoritate originale, unicate. Astfel se remarcă și impresionează obiectele personale ce au aparținut luptătorilor, cele aflate la vremea respectivă în dotarea militarilor și ofițerilor români, propuneri de decorare, scrisori, însemne militare ale unor mari comandanți, ordine și medalii de război românești, sovietice, ungare și cehoslovace, conferite militarilor români, și altele.

Ultima parte a expoziției, sub genericul „Epoca Ceaușescu — cea mai înfloritoare epocă din istoria României”, este o sinteză a modului în care se prezintă România azi, la 40 de ani de la încheierea celui de-al doilea război mondial în Europa, cu cele mai de seamă realizări ale poporului român în ultimele două decenii parcurse de la Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român până în prezent. Aici se află expuse imagini sugestive de la unele momente remarcabile din viața social-politică și economică a țării, dialogul permanent cu țara al președintelui României socialiste tovarășul Nicolae Ceaușescu, marile ctitorii ale epocii — hidrocentrale, combinate siderurgice, canalul Dunăre-Marea Neagră, Metroul bucureștean, Transfăgărășanul, numeroase edificii de învățământ și cultură, sănătate, institute de cercetare științifică, — politica externă a țării noastre.

Această expoziție jubiliară care se înscrie între cele mai remarcabile realizări științifice ale muzeografiei românești contemporane, constituie un vibrant omagiu adus eroilor antifasciști, contribuției poporului român la războiul antifascist și victoria națiunilor unite de la 9 Mai 1945, demonstrând voința lui de pace, de colaborare cu toate popoarele lumii, pentru instaurarea unui climat de destindere, de instaurare a liniștii și prosperității întregii omeniri.

Gelcu Maksutovici

CĂLĂTORIE DE STUDII ÎN R. P. UNGARĂ

Între 18 martie și 5 aprilie a.c. am efectuat, în cadrul schimbului interacademic, o călătorie de studii în R. P. Ungară, unde am lucrat, în principal, la Arhivele Naționale (Magyar Országos Levéltár), la Biblioteca Academiei Maghiare de Științe și la Biblioteca Universității „Eötvös Lóránd” din Budapesta. Scopul acestei deplasări a constat în studierea materialelor referitoare la ecoul european al războiului țărănesc din 1514, știut fiind faptul că în Ungaria se păstrează cel mai bogat fond de scrieri umaniste publicate în cursul secolului al XVI-lea în diferitele țări ale Europei apusene (țările germane, Franța și Italia, în special), cu referiri ample la ridicarea antifeudală a țărănilor în acel an memorabil. Chiar dacă în pomenitele opere evenimentele apar uneori într-o înfățișare care nu reflectă pe deplin realitatea, ele sînt edificatoare pentru viziunea umanistă din Europa apuseană asupra războiului țărănesc din 1514.

Un interes deosebit prezintă cele două variante ale broșurii editate încă în cursul anului 1514 la Augsburg și la Nürnberg, care se păstrează în original la Biblioteca Academiei Maghiare de Științe. Prima dintre cele (cu cota RM. IV. 87) este alcătuită din 4 file cu dimensiunile de 15×20,5 cm. Pe coperta broșurii se află imaginea unui cruciat cu steagul desfășurat, iar textul ei conține o succintă prezentare a declanșării războiului țărănesc în primăvara și vara anului 1514. Menționăm că alte variante, cu deosebiri nu prea mari în ce privește textul de bază, se găsesc din această broșură la Biblioteca națională bavareză din München și în Biblioteca „Széchényi” din Budapesta.

Mai interesantă este însă aceea variantă din broșura germană de 3 file și de dimensiunile 14,5×20 cm, care cuprinde primele informații tipărite și cunoscute în țările germane despre supticiul lui Gheorghe Dózsa cu imaginea de pe copertă, care înfățișează pe conducătorul răsculaților așezat pe tronul de fier înroșit cu coroana de fier, înroșită și ea, pusă pe capul lui. Și această variantă a fost imprimată în anul 1514.

Exemplarul unicat din această broșură se păstrează tot la Biblioteca Academiei Maghiare de Științe (cota RM. IV. 88) și pe www.dacoromanica.ro *hehen ist im Vngerlandt mit*

den Creüttern, vñnd auch darbey wie man der Creützer Hauptman hat gefangen vñnd getodt Zeckel Jorg, 1514. O ediție a textului acestei broșuri a fost realizată în 1979, dar studierea originalului este importantă pentru încercarea de a stabili (pe baza caracteristicilor poligrafice) locul de tipărire al broșurii și pentru identificarea eventuală chiar a tiparului în care ea a fost imprimată. Disponind de fotografiile exemplarelor păstrate la München, un studiu comparativ se poate de acum realiza, căci și exemplarul de la Budapesta a fost fotografiat de noi.

Un alt scop al călătoriei noastre a constat în depistarea unor materiale de arhivă pentru colecția de Diplomatarium secuiesc (*Székely Oklevéltár*) din noua serie a căruia a fost tipărit în 1983 primul volum la prestigioasa editură Kriterion din București. Am parcurs în acest sens în special cataloagele și inventarele arhivelor familiilor Teleki și Bethlen, păstrate la Arhivele Naționale din Budapesta, precum și acele acte care privesc perioada de până la 1700. Am reușit să parcurg, în scurtul timp ce mi-a stat la dispoziție, peste 2500 de acte și documente, selectând pentru publicația noastră un număr important de acte referitoare la secolele XV—XVII din istoria secuilor. Menționăm și faptul că în arhiva familiei Teleki se găsește o copie a registrului militar secuiesc din 1614 alcătuit la porunca principelui Gabriel Bethlen, copie realizată în 1784 după un alt original decât cel păstrat azi la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, căci ea conține părți care lipsesc din exemplarul clujean. Deosebit de interesante sînt însă acele protocoale care cuprind dezbaterile unor procese de judecată din secolul al XVI-lea, protocoale ce, din punct de vedere cronologic, preced pe acelea pe care le-am publicat în volumul I din noua serie a Diplomatariumului secuiesc.

În sfîrșit la fondul de corespondență a Arhivelor Naționale din Budapesta și la fondurile de manuscrise de la marile biblioteci se păstrează un bogat material inedit de interes românesc direct. Amintim, astfel, un manuscris românesc din 1642, redactat cu caractere latine (și nu chirilice) la Hațeg și care cuprinde o nouă versiune (necunoscută specialiștilor români) românească a Psaltirii, cu date și informații valoroase despre traducători și cărturari români din secolul al XVII-lea. Am depistat apoi peste 200 de scrisori trimise de savanți și oameni de cultură iromâni unor savanți și oameni de cultură maghiari. Printre ele se găsesc scrisori expediate de istorici ca A. D. Xenopol, N. Iorga, Ioan Bogdan, Vasile Pârvan, Silviu Dragomir, Alex. Lapedatu etc. Am depistat și microfilmul o serie de epistole emise de muzicologul român de faimă europeană Brăiloiu, de scriitorii Bocuță, George Călinescu, de filologii A. I. Candrea, Petre Haneș, Iorgu Iordan, Al. Rosetti și alții. Îndrăznesc să sugerez Secției de istoric și arheologie a Academiei de științe sociale și politice a R. S. România ca să fie cuprinsă într-un plan special de colaborare româno-maghiară depistarea sistematică a unor asemenea manuscrise și materiale.

Nu pot încheia această sumară dare de seamă fără a mulțumii tuturor colegilor din Ungaria care m-au ajutat în muncă și au facilitat ca timpul scurt ce mi-a stat la dispoziție să-l pot folosi cu cea mai mare eficiență.

Ludovic Demény

CARTEA ROMĂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

**** Premise ale formării pieței economice unitare românești, Documente, 1862—1914** ediție întocmită de Iosif I. Adam, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1983, 448 p.

Făurirea statului național unitar român, premisele sale, lupta pentru Unirea cea Mare înfăptuirea și însemnătatea ei, au suscitât, pe bună dreptate, interesul unui mare număr de cercetători ai trecutului. Ca urmare, au apărut numeroase lucrări, mai ales cu prilejul aniversării unui anumit număr de ani de la momentul unirii Transilvaniei cu România. Cu același prilej au văzut lumina tiparului și câteva monografii ample, semnate sau redactate de istorici sociologi și economiști de prestigiu ca Ștefan Pascu,¹ Miron Constantinescu și Ștefan Pascu², Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac³, Vasile Netea și C. Gh. Marinescu⁴, Victor Axenciuc și Ioan Tiberian⁵, Teodor Pavel⁶ ș.a. De asemenea, luptei pentru unitatea național-statală a românilor au fost consacrate și unele volume de documente⁷. Aici menționăm și lucrarea *Premise ale formării pieței economice unitare românești. Documente 1862—1914*, publicată, nu de mult, de dr. Iosif Adam și având colaboratori pe Alexandru Pál-Antal, Gheorghe Socol și Mircea Spiridoneanu.

Volumul se deschide cu un *Cuvânt înainte*, care relevă că datorită cercetărilor întreprinse în arhivele și bibliotecile din 30 de țări, Fondul Arhivistic Național s-a îmbogățit cu numeroase documente, dispunând astăzi, pe lângă documentele din numeroasele sale de fonduri, și „de circa trei milioane cadre de microfilme referitoare la istoria României, din secolul al XIII-lea pînă la sfârșitul celui de al doilea război mondial” (p. 3). Informațiile despre acest material valoros sînt cuprinse în Ghidul microfilmelor din străinătate, editat de Direcția Generală a Arhivelor Statului și puse la dispoziția cercetătorilor. Lucrarea are menirea să ilustreze, „prin intermediul documentelor, rolul principal al legăturilor economice tradiționale românești în realizarea statului național unitar român, știut fiind faptul că unitatea vieții economice a constituit, alături de comunitatea de limbă și cultură, factorul fundamental al unității românilor de pe ambele versante ale Carpaților” (p. 4).

Urmează o amplă și documentată *Introducere* (p. 7—40), elaborată de dr. Iosif I. Adam — istoric al vieții economice a Transilvaniei și al relațiilor economice dintre țările române în epoca modernă.

Autorul arată că premisele pieței economice unitare românești, apărute și amplificate în decursul dezvoltării istorice, își aveau originea în unitatea vieții economice a românilor din cele trei țări române între care s-a creat o diviziune socială a muncii, o interdependență și complementaritate economică, ceea ce a dus la statornicirea schimbului reciproc de mărfuri, la intensificarea permanentă a comerțului de produse agricole, meșteșugărești și manufacturiere.

Din *Introducere* rezultă că în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea s-a lărgit și în primele decenii ale secolului trecut s-a consolidat piața internă românească, tinzînd spre formarea pieței naționale unice. Unirea Principatelor și făurirea statului național român modern

¹ *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968; *Făurirea statului național unitar român*, vol. I — II, București, 1983.

² *Desăvîrșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, sub redacția lui . . ., București, 1968.

³ *Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918*, sub redacția lui . . ., București, 1970, (ulterior, în 1972 și 1978, au apărut edițiile a doua și a treia).

⁴ „*Liga Culturală*” și *unirea Transilvaniei cu România*, Iași, 1978.

⁵ *Premise economice ale formării statului național unitar român*, București, 1979.

⁶ *Mișcarea românilor pentru unitate națională și diplomația puterilor centrale*, vol. I, 1978—1895 și vol. II, 1894—1914, Timișoara, 1979, respectiv 1982.

⁷ Vezi C. Botoran și O. Maticescu, *Documente străine despre lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar*, Cluj-Napoca, 1980; *1918 la români* (sub egida Direcției Generale a Arhivelor Statului), vol. I—II, București, 1966; *Documente ale Unirii (1600—1918)*, Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară, București, 1984.

a marcat, totodată, încheierea primei etape în constituirea pieței naționale. Pe baza documentelor incluse în volum, Iosif Adam demonstrează că în noile condiții create s-au amplificat relațiile de schimb între Transilvania și România, ceea ce răspundea necesității obiective de dezvoltare social-economică a tuturor teritoriilor locuite de români. Extinderea permanentă a relațiilor de schimb a pus încă din deceniul al șaptelea al secolului trecut, la ordinea zilei încheierea unei convenții comerciale dintre România și Austro-Ungaria. Sub influența ei, în deceniul 1876—1885, schimbul de mărfuri dintre România și Transilvania a sporit considerabil.

În continuare autorul afirmă, de altfel în consens cu marea majoritate a documentelor și lucrărilor de specialitate, că respectiva convenție „a avut pentru economia României consecințe deosebit de negative” (p. 16). După opinia noastră este timpul să renunțăm la aprecierile negativiste absolutizante privind consecințele economice ale convenției comerciale din 1875, intrucit ele nu concordă cu realitatea. Adevărul, bazat pe fapte și statistici, este că deși producția industrială românească a fost frinată de concurența mărfurilor similare din imperiul vecin, totuși o anumită dezvoltare și largire industrială a avut loc în România în deceniul ce a urmat intrării în vigoare a convenției. Astfel, din cele 625 de întreprinderi industriale mari existente în 1901—1902, în perioada 1860—1875 au luat ființă mai puțin de 100 de stabilimente, pe cînd în deceniul 1876—1886 au fost întemeiate peste 130 de întreprinderi mari⁸.

Războiul vama, declanșat de Austro-Ungaria în urma denunțării convenției de către România, în 1886, a avut consecințe nefaste asupra economiei Transilvaniei, demonstrînd încă o dată faptul că economia Transilvaniei se completa în mod firesc cu economia României și că orice încercare de dezmembrare a acestei unități organice provoacă perturbării în desfășurarea vieții economice românești.

Așa cum rezultă din documente, pe măsura trecerii anilor și înrăutățirii situației economice a provinciei, protestele populației Transilvaniei față de măsurile prohibitive în comerțul cu România s-au înmulțit. Cercul industrial și comercial cereau cu insistență renunțarea la politica de îngrădire a schimburilor economice și trecerea la încheierea unei convenții noi, echitabile cu România, ceea ce corespundea, obiectiv, intereselor locuitorilor de pe ambele versante ale Carpaților.

La începutul ultimului deceniu al secolului al XIX-lea, în relațiile economice româno-austro-ungare apar semnele unei perioade noi, în care, pe baza tarifului vama din iulie 1891, sînt înlăturate cauzele care au condus la războiul vama. Apoi, în decembrie 1893 se semnează noua convenție comercială dintre România și Austro-Ungaria, bazată pe clauza națiunii celei mai favorizate, ceea ce a avut drept consecință lărgirea schimburilor economice dintre Transilvania și România la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului al XX-lea.

Iosif Adam evidențiază că în formarea pieței economice unitare românești un rol important l-au jucat căile ferate, intrucit acestea au asigurat circulația intensă economică între România și Transilvania. După ce este trecută în revistă construirea rețelei românești, se arată că datorită insistențelor camerelor de comerț și industrie, ale unor reprezentanți ai claselor dominante și personalități politice-culturale din Transilvania și România, se realizează joncțiunea căilor ferate prin Orșova-Vîrcioara (1879), Brașov-Predeal (1882), Rîmnicu Vilcea-Rîul Vadului și Comănești-Palanca (1896), asigurîndu-se astfel rețelei de căi ferate o structură unitară, ceea ce răspundea necesităților economiei românești.

Autorul relevă că exodul populației Transilvaniei în România în ultimele decenii ale secolului trecut și pînă la primul război mondial a fost strîns legat de procesul de formare a pieței economice românești unitare. După calculele făcute numărul total al persoanelor plecate din Transilvania în România numai în anii 1899—1913 a fost de 97.772 (p. 33, 34). Documentele ilustrează că pe lîngă cauzele generale comune, economico-sociale, principalul mobil al exodului populației transilvănene l-a constituit aspirarea națională. În pofida măsurilor restrictive ale autorităților austro-ungare, exodul populației a continuat să existe ca un fenomen cu multiple implicații pe plan social-economic.

În încheierea acestei părți se arată că „toți factorii obiectivi, inclusiv cei demografici, concureau spre maturizarea condițiilor care au dus la realizarea în anul 1918 a pieței economice unitare, pe fondul statului național unitar român” (p. 35).

Într-o formă prescurtată, *Introducerea* este reprodusă și în limba engleză, favorizînd intrarea volumului în circuitul științific internațional.

În *Nota asupra ediției*, Iosif Adam, precizează că „publicarea izvoarelor privind relațiile economice ale Transilvaniei cu Țara Românească și Moldova, în decursul timpului, constituie o preocupare primordială a Direcției Generale a Arhivelor Statului” și că volumul pe care-l propune atenției cititorilor „vrea să inaugureze o activitate de perspectivă în vederea publicării sistematice a izvoarelor documentare referitoare la tematica abordată (p. 51).

⁸ Calculat pe baza datelor din Ancheta industrială din 1901—1902, vol. I, Industria mare, București, 1904, p. 9—25.

Volumul *Premise ale formării pieței economice unitare românești*, pe un spațiu de 368 de pagini, cuprinde 155 de documente din perioada 1862—1914, prezentate cronologic, selecționate din fondurile Ministerului de Interne, Uzinele de Fier și Domeniile Reșița, Direcția Minelor, din colecția de microfilme provenite de la Arhiva Națională a Ungariei, din rapoartele anuale ale camerelor de comerț și industrie din Arad, Brașov, Cluj, Iași, Timișoara și Tirgu Mureș, din presa românească și maghiară a vremii. Aceste documente, în cea mai mare parte inedite, reflectă complex evoluția legăturilor economice dintre Transilvania și România (schimbul de mărfuri, convențiile comerciale, tarifele vamale, războiul vamal, mijloacele de transport moderne — căile ferate, navigabilitatea râurilor —, transportul de mărfuri și de călători, exodul populației din Transilvania în România etc.) în perioada de la 1862 și pînă la izbucnirea primului război mondial, ca premise ale formării pieței economice unitare românești.

Apreciind reușita traducerilor, opinăm, totuși, că lucrarea ar fi cîștigat mult din punct de vedere științific, dacă documentele de limbă germană ori maghiară ar fi fost reproduse și în original.

De asemenea, provoacă nedumerire anul limită 1862. După cunoștințele noastre acest an n-a marcat limita vreunei perioade în dezvoltarea istorică a Transilvaniei.

Volumul cuprinde o *listă a documentelor*, note explicative la sfîrșitul multor documente și un *Indice general*, ceea ce facilitează utilizarea lui.

Volumul pe care-l recenzăm, se adresează în primul rînd cercetătorilor din domeniu istoriei moderne a patriei, dar poate fi folosit cu succes și de către profesorii de istorie; prin el dr. Iosif Adam pune la dispoziția slujitorilor muzei Cluj un instrument de lucru deosebit de valoros și de înaltă ținută științifică.

E. Mihály

EUGENIA NEAMȚU, VASILE NEAMȚU, STELA CHEPTEA, *Orașul medieval Baia în secolele XIV—XVII*, vol. II, Edit. Junimea, Iași, 1984, 476 p.

În ultimile decenii, au stat tot mai mult în atenția cercetătorilor studiile de istorie locală, iar în cadrul acestora, geneza orașelor medievale, evoluția sau involuția lor, mutațiile pe care le-au determinat în sfera economicului, socialului, politicului sau culturalului s-au bucurat de o importanță ce nu mai trebuie subliniată. Explozia urbană contemporană implică soluționarea unor probleme extrem de complexe pentru a căror rezolvare o introspecție în trecut nu poate fi decît profitabilă. Iată de ce apariția unor monografii istorice sau arheologice dedicate principalelor centre urbane din țările române extracarpătice, Țara Românească și Moldova, s-a impus ca o necesitate.

Pe linia acestor preocupări se înscrie și apariția celui de al doilea volum din monografia consacrată importanței așezării medievale din spațiul est carpatic care a fost orașul Baia. În anul 1980, văzuse lumina tiparului primul volum, care sintetiza rezultatele cercetărilor arheologice întreprinse de autori în perioada 1967 — 1976, în sectoarele „Biserica Albă” și „Parc”.

Cel de al doilea volum, apărut în 1984, vine să completeze bogatele date ce intraseră deja în circuitul științific cu noile rezultate obținute în urma săpăturilor din anii 1977—1980 efectuate cu precădere în sectorul „Parc”.

După o succintă *descriere a săpăturii și stratigrafiei* autorii se opresc mai pe larg asupra *locuințelor, anexelor și amenajărilor edilitare* (p. 14—47). Tipologic, cele 11 locuințe descoperite în anii 1977—1980 au fost împărțite în locuințe de suprafață și locuințe adîncite în pămînt. S-a constatat, pe baza investigațiilor întreprinse, că la Baia locuințele au fost, în marea lor majoritate (cca. 90%), adîncite în pămînt (a nu se confunda cu bordeiele !) cele de suprafață, avînd o pondere oarecum neglijabilă. Ridicate în tehnica tradițională locală, casele erau dispuse în spațiu după un plan impus de conducerea orașului. Modul de construire ca și inventarul ocuințelor evidențiază, totodată, diferențele sociale ce au existat. Efecte negative au avut, neluîndu-le în seamă, asupra dezvoltării edilitare a localității incendiile care nu o dată au bîntuit-o; de aceea, după 1476 s-a impus ideea unei restructurări urbane prin deplasarea vetei orașului (p. 42). Pe linia acestorași preocupări de interes obștesc se înscriu și unele lucrări edilitare, cum ar fi, de exemplu, pavajele din vremea lui Alexandru cel Bun sau Ștefan cel Mare, care reflectă în mod elocvent efortul pe care întreaga colectivitate l-a depus în această direcție.

În economia lucrării partea cea mai amplă este rezervată *ocupațiilor locuitorilor* (p. 48—243) lucru firesc dacă ținem seama de vechimea și varietatea pe care au avut-o, din totdeauna, îndeletnicirile umane. Cu deplină acribie științifică este analizat fiecare element component al amplei

sferă a activităților umane fie că este vorba de creșterea animalelor domestice, cultura cerealelor, legumicultura, pomicultura, minierul, prelucrarea diferitelor materiale (fier, argint, aur, cupru, plumb, sticlă, argint, lemn, os, piei și blănuri), fie de țesut, croitorie, olărit, mijloace de transport, echipanții militari, armament, circulație monetară.

De o atenție deosebită s-a bucurat și studiul obiectelor de sticlă și a ceramicii surprinse în săpături și care acoperă intervalul de timp din secolul al XIII-lea până la sfârșitul secolului al XVII-lea (p. 146—243). Prezența ceramicii de factură bizantină și a ceramicii de factură locală în secolul al XIV este o expresie a relațiilor economice pe care Baia le va fi avut cu regiunile sudice, relații care, chiar într-o formă diminuată, este de presupus că au continuat și în secolul următor.

Dezvoltarea ascendentă pe care această așezare a populației românești de la est de Carpați a cunoscut-o până la jumătatea secolului al XIV-lea a făcut ca și pe această dată Baia să concentreze deja o serie de trăsături care să o diferențieze de așezările rurale din jur. Tot aici, iar nu într-o perioadă anterioară cum se credea, este surprinsă arheologic și prezența elementului alogen. Conlocuirea coloniștilor germani cu autohtonii va duce în timp la influențe reciproce ce vor avea consecințe pozitive pe multiple planuri.

Monografia *Orașul Baia în secolele XIV — XVII* beneficiind de un bogat material ilustrativ, numeroase anexe, indice toponimic și onomastic precum și de un amplu aparat critic, încununază truda de mai mulți ani a unor pasionați cercetători înscriindu-se, totodată, ca o lucrare de referință în câmpul istoriografiei noastre.

Iolanda Micu

Wegenetz europäischen Geistes. Wissenschaftszentren und geistige Wechselbeziehungen zwischen Mittel — und Südosteuropa vom Ende des 18 Jahrhunderts bis zum Ersten Weltkrieg, sub redacția lui Richard Georg Plaschka și Karlheinz Mack, Viena, 1983, 498 p.

Sub auspiciile lui Österreichisches Ost — und Südosteuropä Institut, prin grija profesorului Plaschka, protector al Universității Viena și al prim-consilierului dr. Mack, au apărut lucrările unui prestigios colocviu consacrat istoriei Universităților din centrul și sud-estul Europei. Este vorba de 35 de studii întocmite de specialiști din următoarele țări: Austria, Cehoslovacia, Elveția, R.D.G., R.F.G., Grecia, Olanda, Polonia, România, Ungaria și U.R.S.S. Volumul debutează printr-o *Introducere* datorată lui Richard Georg Plaschka. Reținem cifra semnificativă a celor 179 000 de studenți ai Universității Viena din anii 1848—1918, ca și faptul că 16 % dintre ei erau originari din Europa de Sud-Est. De asemenea, în secolul al XVI-lea, transilvanul Martin Capinius a fost profesor la Universitatea Viena. În *Introducere* se evidențiază unele trăsături generale ale diverselor contribuții cuprinse în volum.

Profesorul Jean Livescu și Nicolae Fotino își consacră studiile lor istoriei Universităților din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și — în ceea ce îl privește pe cel de-al doilea — începutului secolului nostru. Gerald Stourzh se ocupă de Universitatea din Cernăuți de la fundarea ei în 1875 și până în 1918. Merită a fi reținută prezența a 20 de români în corpul profesoral al Universității, ca și informația că doar după 1909 a fost depășită cifra de 1000 de studenți. Andor Tarnai și-a consacrat contribuția sa tipografiei din Buda, care până în 1836 a tipărit cu precumpănire lucrări în limba latină, de la acea dată impunându-se însă în mai mare număr cele în limba ungară. Între 1804 și 1824 au fost publicate și 167 lucrări în limba română.

Studiul lui Antal Mádł se referă la încadrarea Universității Budapesta în secolul XIX în viața spirituală a imperiului. Probleme ale vieții universitare din monarhia austriacă în pragul secolului al XIX-lea sînt analizate de Grete Klingenstein. Un studiu deosebit de interesant este cel al lui Gustav Otruba, care urmărește viața universitară a naționalităților din imperiul Austriei și apoi din Dubla monarhie între 1863 și 1910, furnizînd date referitoare și la școlile medii și relevînd că, în această privință, „românii și rutenii împărțeau ultimele locuri” în secolul al XIX-lea. Tabelele anexate studiului sînt revelatoare în a arăta starea de nedreptăți interioare în care s-au găsit tinerii români față de celelalte naționalități ale monarhiei habsburgice (în 1910 din 100 de studenți doar 2 erau români față de 30 germani și 22 de maghiari). Unele importante semnalări sînt făcute de Václav Vanecek privind viața universitară din imperiu în secolele XIX și XX. M.N. Kuzmin urmărește în contribuția sa lupta pentru un învățămînt superior în limba cehă, în timp ce Frantisek Hejl își consacră contribuția reconstrucției în 1881—1882 a Universității din Praga în limba cehă — pe lângă cea în limba germană — și luptei cehilor pentru o a doua universitate, care nu va putea fi însă întemeiată decît după constituirea statului cehoslovac.

Józef Buczko se ocupă într-un studiu de Universitățile din Vilno, Varșovia, Cracovia și Lemberg în cursul secolului al XIX-lea, iar Stanisław Brzozowski de școlile tehnice poloneze pînă la mijlocul aceluiași veac. Wiesław Bienkowski dezbate în contribuția sa instituțiile și societățile științifice poloneze din primele două decenii ale secolului al XX-lea. O interesantă contribuție de un caracter mai special este cea a lui Erich Donnert consacrată perioadei de constituire a gimnaziului academic din Mitau (Jelgava) în ducatul Curlandei.

Doă studii sînt dedicate Olandei. În cel dintîi, A.E. Cohen se ocupă de viața universitară din Olanda, semnăindu-se prezența studenților din Europa de răsărit și din Europa de sud-est în Universitățile din Leiden și Utrecht; în cel de-al doilea, Antonie M. Luyendijk-Elshout prezintă Universitatea Leiden între 1850—1875 (activitatea științifică, corp didactic, construcții).

Stanislaus Hafner își consacră studiul rolului slavisticii austriece în procesul de dezvoltare a culturilor naționale ale slavilor de sud. O interesantă contribuție este și cea a lui Gerhard Grimm privind rolul Universității din München în procesul de schimb cultural și de constituire a culturilor moderne ale națiunilor din Europa de sud-est, semnăindu-se, între altele, numărul studenților veniți la studii din acele țări (inclusiv românii) și direcțiile lor de studii.

Doă articole sînt dedicate Greciei. Zacharias N. Tsirpanles analizează în contribuția sa împrejurările formării tinerilor greci în Universitățile europene în cursul primei jumătăți a secolului al XIX-lea și rolul pe care ei l-au avut apoi în patria de origine, iar Triant. T. Traintafyllou prezintă sistemele de educație și învățămînt ale Greciei din antichitate și pînă în zilele noastre, menționînd, între altele, și Academiile de la București și Iași din epoca fanariotă.

Harald Heppner urmărește prezența tinerilor din Europa de Sud-est în Universitatea de la Graz în anii 1867—1914, în cursul acestei perioade fiind înregistrați circa 6000 de studenți sud-est europeni în amintita instituție de învățămînt superior. La rîndul lor, Horst Haselsteiner prezintă în studiul său, pentru aproximativ aceeași epocă, studenții sloveni în Universitatea de la Viena, iar Arnold Suppan analizează prezența studenților sud-slavi în Universitatea de la Praga în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și în primele ale veacului următor, ca și influența exercitată asupra lor de Th. Masaryk în ceea ce privește formarea lor politică în direcția sprijinirii proceselor de emancipare din țările lor. Prezența aceluiași categorii de studenți este urmărită și de Werner G. Zimmermann pentru a doua jumătate a secolului al XIX-le în Universitatea de la Zürich, el semnăind însă, în afara sîrbilor și bulgarilor, prezența studenților maghiari, greci și ruși; interesante sînt detaliile privind prezența la Zürich a lui Svetozar Marković.

Într-o scurtă contribuție Ervin Pamlényi înfățișează sintetic activitatea editorială a Academiei de Științe Ungare între 1867—1914 și rolul acesteia în schimburile culturale ale zonei europene căreia Ungaria îi aparține, iar în studiul său Péter Hanák înfățișează aspecte ale relațiilor științifice austro-ungare în secolul al XIX-lea. Moritz Csáky prezintă rolul Vienei în amintitul proces de schimb cultural dintre cele două popoare vecine, în timp ce regretatul Robert A. Kann abordează aceeași temă, dar de pe baze mai largi, preocupîndu-l rolul jucat de Viena în dezvoltarea vieții spirituale nu numai austro-ungare ci sud-est europene.

O altă contribuție — a lui Karol Rosenbaum — evidențiază însemnătatea pe care a avut-o Universitatea Iena în procesul de trezire națională a slovacilor pe plan cultural, iar B.I. Krasnobaev urmărește în studiul său rolul pe care l-a avut Universitatea Moscovei, în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, în schimbul cultural european. Prezența studenților ruși în Universitățile din Europa constituie subiectul contribuției lui Jaroslav N. Sčapov, el preocupîndu-se de această prezență în primul deceniu al secolului al XX-lea (în 1907—1908 față de un total de studenți urmînd cursurile în Rusia de circa 60 000, se găseau 2553 studenți în Elveția, 1469 în Germania, 1173 în Belgia, 324 la Viena și 500 la Grenoble și Nancy, în total ceva peste 6000).

Norbert Reiter își consacră studiul său balcanologului Johann Thunmann de la Universitatea din Halle (mort în 1778). Thunmann a susținut între altele: originea traco-dacică a românilor, înrudirea dintre români și albanezi, vechimea acestor două popoare în arile lor de locuire. Fritz Klein urmărește într-un studiu influența exercitată de Germania și Austro-Ungaria pe planul culturii și al învățămîntului în Turcia, în timpul primului război mondial iar, Rita R. Thalmann prezintă în contribuția sa diferite aspecte privind rolul unor instituții științifice germane în procesul de schimb cultural din Europa de centru și de sud-est (Universitatea Iena și studenții sud-est europeni, școlile protestante din Slovacia și Serbia, studenții slavi la Universitatea din Breslau, relații culturale germano-grecesti etc). Ultimul studiu din volum este cel al lui J.J. Tomiak privind relațiile culturale dintre Polonia și țările occidentale în perioada 1770—1815. Un indice înlesnește consultarea lucrării în ansamblul ei.

Volumul realizat la Viena, căruia îi va urma un altul consacrat în mod exclusiv procesului de migrație a studenților în secolele XIX—XX, este de un interes deosebit, el reprezentînd o operă de referință pentru oricine studiază dezvoltarea vieții culturale în centrul și sud-estul

Europei, îndeosebi în secolele XVIII și XIX. Realizatorii săi merită toate elogiile pentru efortul lor de coordonare și sistematizare, pentru frumosul volum pe care l-au oferit istoriografiei europene.

Dan Berindei

EVA. H HARASZTI, *The Invaders. Hitler Occupies the Rhineland*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983, 263 p.

Ocuparea zonei demilitarizate a Renaniei, în martie 1936, constituie obiectul atenției permanente a istoricilor perioadei interbelice datorită semnificației deosebite a evenimentului. Rezultatele acestor preocupări s-au cristalizat în numeroase studii, ca cele semnate de C. Parker, W.F. Knapp, J.B. Duroselle, colonel J. Defrasne, D.C. Watt, C. Waldron Bolen, Manfred Funke, Maurice Baumont, Ladislau Déak, Maria Ormos, ș.a. ca și în capitole speciale care nu lipsesc din nici o lucrare privind relațiile internaționale interbelice. Marea majoritate a istoricilor consideră că 7 martie 1936 a fost un eveniment de cotitură, care a relevat iminența războiului, fiind ultimul prilej în care Franța și Marea Britanie ar fi putut preveni declanșarea conflagrației. O opinie separată, ca de altfel, în multe alte chestiuni controversate legate de originile celui de-al doilea război mondial, are doar istoricul englez A.J.P. Taylor care respunge teza „ultimului moment”.

În acest context, lucrarea semnată de Eva H. Haraszi este prima analiză amplă a evenimentului, prima reconstituire complexă de ansamblu a crizei renane care este evaluată a fi deschizătoare de drumuri spre cel de-al doilea război mondial (p. 11). Termenul specific folosit de autoare, inclus și în titlu de altfel, este acela de „invadare”. În opinia noastră folosirea lui este oarecum abuzivă de vreme ce conceptul privește teoretic acțiunile vizând un teritoriu străin. Nu trebuie uitat că Renania demilitarizată era parte integrată din teritoriul național german, având doar un statut special, internațional. Cu certitudine este vorba de o încălcare a prevederilor unor tratate internaționale, o încălcare gravă desigur, dar nu o invazie care juridic cel puțin înseamnă altceva.

Ășadar, în ce privește interpretarea evenimentului istorica maghiară se încadrează în opinia majorității specialiștilor. O bază documentară solidă conferă lucrării o deosebită valoare științifică. Sînt folosite rezultatele cercetărilor din arhive engleze, germane, americane, cehoslovace și maghiare. Ca volum se disting documentele provenind din Public Record Office de la Londra. De altfel în anexa documentară a volumului, foarte consistentă (p. 143—244), sînt incluse cîteva piese reprezentative conservate tocmai în arhivele englezești. De remarcat că documentele germane privind direct remilitarizarea Renaniei sînt relativ puține. Majoritatea celor existente sînt de origine diplomatică, fiind în bună parte editate în seria *Documents on German Foreign Policy*. Cele mai importante în special de natură militară sau provenind de la cancelaria lui Hitler, au fost distruse se pare în urma unui ordin special dat de Göring tocmai pentru a înlătura orice dovadă, exact cum s-a procedat și în cazul incendierii Reichstagului.

Alături de abundențele izvoare inedite, Eva H. Haraszi a folosit multiple surse editate, inclusiv colecții de documente și memorii. Lungi citate din toate acestea consolidează analiza autoarei. Bibliografia din finalul volumului este vastă (p. 245—257) dar se poate sesiza cu ușurință că o serie de lucrări din lista finală nu apar și în text. Să dăm doar exemplul volumului lui W.E. Scott (*The Origins of the Franco — Soviet Pact*, Durham, 1962) care nu este folosită în capitolul destul de vast consacrat pactului franco-sovietic, deși lucrarea în cauză este una de referință pentru subiect.

Economia lucrării mai include o introducere și patru capitole. Introducerea (p. 11—17) are menirea de a prezenta importanța zonei renane demilitarizate precum și conținutul prevederilor din acordurile internaționale interbelice în această privință. Statutul zonei renane a fost sistematic încălcat de Germania mai ales după instalarea nazismului la putere. Situația aceasta era bine cunoscută la Paris, direct interesat, dar accentuează autoarea volumului, cercurile politice franceze au manifestat o pasivitate uimitoare.

Originile imediate ale crizei renane sînt legate și de către istorica maghiară de semnarea pactului franco-sovietic, în mai 1935 (cap. I, p. 18—35). Acordul este foarte corect apreciat de autoare a fi un punct decisiv în evoluția relațiilor franco-germane în anii '30 (p. 25). Pactul a fost folosit de Hitler ca un pretext pentru înlăturarea unor obiective expansioniste. Pentru Franța însă, aflată în plină decadere, dominată de cele 200 familii de mari bogătași, acordul cu Uniunea Sovietică a jucat doar un rol foarte ambiguu. Parisul nu dorea de fapt cooperarea strînsă cu Uniunea Sovietică ci urmarea doar a preveni în acest fel apropierea germano-sovietică. Toate marile puteri ale continentului, inclusiv Anglia, au primit negativ încheierea acordului dintre Paris și Moscova. Cu toate acestea, și violent, Hitler sesizînd crearea

momentului favorabil realizării unuia din obiectivele sale de politică externă. Soluția remilitarizării Renaniei subliniază Eva H. Haraszti a evoluat în paralel cu planurile naziste de înarmare și agresiune. Pactul franco — sovietic a fost deci un pretext, a fost scuza potrivită pentru Hitler pentru denunțarea Acordurilor de la Locarno (p. 32).

Antecedentele imediate ale invadării Renaniei sînt pe larg analizate de autoare în cap. II (p. 36—84). Acțiunea din zona demilitarizată a fost foarte bine pregătită pe plan militar, diplomatic și psihologic. Atitudinea posibilă a Franței a fost pe larg analizată din toate punctele de vedere. Concluzia certă a acestei analize a fost că Franța va rămîne pasivă. Surpriza cea mare ar fi fost ca armata franceză să treacă la acțiune și să nu să rămînă în expectativă. Ca urmare, istorica maghiară ajunge la concluzia că norocul misterios despre care se vorbea că l-a însoțit pe Hitler, nu a fost întîmplător cel mai adesea. Acțiunea renană atestă că multe din acțiunile lui Hitler nu erau lăsate la voia întîmplării ci erau bine pregătite și declanșate într-un moment considerat propice (p. 36).

Cercurile diplomatice și militare franceze și engleze mai ales aveau cunoștință despre pregătirile efectuate în zona renană dar nu se știa nimic precis. Un rol important în timpul crizei renane a revenit celor două guverne, de la Paris și Londra. Analizînd componența acestora istorica maghiară subliniază lipsa unor personalități reale și predominarea mediocrităților (p. 45—52). A fost un fapt capital, care a influențat decisiv reacția în criza ce se anunța. Pe de altă parte, încă din primele luni ale lui 1936 cabinetul englez ajunsese la decizia că problema renană nu trebuia să devină o chestiune internațională, Marea Britanie urmînd nu numai a rămîne în expectativă dar și a descuraja orice inițiativă activă a Franței (p. 53).

La sfîrșitul lui februarie — începutul lui martie 1936 pregătirile pentru declanșarea acțiunii renane au intrat în faza finală. În acest context un loc important a revenit atragerii lui Mussolini de partea cauzei Reichului, în sensul obținerii asentimentului acestuia de a nu da curs obligației Italiei de a interveni ca putere garantă a Acordurilor de la Locarno. Ducele a fost de acord cu propunerea Berlinului deoarece era angajat în războiul din Etiopia și ultimul lucru pe care-l dorea era angajarea într-o acțiune comună cu puterile sancționiste (p. 67—69). După luarea deciziei finale de acțiune, ministrul de externe von Neurath a trimis tuturor misiunilor diplomatice externe instrucțiuni cu privire la comentarea și justificarea acțiunii renane (p. 76—78). Cu aceasta nu mai rămînea decît să se treacă la acțiune. În ziua de 7 martie 1936 a început ocuparea Renaniei în timp ce mecanismul diplomatic și al propagandei naziste a declanșat o amplă campanie de intoxicare a cercurilor politice și a opiniei publice internaționale. Primele reacții ale marilor puteri europene au justificat pe deplin estimările și calculele naziste (p. 78—80).

Eva H. Haraszti apreciază ca fiind de o deosebită importanță situația forțelor armate a marilor puteri occidentale și ale Reichului în timpul crizei renane. De aici și atenția specială acordată subiectului în cadrul unui capitol special (cap. III, p. 85—108). Autoarea volumului consideră că ocuparea zonei demilitarizate a Renaniei a fost un punct de cotitură nu numai din punct de vedere politic ci și din cel al reînarmării în virtutea principiului de generală valabilitate : cauza nu poate fi separată de efecte (p. 86). Reînarmarea germană ajunsese la rezultate remarcabile în 1936, de unde și posibilitatea reală pentru Hitler de a lansa o politică externă activă. Nu întîmplător în 1936 a fost adoptat planul economic de patru ani care punea accent tocmai pe reînarmare. În ciuda realizărilor din domeniul militar și a micșorării evidente a decalajului față de forțele armate ale Franței, acestea din urmă erau încă, în martie 1936, superioare Wehrmachtului. Cu toate acestea, concepția defensivă care domină armata franceză a fost determinantă în adoptarea unei conduite pasive într-un moment crucial (p. 93).

Situația militară a Marii Britanii în 1936 era critică (p. 101—108), la nivelul efectivelor ca și al dotării tehnice. Marea problemă care preocupă comanda armatei era asigurarea efectivelor necesare, de vreme ce funcționa încă sistemul voluntariatului și nu al serviciului militar obligatoriu. După încheierea primului război mondial Marea Britanie a alocat anual doar 14 % din bugetul său chestiunilor militare, ocupînd în acest domeniu ultimul loc în rîndul marilor puteri. Ca urmare, așa cum a reieșit cu pregnanță mai ales în anii 1935—1936 Marea Britanie și-a pierdut orice semnificație militară și chiar politică ca o consecință a inexistenței puterii militare și navale (p. 102). Tocmai criza renană a tras un semnal de alarmă în acest sens și sub presiunea evenimentelor a început un proces de reorganizare a forțelor armate engleze care a fost însă lent. În consecință, la declanșarea celui de-al doilea război mondial situația militară a Marii Britanii nu era prea mult îmbunătățită față de epoca crizei renane.

Ultimul capitol al volumului (cap. IV, *Marcă 1938*, p. 109—136) reconstituie în detaliu reacția internațională la ocuparea zonei demilitarizate. Operația în sine nu este analizată de autoarea lucrării, diverse aspecte fiind sporadic inserate în diverse alte capitole. Credem că nu ar fi fost lipsit de interes a începe ultimul capitol tocmai cu o scurtă relatare, din cele mai multe existente asupra modului în care s-a realizat concret „invadarea” Renaniei. Chiar și reacția la acest eveniment este limitată la cazul marilor puteri a Franței și Marii Britanii în special. Atitudinea celorlalte state europene și mai ales a celor mici este abordată doar în trecere. Nu lipsesc însă considerațiile pe marginea discuțiilor dintre garanții de la Locarno sau în cadrul Consiliului Societății Națiunilor. **www.dacoromanica.ro**

Efectele imediate și de perspectivă ale crizei renane sînt înregistrate într-un capitol special (*Sequel*, p. 137—141). Între acestea Eva H. Haraszti include plebiscitul din Germania, pe la sfîrșitul lunii martie 1936, care a însemnat un succes pentru regimul nazist cît și pentru Hitler personal. Pe de altă parte, autoarea subliniază foarte corect că ocuparea Renaniei a deschis drumul spre Anschluss și criza sudetă și, în acest sens, a pregătit declanșarea celui de-al doilea război mondial.

Lucrarea prezentată se constituie ca o analiză complexă și aproape completă a unui eveniment extrem de important din istoria relațiilor internaționale interbelice. Ponderea reală a momentului 1936, cu originea și efectele sale, se desprinde cu claritate din paginile volumului. Chiar dacă evenimentul este reconstituit, mai mult descriptiv, o serie de cauze și motivații sînt incluse în ansamblu. Un plus de valoare s-ar fi obținut prin prezentarea operațiunii de ocupare a zonei renane, prin acordarea unui spațiu adecvat reacției micilor state europene sau a unora din afara continentului nostru ca și prin completarea considerațiilor privind efectele crizei renane. În ce privește aspectul din urmă lipsește din volum o apreciere de maximă importanță: la 7 martie 1936 Hitler a acționat împotriva sfaturilor generalilor săi. Reușita acțiunii a avut ca urmare efecte psihologice deosebite: liderul nazist și-a pierdut încrederea în opinia comandanților Wehrmachtului și și-a întărit convingerea că aprecierile sale erau infailibile. Ori această situație, consolidată, în anii următori, va avea efecte dezastruoase în evenimentele care s-au succedat.

Cu toate lipsurile menționate, lucrarea istoricei maghiare este densă, de o reală valoare științifică, fiind o contribuție notabilă la cercetarea relațiilor internaționale interbelice.

Nicolae Dascălu

JOSE ANTONIO VACA DE OSMA, *Así se hizo España*, Espasa-Calpe S. A., Madrid, 1981, 624 p.

Prestigioasa editură madrilenă Espasa-Calpe, patronază apariția unei serii de masive studii istorice, cu caracter general, semnate de celebri istorici spanioli (din nefericire singura lucrare apărută în această serie la care am avut acces a fost sinteza lui Vicente Palacio Atard, *La España del siglo XIX, 1808—1898*).

Paradoxal însă lucrarea recenzată acum nu este girată de un nume sonor al istoriografiei spaniole contemporane, deoarece José Antonio Vaca de Osma este poet, diplomat, om politic, în fine om de cultură cu preocupări vaste. Paradoxul dispăre odată analizat conținutul cărții care relevă un rafinament interpretativ indicibil dublat de o bază documentară certă.

Mai mult, autorul își propune să-și construiască demersul istoric pe o stare de spirit detașată, imparțială, pigmentat de interogații și supoziții ademenitoare. Registrul urban nu este niciodată abandonat nici în cazurile în care verva critică cu care tratează greșelile trecutului (*Espanas frustradas*) reverberează cel mult stenic. Stereotipia și platitudinea sînt absolut absente din maniera de tratare a subiectului. *Así se hizo España* este după cum avertizează autorul primul volum dintr-o lucrare care urmează să cuprindă două tomuri. Credem că ar fi prematur dacă am încerca să detectăm și să ordonăm elemente de filozofie a istoriei, circumscrisă unui hispanocentrism elegant.

Cartea se ocupă de istoria Spaniei, de la preistorie la Regii Catolici, așadar pînă la începutul secolului al XVI-lea și descifrează avatarurile unității spaniole, proiectate pe fundalul unor fenomene cruciale pentru istoria spaniolă cum ar fi: etnogeneza, complexitatea etnico-culturală, universal relațiilor dintre comunitățile umane plurietnice, care departe de a reprezenta o imagine șablonară se identifică cu Reconquista, nuclearea unor comunități etnice, determinismul geografic care s-a manifestat absorbant în Peninsula Iberică.

Întarea Spaniei în istorie este legată de expansiunea romană care începe în 206 î.e.n. în timpul celui de al doilea război punic. Apreciată favorabil, cucerirea romană a creat sentimentul unității statale în peninsula, concretizat de conciliul „Diocesis Hispaniarum” și de o economie unitară, prosperă. Din secolul III e.n. provincia decade, devastată de barbari, în timp ce creștinismul progresează întempestiv așa încît a fost posibilă organizarea unui conciliu bisericesc la Toledo în 400.

O nouă etapă în istoria Spaniei va marca penetrarea vizigoților în 415 care, într-un interval scurt au fondat o monarhie puternică, capabilă în timpul regelui Leovigildo să unifice teritoriile iberice și să-și reglementeze funcționarea prin codul lui Recesvinto din 654.

Dacă dominația romană era investită cu reale virtuți în opinia autorului, invazia arabă a cenzurat realizările monarhiei vizigote. Între urmările impactului arab asupra Spaniei vizigote, Vaca de Osma enumeră: deturnarea căii de dezvoltare istorică în comparație cu celelalte state successorale, fragmentarea unității teritoriale, izolismul în factor omnipotent

(autorul nu critică biserica spaniolă în nici o ocazie), influențe de ordin psihologic (între care spiritul refractar la efort continuu și la pragmatism, defecte perfect vizibile în secolul al XVIII-lea, dar credem absente astăzi când Spania este o putere economică). Reacția la invazia arabă s-a produs rapid, iar Reconquista apare ca o preocupare esențială a regatelor creștine care își cristalizează structurile în nordul muntos al Spaniei. Presiunea pe care era capabil reglele asturian Alfonso III el Magno (866 — 910) să o exercite asupra arabilor i-a făcut pe aceștia din urmă să solicite un armistițiu în 879. De altfel, Reconquista, care a parcurs circa 8 secole se definește printr-un complex de situații politico-diplomatice, care exclude inițial tratarea maniheistă frecventată de unii istorici. Aliațele mixte arabo-creștine au fost constante în epocă, chiar dacă ele se subordonau unor rațiuni conjuncturale. Forța regatelor creștine devenea tot mai redutabilă și chiar în perioada de apogeu a califatului de Cordoba (proclamat în 929) spaniolii obțin marea victorie de la Simancas (937), chiar dacă a fost anulată parțial de victoriile arabului Almanzor (mort în 1002). În secolul al XI-lea desigur personalitatea cea mai cunoscută a fost Rodrigo Diaz de Bivar, El Cid Campeador, eroul binecunoscutului poem, luptător tenace care acționa în limitele eticii timpului. Este perioada când arabii iberici amenințați de Alfonso VI al Castillei pierd în 1085 Toledo și solicită ajutorul almoravizilor care administrează creștinilor grava înfrângere de la Sagrajas în 1086.

În pofida inamicului comun, arabii, regatele spaniole au evoluat distinct, relațiile dintre ele au fost uneori contradictorii, dinastia urmărcău să-și fructifice ascendența în diverse momente prin intermediul forței militare. Un rol primordial în realizarea unor formațiuni multistatale, efemere sau chiar a Spaniei însăși în timpul dinastiei Trastamara, l-au avut alianțele matrimoniale, fiind numeroase cazurile când pații invalidau căsătorii pe temeiul consangunității. De altfel atomizarea politică a Spaniei începe să cedeze locul polarității Castilla-Aragón, centre de putere în jurul cărora vor gravita entitățile politice minore, cu excepția Portugaliei. În plus, autorul supralicitează calitățile personale ale unor monarhi, în timp ce poporul se prezintă ca o masă amorfă, ce urmează necondiționat inițiativa regale. Dacă intradevăr paternalismul unor regi care s-au făcut populari la nivelul tuturor claselor sociale s-a impus în anumite perioade, altcând nu se mai poate susține pasivitatea populară și în special a orașenimii care de timpuriu capătă personalitate juridică originile parlamentului găsimdu-se în Spania mai precis în León în 1188. Chiar autorul renunță la aceste interpretări fragile când insistă asupra rolului orașelor în politica regală din Castilla sau Aragón. Evident unii regi s-au impus autoritar dezvoltării istorice iberice și chiar europene. Mai mult, unii regi și-au perpetuat postum intențiile politice, cum ar fi Fernando III el Santo, canonizat în 1671.

După cucerirea orașelor arabe Córdoba (1236), Jaen (1246) Sevilla (1248), Fernando III era convins că Reconquista s-a terminat și că misiunea Spaniei era în Africa, poziție strategică ce scutea de surprize viitorul țării.

În schimb Jaime I el Conquistador, cuceritorul Balearelor în 1230—1235, orientează politica Aragónului spre Mediterana, componentă de bază a politicii externe spaniole în secolele XVI—XVIII.

Forța opiniei dinastiilor spaniole că Reconquista se isprăvise era atât de puternică încât numeroși regi au neglijat finalizarea ei și au intervenit masiv în problemele politicii europene, animați de proiecte ambițioase, dar deloc iluzorii. Regelc cărturar Alfonso X a urmărit cu obstinație titlul imperial în virtutea înrudirii sale cu împăratul Frederic II al Germaniei.

În 1257 este proclamat împărat la Frankfurt și se părea că scopul său fusese atins când în 1275 renunță la întreprinderea imperială sub presiunea atacurilor musulmane. Destinul său a fost și mai neașteptat când în 1282 Cortesurile de la Valladolid l-au deșus.

Consecvent vocației mediteraneene imprimată Aragónului Pedro el Grande (1276—1285) intră în 1282 în Palermo, iar flota aragoneză provoacă o gravă înfrângere celei franceze în 1285 eveniment cu care se deschide virsta de aur a flotei spaniole (castellane și aragoneze) imbatabile în fața celei engleze sau franceze. În pofida acestor implicații europene, idealul Reconquistei subzistă latent și se impune plenar în momente determinate. În 1339 arabii sînt grav înfrinați la Salado și sînt obligați în 1344 să semneze un tratat prin care se angajau să renunțe la orice expansiune peninsulară. Arabii concentrați în sud nu mai reprezentau o forță pe eșcherul politicii iberice, existența statului granadin pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea nefiind decît reflexul subestimării lui de către regii iberici, în special ai Castillei.

Secolul al XIV-lea reprezintă pentru Spania încă divizatã în două regate (fără a-l socoti pe cel lusitan) o perioadă de acumulări care, prin desfășurarea lor vor deșușa în epoca unității statale. Aceste manifestări încep sub auspicii aparent negative, deoarece războiul civil dintre Aragón și Castilla, o luptă hegemonistă în esență, nu lăsa să se întrevadă perspectivele ale căror protagoniști vor fi Regii Catolici. Regele Castillei Pedro I el Cruel, promotorul unei politici nepopulare, datorată între altele și bunelor relații cu comunitățile ebraice pentru care masele populare aveau sentimente dintre cele mai ostile, a căzut victimă izolării de care a profitat magnatul Enrique de Trastamara, masiv secundat de regele Aragónului Pedro IV el Ceremonioso. Rivalitatea dintre Pedro I și Enrique de Trastamara s-a desfășurat în circumstanțe

complicate, favorizate de translatarea războiului de 100 de ani pe teritoriul spaniol. Astfel primul se bucura de concursul trupelor engleze în timp ce Enrique de cel al trupelor lui Du Guesclin.

În 1369 Enrique de Trastamara îl înfrînge definitiv la Montiel pe Pedro I el Cruel și devine suveranul Castillei, sub numele de Enrique II, care pînă la moartea sa în 1379 și-a demonstrat suficient abilitatea politică. Urmașul său, Juan I a fost încapabil să pună capăt secesiunii portugheze, mai cu seamă după ce portughezii înfrîng pe castellani în bătălia de la Aljubarrota (1385) eveniment care consacră irevocabil independența Portugaliei.

Unificarea statală a Spaniei a fost evenimentul la care au concurat cauze multiple. Autorul nu intră în detalii, dar subliniază rolul dinastiei Trastamara în finalizarea acestui act. Realmente din 1412 în urma compromisului de la Caspe, Fernando de Antequera, fratele lui Enrique III de Castilla (1390—1406) devine rege al Aragonului, așa încît cele 2 regate erau conduse de membrii aceleiași familii domnitoare. Totuși cele 2 regate au avut evoluții divergente care puneau în discuție o proximă unificare. În Castilla, Enrique IV a rezistat miraculos anarhiei nobiliare care i-a contestat autoritatea regală pînă la ultimele limite și l-a sprijinit pe fratele său vitreg care a fost proclamat rege în 1465, sub numele de Alfonso XII, dar care moare în 1468. Criza castiliană crește în proporții și datorită absenței succesorului legitim chiar dacă în 1462 se naște fiica lui Enrique IV, Juana (supranumită la Beltraneja deoarece probabil era fiica favoritului lui Enrique IV, Beltrán de la Cueva).

La 18 octombrie 1469 are loc la Valladolid căsătoria istorică dintre Isabel, sora vitregă a lui Enrique IV, agreată de opoziția nobiliară din Castilla și Fernando, fiul lui Juan II de Aragón, adevărată eminență cenușie a unității spaniole. Contopirea celor 2 regate s-a produs logic prin moartea lui Enrique IV în 1474, Isabel fiind proclamată regină a Castillei la Segovia și prin moartea lui Juan II de Aragon în 1479.

Uniunea dintre cele 2 regate s-a făcut pe baza concepțiilor federale aragonezo-catalane așa cum transpare explicit din textul declarației de la Segovia (1475) care conserva personalitatea juridică a provinciilor. Regii Catolici au fost însă atașați principiilor centralizatoare fapt demonstrat de măsurile de politică internă care traduceau eforturile lor aglutinante. Au fost create instituții centrale de administrație în 1482, a fost înființat Consiliul Suprem al Inchiziției, justiția a fost reglementată prin dispoziții centrale (Ordenamiento — 1480, Pragmaticas — 1503, Legile de la Toro — 1505). O inițiativă contradictorie a Regilor Catolici a fost expulzarea în 1492 a evreilor neconvertiți al căror număr n-a putut fi determinat cu precizie. Autorul dă credit cifrei de 150.000 dintr-un total de 250.000 iar din cei rămași circa 2000 au fost executați ca iudaizanți. Efectele expulzării evreilor au fost funeste pentru Spania, deoarece economia spaniolă a pierdut elementele ei cele mai dinamice iar evreii expulzați au difuzat exagerat dimensiunile prigonirii lor generînd ceea ce s-a numit *legenda neagră*, extrapolată și în cazul Americii spaniole, cu alte cuvinte mitul ferocității hispanice, demolat în ultima perioadă de istoriografia spaniolă.

De la început domnia Regilor Catolici s-a confruntat cu numeroase adversități care vizau destabilizarea recentei uniuni. Regele Portugaliei instigat de Ludovic XI a contestat valabilitatea soluției castellano-aragoneze pe care dorea, în temeiul proiectului său de mariaj cu Juana la Beltraneja, s-o substituie cu soluția portughez-castellană. De altfel, autorul nu ezită să-și manifeste resentimentele față de crearea Portugaliei care în subtext se poate deduce că a fost un produs artificial. Aceeași convingere o aveau și oamenii politici spanioli din evul mediu și epoca modernă. Tentativa lui Felipe II din 1580 este edificatoare în acest sens. Oricum, în 1476 agresiunea portugheză, substanțial stipendiată de englezi (de altfel imixtiunea engleză în Portugalia de-a lungul secolelor este notorie) este dejuțată, Beltraneja refugiindu-se în Portugalia unde moare în 1530. După eșuarea invaziei portugheze chestiunea Granadei, ultimul bastion al musulmanilor în Spania, revine în actualitate, polarizînd potențialul economic și militar al statului și ocupînd tot spațiul de manevră diplomatică al suveranilor.

Războiul antiarab a fost dificil, îndelungat, iar victoriile au alternat cu înfrîngerile. În 1483 creștinii sînt înfrînți la Ajarquia care a însemnat o victorie nesperată pentru statul arab crepuscular, dar în același timp un avertisment care l-a determinat pe Fernando să conceapă o campanie sistematică care a dus în 1492 la ocuparea Granadei.

Imediat, potențialul militar al Spaniei este angrenat în conflictele italiene intervenție care este motivată de pericolul reprezentat de francezi pentru regatul Neapoleului guvernat de reprezentanți ai monarhiei aragoneze. Pe scena militară italiană generalul spaniol Gonzalo de Córdoba obține răsunătoare victorii care obligă pe francezi să recunoască Spaniei prin tratatul de la Lyon (1504) regatul Neapoleului. Succeselor externe în bazinul mediteranean li se adaugă un eveniment capital pentru însăși istoria umanității, respectiv expediția ecolumbiene. Propunerile lui Cristobal Colón făcute Regilor Catolici în 1486 nu se adresau unui mediu lipsit de vocație atlantică. Ocuparea Cananelor, puternică dezvoltare a flotei spaniole și beneficiile obținute de Portugalia în urma unor expediții asemănătoare au fost tot altele premise și stimulente ale semnării capitulațiilor de la Santa Fe din aprilie 1492 prin care se stabileau

condițiile călătoriei. Dacă importanța descoperirii și colonizării Americii este vizibilă pentru oricine, eroarea Regilor Catolici a fost că au limitat întreprinderea americană la Castilia și nu au capacitat interesul catalanilor, valencienilor și mallorquinilor, eroare care s-a încercat să fie eliminată, tardiv, în secolul XVIII.

După cum am subliniat, unitatea statală spaniolă era încă labilă din cauza prezervării drepturilor celor doi monarhi asociați. În 1504 la moartea reginei Isabel, moștenirea Castillei reveni Juanei, fiica Regilor Catolici, căsătorită cu Felipe el Hermoso, inamic declarat al socru-lui său.

Pericolul secesiunii va dispărea cu moartea neașteptată în 1506 a lui Felipe el Hermoso iar drept consecință în 1510 Cortes-urile de la Madrid l-au recunoscut pe Fernando guvernator-administrativ și tutore al regelatelor în cauză.

Beneficiind de consolidarea poziției lui, Fernando obține în 1512 integrarea la Spania a Navarrei care era excesiv legată de interesele franceze.

Consistența capitolelor dedicate Regilor Catolici este justificată, ei fiind protagoniștii unei epoci fecunde în realizări pe toate planurile, adevărații artiști ai prestigului spaniol în Europa, cei care au mediat tentativa imperială a nepotului lor Carlos, care va deveni regele Spaniei în 1516.

Lucrarea lui Vaca de Osma, impunătoare ca dimensiuni și propune să exercite prin caracterul său informativ, accesibil, o influență asupra publicului spaniol care în opinia autorului depreciază în această epocă sentimentul istoric care catalizează prezentul. Este imposibil să discutăm acest obiectiv pentru că realitățile mentalității colective din Spania contemporană ne sînt absolut necunoscute, deși mărturisim reticențe cu privire la acest aspect. Din nou ar fi banal să criticăm un autor care nu și-a propus să examineze decît tangențial economia, instituțiile și lupta de clasă din Spania medievală. De a fel aceste componente ale procesului istoric spaniol au fost monografiate și sînt perfect cunoscute cel puțin de specialiști.

De asemenea lectura celui de al doilea volum ar permite înaintarea unor concluzii valide. Susținem că studiul lui Vaca de Osma reprezintă cea mai clară expunere a fenomenului unității spaniole, sursă obligatorie pentru specialiștii care doresc să obțină o imagine globală a Spaniei medievale.

Ovidiu Bozgan

EUGEN CIZEK, *L'époque de Trajan. Circonstances politiques et problèmes idéologiques*, Edit. științifică și enciclopedică și Les belles lettres, București și Paris, 1983, 567 p.

După mai bine de 50 ani de la remarcabila lucrare a lui Roberto Paribeni¹ ne aflăm din nou în fața unei monografii de ansamblu asupra lui Traian. Datorată reputatului filolog clasic Eugen Cizek, carte de față, reprezentînd versiunea franceză a unei lucrări românești², tratează un subiect ce a suscitat dintotdeauna o atracție deosebită pentru publicul român, deoarece simbioza etnică daco-romană aflată la baza poporului nostru a început odată cu încastrarea Daciei în statul roman, înfăptuită tocmai de acest împărat.

Urmiind unei serii de studii ale autorului referitoare la ideologia și literatura Imperiului roman în secolele I — II³, această monografie, așa cum reiese și din titlu, abordează cu preponderanță studiul ideologiei, politologiei și esteticii epocii respective.

E. Cizek începe prin a demonstra că domnia lui Traian echivalează cu o epocă din istoria Imperiului roman, epocă ce se integrează într-o unitate istorică mai largă, numită „era” Antoninilor. În această epocă autorul înglobează și domnia lui Nerva (96—98), fiindcă izvoarele literare leagă întotdeauna domniile celor doi împărați, și le opun în bloc stăpînirii despotice a lui Domițian. Argumentul principal adus de el pentru a motiva folosirea termenului de epocă este acela că domnia lui Traian a reprezentat apogeul civilizației romane⁴, deci că ea a avut o importanță epocală. Se adaugă faptul că anticii au sesizat și ei importanța acestei domnii atunci cînd o considerau un *saeculum*, un secol distinct în istoria Romei, o renaștere a valorilor tradiționale, atît a celor morale cit și politice sau militare.

În continuarea expunerii sale, E. Cizek se oprește pe larg asupra unei probleme fundamentale, cea a izvoarelor. Analiza amănunțită a tuturor izvoarelor literare referitoare la epoca lui Traian, făcută din perspectiva unui specialist al literaturii latine, duce la o serie de concluzii dintre cele mai semnificative. Mai întîi se reliefează lipsa aproape totală de informații ale istoricilor contemporani asupra domniei marelui împărat, lipsă care explică de ce s-au scris atît de puține sinteze moderne dedicate lui Traian. Apoi se arată că, cel puțin parțial, această penurie poate fi suplinită prin utilizarea istoricilor tirzii, a izvoarelor indirecte contemporane și chiar

de o masă impresionantă de izvoare neliterare. În gruparea izvoarelor literare se adoptă clasificarea lui Paribeni, cu unele retuşuri, printre care o diferenţiere netă între operele păstrate şi cele pierdute şi o schemă asupra atitudinii favorabile sau mai puţin favorabile faţă de Traian.

Ceva mai puţin atenţie se acordă izvoarelor neliterare — epigrafice, numismatice, arheologice — datorită altf caracterului fragmentar al informaţiilor oferite de ele cit şi orientării preponderente a cărţii analizate spre factorul ideologic şi nu spre cel strict material.

După ceşi defineşte astfel modul de abordare al subiectului şi baza documentară, autorul intră în expunerea propriu-zisă a epocii lui Traian prin prezentarea situaţiei istorice la sfârşitul secolului I e.n. În ceea ce priveşte contextul politic, concluzia fundamentală este aceea că Imperiul roman reprezenta în anul 98 c.n. o monarhie birocratică absolută pe care nimcni nu mai încerca s-o înlăture în numele unor revolte idealuri republicane. De altfel chiar scurta dar laudata domnie a lui Nerva este considerată pe drept cuvint semnificativă prin aceea că deşi împăratul, dovedind multă abilitate, şi-a manifestat respectul faţă de aristocraţia senatorială, el a acţionat în realitate ca un monarh absolut. Abilitatea şi simţul politic deosebit a lui Nerva au reieşit şi din faptul că atunci cînd a fost confruntat cu probleme politice grave — revolta pretorienilor — a preluat vechea doctrină a alegerii ca împărat a celui mai bun cetăţean şi l-a adoptat pe Traian, pe care l-a desemnat ca asociat şi succesor la domnie. Într-adevăr, aşa cum ni se subliniază, Traian numit cu un termen frapant „împăratul consensului general” se bucura nu numai de sprijinul armatei, căreia îi dedicase cariera sa şi de cel al provincialilor din rîndul cărora provenea, dar şi de cel al italicilor şi al senatorilor pe care îi respecta în mod deosebit.

Urmează un capitol amplu dedicat ideologiei epocii. Mai întil se remarcă existenţa în sinul elitelor sociale a unui umanism autentic, caracterizat prin preţuirea valorilor umane, a însăşi calităţii de om. Legat de acest umanism şi exprîmîndu-l într-o manieră sintetică este conceptul de *persona*, întilnit la Tacit, Pliniu, Suetoniu, Epictet şi Juvenal, pe care E. Cizek consideră ca fiind caracteristică mentalităţii epocii lui Traian. Semnificînd pe de o parte rolul social-politic individual iar pe de alta competenţa profesională, termenul defineşte năzuinţa spre îndeplinirea desăvîrşită a sarcinilor civice şi îndatoririlor umane.

O scurtă trecere în revistă a atmosferei religioase surprinde încă o dată, cel puţin la nivelul oficialităţilor, înclinaţia spre raţionalism şi echilibru a epocii, atmosferă în care divinizarea împăraţilor are, bineînţeles, mai ales un caracter politic decît religios.

Întrucît absolutismul duse la desfiinţarea vieţii publice, singurele foruri de dezbateri ideologice rămîn cercurile social-politice. Continuînd sistemul clientelar din perioada republicană, ele sînt totuşi specifice Imperiului unde, înlocuind facţiunile politice tradiţionale, reprezintă factori de presiune ideologico-politică. Bucurîndu-se de toleranţa politică generală, numărul lor creşte în timpul lui Traian, cele mai importante fiind după E. Cizek acelea conduse de : Iunius Mauricus, Valerii, Antonius şi Neratius Priscus, Regulus, Septicius Clarus, Avidius Nigrinus, Plinius. Printre-o analiză pertinentă a informaţiilor pe care le avem despre personalităţile epocii se reuşeşte a se sesiza nu numai existenţa acestor cercuri şi componenţa lor probabilă dar şi atitudinea lor politică.

Pornînd de la observaţia că în regimurile absolutiste influenţa anturajelor a fost mai puternică decît în cele democratice ni se prezintă personalul curţii alcătuit din rude influente, demnitari civili şi militari, caracterizaţi în general prin competenţa profesională şi lealitate faţă de Traian. Pe aceeaşi linie de sprijinire a împăratului se plasează şi filozofii greci printre care se reliefează Dio din Prusa, Epictet şi Apollonius din Tyana. Astfel că opoziţia ideologico-politică faţă de Traian, reprezentată doar prin Crassus Frugi Licianianus şi parţial Juvenal este definită pe drept cuvint ca „folclorică”. Deci, practic, întreaga pătură conducătoare era solidară cu Traian, iar acesată solidaritate se va realiza în numele coeziunii şi unităţii Imperiului, cu scopul asigurării expansiunii externe. În cadrul Imperiului, aşa cum reiese din opera lui Tacit, cetăţenii puteau să trăiască acum în „demnitate” şi „libertate”, pe care însă, semnificativ, trebuiau să le exercite în „disciplină”.

După ce a analizat elementele de bază ale ideologiei epocii, autorul trece în mod firesc la schiţarea orientărilor fundamentale ale politicii lui Traian. Se remarcă astfel că încă din primele momente ale domniei, împăratul îşi proclamă în mod deschis modestia şi respectul său faţă de instituţiile tradiţionale : senat, consuli etc. Cu toate acestea, concluzia, deosebit de semnificativă pentru înţelegerea evoluţiei instituţiilor politice romane, este că, în realitate, „activizarea participării senatului la administrarea statului roman n-a depăşit limite modeste”.

Tot de la începutul domniei, Traian a fost considerat un monarh desăvîrşit, iar titlul de *optimus*, corespunzător acestei aprecieri şi care de altfel îl asimila cu Jupiter, l-a fost acordat întii neoficial, pentru ca din 114 să i se încorporeze chiar în titulatură. Pornînd de la Eutropius, dar şi de la alte izvoare, în special Pliniu, autorul consideră că trăsăturile fundamentale ale personalităţii lui Traian ca monarh desăvîrşit erau exprimate în ideologia politică a vremii prin conceptele *civilitas* (calitate de cetăţean, amabilitate) în politica internă şi *fortitudo* (vitejie) în cea externă. Ca o caracteristică a politicii interne este pe drept cuvint considerat paternalismul manifestat clar prin în

tores care să asigure controlul gestiunii unor cetățeni sau regiuni întregi. Căci toate aceste măsuri, izvorind în general din intenții generoase, au însemnat concomitent și o potențare a absolutismului.

Deși armata s-a bucurat de o atenție deosebită datorită sarcinilor sporite care i-au revenit în cadrul politicii expansioniste împăratul s-a orientat și de această dată mai mult spre aplicarea metodelor tradiționale decît spre inovații hazardate. În esență în acest domeniu a fost vorba de antrenarea permanentă a soldaților și de scutirea lor de orice alte sarcini — de poliție, de escorte etc. — care le puteau deturna atenția de la pregătirea de luptă.

În sfîrșit, citeva pagini sînt dedicate personalității lui Traian. Aici autorul începe prin a afirma că „anturajul împăratului cercurile cultural-politice, consiliul principelui, mecanismul complicat al administrației imperiale au influențat mai profund tactica și strategia, ideologia și politica regimului decît Traian însuși” (p. 272), pentru ca mai departe (p. 274) să revină: „Traian a fost nu numai un maestru al tacticii ci și un virtuoz al strategiei. Desigur, el depindea considerabil de anturajul său dar membrii acestuia erau întotdeauna aleși și menținuți în posturi de el însuși”. În ceea ce ne privește înclinăm să credem că rolul monarhului într-un regim absolutist ca cel roman era considerabil și deci că cea de a doua apreciere surprinde mai bine mecanismul exercitării puterii în Imperiu. Sintetizînd toate datele pe care le avem credem că imaginea care se impune despre cel intrat în tradiție ca cel mai bun împărat roman este aceea a unui conducător cu calități excepționale, care deși determinat de simțul responsabilității la cele mai mari exigențe față de el însuși a reușit în același timp rara performanță de a rămîne tolerant față de cei aflați în subordinea sa.

Trecînd la analiza evenimentelor majore care au jalonat domnia lui Traian, E. Cizek optează acum pentru ordinea cronologică de expunere. În prezentarea războaielor dacice este utilizată întreaga istoriografie modernă a problemei, inclusiv cele mai noi contribuții românești. Dintre cauzele acestor războaie se cuvine a fi subliniată tendința romanilor de a cuceri întreaga lume civilizată, *oikumene*, din care făcea acum parte și statul dac. Reiese deci, așa cum pertinent remarcă autorul, că însuși aceste războaie reprezintă un indiciu al gradului înalt de civilizație atins de daci și al prestigiului de care se bucurau chiar în fața romanilor. În ceea ce privește desfășurarea războaielor ca atare trebuie menționată mărșă utilizarea a Columnei lui Traian și preluarea interpretării lui Teohari Antonescu și R. Vulpe asupra campaniei din Moesia.

Personal am înclina spre mai multă prudență în determinarea efectivelor celor două părți în conflict. Unele rezerve avem și în privința desfășurării războaielor, în special al celui de al doilea la care, deși inițial se recunoaște că datorită sărăciei extreme a izvoarelor reconstituirea este și mai dificilă ca cea a primului, în continuare ni se precizează existența și traseul a 5—6 coloane romane.

Ca o concluzie a războaielor ni se oferă o scurtă sinteză a istoriei Daciei romane depășind în parte limitele cronologice ale cărții însă fiind utilă pentru înțelegerea semnificației operei lui Traian mai ales de către cititorii străini puțin familiarizați cu istoria răsăritului Europei.

Pentru perioada plasată între războaiele dacice și cel partice (106 — 113), E. Cizek ne reliefează politica de mare larghețe practicată de împărat în bună măsură pe seama prăzilor dacice, numeroasele construcții ridicate și o cotitură politică în sens absolutist care ar fi avut loc în anul 112. În privința esenței unei asemenea cotituri nu putem fi decît de acord cu autorul atunci cînd afirmă că ea era reclamată de „sistemul însuși al absolutismului care prindea pe împărați în angranajul său și îi constrîngea să dorească potențarea influențelor reale indiferent cum era manipulată ideologia”.

Însă, intrucît în cazul concret al lui Traian nici un izvor antic nu semnalează o astfel de cotitură și nici evenimentele istorice nu par deosebit de revelatoare, ne întrebăm dacă poate fi fixat un moment precis al cotitirii sau este mai degrabă vorba de o întărire treptată a paternalismului absolutist.

În tratarea celei mai mari întreprinderi de politică externă a lui Traian, războiul partice, au fost utilizate nu numai remarcabilele monografii ale lui J. Guey⁵ și F. A. Lepper⁶, care au lămurit problemele majore ale acestuia, dar și contribuții istoriografice mai noi abordînd diferite aspecte de detaliu. Am dori doar să menționăm că ipoteza lui A. Maricq conform căreia provincia Assyria întemeiată în 115—116 ar reprezenta teritorial Babilonia, ipoteză bazată în principal pe identitatea teritorială dintre aceasta din urmă și provincia sassanidă Assorestan, ni se pare în continuare valabilă⁷.

Urmează un lung și dens capitol dedicat analizei culturii. Constatarea fundamentală este aceea că, în ciuda opiniei contrare a unor cercetători, epoca lui Traian ilustrată prin scrierile de talia unui Tacit sau monumente cum este Columna, a reprezentat o culme și în acest domeniu.

Lucrarea se încheie cu o serie de concluzii generale care converg către aprecierea domniei lui Traian ca fiind apogeul societății romane din toate punctele de vedere, perioada următoare, cea a Antoninilor (117—192) fiind

Printre anexele deosebit de utile care însoțesc această carte figurează o bibliografie generală, un index și o addenda cu critica lucrărilor apărute în perioada 1978—80, deci după definitivarea manuscrisului versiunii românești.

În final ținem să subliniem încă o dată că lucrarea lui Eugen Cizek reprezintă o sinteză a nivelului actual al cercetării istorice asupra domniei celui rămas în tradiție ca *optimus princeps*, din care nu lipsesc contribuții originale mai ales într-un domeniu destul de puțin abordat, cel al ideologiei politice.

Liviu Petculescu

NOTE

¹ R. Paribeni, *Optimus Princeps. Saggio sulla storia e sui tempi dell'importatore Traiano*, I—II, Messina, 1926—1927.

² *Epoca lui Traian. Împrejurări istorice și probleme ideologice*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1980.

³ *L'époque de Neron et ses controverses idéologiques*, Leiden, 1972; *Tacit*, București, 1974; *Istoria literaturii latine. Imperiul*, vol. I, II, București, 1975, 1976; *Structures et idéologies dans les „Vies des douze Césars” de Suétone*, București, Paris, 1977; *Epictete et l'héritage stoïcien*, în *StCL*, 17, 1977, pp. 71 și urm.; *Probleme de ideologie politică în imperiul roman*, în *RI*, 30, 1977, pp. 1489 și urm.; *Juvenal et certains problèmes de son temps . . .*, în *Hermes*, 105, 1977, pp. 80 și urm.

⁴ Vczi și R. Paribeni, *op. cit.*, II, p. 820.

⁵ *Essai sur la guerre parthique de Trajan (114—117)*, București, 1937.

⁶ *Trajan's Parthian War*, Oxford-London, 1948.

⁷ A. Maricq în *Syria*, 35, 1957, p. 254—263. Argumentele contrare aduse de N. Gostar în *Epigrafica*, București, 1977, p. 88—98, se bazează nu atât pe izvoare cât mai degrabă pe raționamente sofisticate și în ultimă instanță nesigure.

„BALCANICA”, *Annuaire de l'Institute des Etudes Balcaniques*, nr. XIII — XIV, Belgrade 1982 — 1983, 478 p.

Cel mai recent număr — bianual — al publicației periodice a Institutului de Balcanologie al Academiei Sârbe de Științe și Arte, oferă cititorului un prețios și variat conținut tematic din aria istorică a Sud-Estului european.

Volumul de față vine să omagieze pe omul de știință Radovan Samardžić, spirit mentor al Institutului de Balcanologie din Belgrad; pana inspirată a profesorului Vasilije Krestić oferă o sugestivă privire asupra coordonatelor vieții și scrisului academicianului Radovan Samardžić, deopotrivă istoric al Dubrovnikului renescentist, al realităților musulmane din ținuturile sârbești și exeget de excepție al scrisului istoriografic sârb. Spre deplina cunoaștere asupra dimensiunilor creației acad. Radovan Samardžić vine mărturie lista bibliografică a lucrărilor sale (p. 19 — 24).

Un material de interes, tratând interferențele eneolitice din Câmpia Dunării de mijloc și spațiile ponto — stepice, semnează arheologul Nikola Tasić.

Dragoslav Srejović aduce în atenția cititorilor aspecte din viața economică a Moesie Superioare în epoca antichității tirzii; în speță, un studiu asupra arhitecturii depozitelor de grâne în vremea lui Dioclețian și Constantin cel Mare.

Studiul realizat de Sima Ćirković și Desanka Kovačević — Kojić asupra economiei naturale și a producției de mărfuri din evul mediu în regiunile iugoslave, scoate în evidență că cele mai intense relații de schimb se practicau în zona litorală, în ținuturile miniere și pe arterele de circulație de-a lungul apelor Dunărea, Drina și Sava.

Considerații cu privire la viața publică a Zagrebului din secolele al XIII-lea — al XIV-lea dominată de rivalitatea partidistă italo (florentino) — ungară — înmănușiază contribuția remarcabilă a specialiștii croate Nada Čaić.

Noi informații despre „biserica bosniacă” — date cu privire la filicra circulației cărții manuscrise și particularitățile ritului acestei crezi în sinul bisericii ortodoxe — ne oferă materialul semnat de Dragoljub Dragoljović.

Istoricul grec Ioannis Hassiotis argumentează faptul că aventura politică spectaculoasă a lui Jakob Heraclides Basilikos — Despot Vodă a fost de natură să atragă prozeliți: o sumedenie de indivizi de-o dubioasă „ilustră” descendență apar în a doua jumătate a secolului al XVI-lea — începutul sec. al XVII-lea, revendicând fărime din amintirea unui ilustru trecut sub semnul crucii în Balcani — duci de Cephalonia, principi de Peloponez, despoți ai Serbiei, principii de Valahia și Moldova, potențați de Albania ori Macedonia etc., etc., — expresie clocventă a trainicului sentiment de comunitate spirituală integratoare sud-est europeană.

Iar istoricul bulgar Ivan Duļčev face cunoscute propriile-i supoziții privind semnificația pseudonimelor ticluitoarelor de acte din Dubrovnikul secolului al XVI-lea.

Un aspect inedit al istoriei otomane — insurecția din Istanbul a lui Patrona Halî (28 septembrie 1730) reprezintă obiectul contribuției avansate de istoricul macedonean Aleksandar Matkovski.

Considerații relative la personalitatea complexă a lui Gavril Stefanović Venković, unul dintre premergătorii scrisului istoric modern la sârbi, ne oferă istoricul belgrădean Milorad Pavić.

Un material de interes pentru istoricul român, în speță pentru cercetătorul preocupat de trecutul Banatului în epoca habsburgică, semnează profesorul Slavko Gavrilović de la Novi Sad; pe baza unei convingătoare informații de arhivă ne sînt relevate aspecte ale lotriei în Sirmium, în vremea războiului austro — turc din 1788 — 1791 — prețioasă confirmare a cercetărilor românești relevînd semnificația lotriei ca formă a luptei de clasă împotriva împilării habsburgice.

Reputatul istoric Vladimir Stojančević, de la institutul de profil din Belgrad, ne aduce materialul reliefind trezirea conștiinței naționale la sîrbi și croații din Bosnia și Herțegovina în prajna epocii pașoptiste: o valoroasă premisă în explicarea acuității crizei bosniace din a doua jumătate al secolului al XIX-lea.

O temă complexă, de largă cuprindere, privind rolul factorului religios în conflictul oriental al marilor puteri în perioada 1840 — 1848, ne propune istoricul de la Sarajevo Milorad Lkmečić: un moment de aparent succes diplomatic al Rusiei, care va complica criza orientală transformînd-o în mare dispută internațională.

Aspecte indicînd prezența unor intelectuali din spațiul iugoslav în viața universitară europeană a secolului trecut relevă contribuția lui Petar Milosavljević; iar Kliment Džambazovski semnaleză despre instruirea fetelor bulgare la școala superioară din Belgrad, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Vasilje Krestić abordează delicata problemă a crizei raporturilor sîrbo — croate de la finele veacului trecut, cu referire la incidentul sărbătoririi în orașul Zagreb a poeziei naționale sîrbe Jovan Jovanović — Zmaj.

Apropierea dintre Serbia și Grecia, în preajma conflictului balcanic din 1912, reprezintă sfera de interes a istoricului Mihailo Vojvodić: o contribuție la relevarea specificității raporturilor interbalcanice în preajma primului război mondial.

Profesorul belgradean Andrej Mitrović abordează o problemă de interes și pentru istoria României: despre acordul intervenit între puterile centrale (8 ian. 1916) cu privire la împărțirea materiilor prime din Peninsula Balcanică și Orientul Apropiat, semnăndu-se existența divergențelor germano — austro-ungare în planurile de exploatare a resurselor Orientului.

Un studiu comparativ de mare pertință, despre problematica relațiilor agrare în lumea balcanică interbelică, semnează reputatul istoric al acestei arii europene, Dimitrije Djordjević. Referindu-se la înfăptuirea reformei agrare în România, D. Djordjević scoate în evidență caracterul „impresionant” al efectelor acesteia. Reforma agrară „a schimbat radical structura proprietății pămîntului în România”: dacă înainte proprietățile mici și mijlocii reprezentau între 57% — 63%, după reformă procentajul acestora crește la 91% — 92% din totalul proprietăților (p. 264).

Un aspect aparte, referitor la raporturile dintre cercurile politice unioniste și acelea centrifuge, dinastice, în Muntenegrul anilor 1918 — 1919, relevă profesorul american Wayne Vucinich.

Istoricul iugoslav de origine română Milan Vanku semnaleză contribuția referitoare la activitatea politică — diplomatică a Micii Antante în perioada crizei renane; se remarcă defecțiunea iugoslavă a lui Milan Stojadinović, de orientare pro-germană, care prefigurează începutul unui curs periculos în politica externă a țării sale, ameninșînd și sistemul securității colective în spațiul est-european.

Cercetătorul belgradean Dušan Lukač realizează o izbutită analiză asupra locului Iugoslaviei interbelice în planurile de expansiune sud-est europeană ale Reichului; se relevă rolul nefast al cercurilor economico — politice interne, pe calea subordonării intereselor vitale ale țării către Germania hitleristă, în schimbul unor concesii specifice din partea acesteia. (p. 304).

Ne mărginim să menționăm și o serie de contribuții în domeniul etno-lingvistic, din pana autorilor Norbert Reiter, Milka Ivić, Aleksandar Albijanić și Momčilo Savić.

Cît privește tematica de istoria culturii, cercetătoarea Verena Han vine să lumineze activitatea pictorilor dalmatini din gotic și renaștere, în atelierle de sîclărire de la Murano.

Asupra domeniilor funciare ale mănăstirii Patriarhiei sîrbești de la Peć se oprește Sreten Petković, dezvăluind, pe baza izvoarelor otomane, specificul raporturilor economice statornicite între spabiul laic și frățiile monahale.

Preocupări similare, cu referire la domeniile mănăstirești din regiunea Skopska Cerna Gora, aflăm în materialul realizat de cercetătorul macedonean Jovan Trifunovski.

Tradițiile economice și culturale ale comunităților sîrbești din Ungaria în secolele XVIII — XIX, ne sînt înfățișate în amplex studiu al lui Dinko Davidov, cu referire detaliată la viața trecută a comunității ortodoxe din orașul Vášrhely.

Însemnările călătorului englez William Denton despre Serbia, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, constituie subiectul contribuției semnate de către Dejan Medaković.

Despre consacrarea juridică a unor obiceiuri ale populației slave din extravilanul Dubrovnikului, în secolele XIV — XV, tratează Djurdijica Petrović.

Universitarul grec Constantinos Navouskos prezintă valoarea obiceiului (rutmei), ca regulă de bază a dreptului în Grecia, cu exemplificări diverse și sugestive din istoria dreptului.

Despre urmele dreptului consuetudinal în căminul (homestead) muntenegrean serie Djurica Krstić, cu referiri la trecutul relativ recent (urcînd pînă-n epoca interbelică).

Cercetătorul belgradean Dragoslav Antonijević semnează o contribuție la investigarea substratului ritual — folcloric în Peninsula Balcanică, cu două subcomponente fundamentale: cea arhaică, mediteraneană și alta mai nouă, de sorginte indo-europeană.

Referiri despre scriitorul renesantist raguzan Marin Držić și Dubrovnikul său, din cîncecento, aduce Miroslav Pantić.

Cercetătorul Miodrag Stojanović readuce în actualitate chipul haiducului Novak Debelić (Novac cel gros, predecesor din sec. al XV-lea al cunoscutului Baba Novac), o personificare folclorică a figurii stratiotului bizantin.

O contribuție la istoria muzicii rituale sîrbești semnează muzicologul Danica Petrović.

În concluzie, un volum amplu, bogat, de-o clevată ținută științifică și o largă — și-n același timp fructuoasă — cuprîndere în planul colaborării, ce reprezintă cu convingere scrisul istoriografic — iugoslav și mai larg.

„REVISTA DE ISTORIE” publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile: Probleme ale istoriografiei contemporane, Cronica vieții științifice, Cartea românească și străină de istorie, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sunt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sunt rugați să trimită studiile, notele și comunicările precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rânduri, trimerile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea, ilustrațiile vor fi plasate la sfârșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială, titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații se vor trimite pe adresa Comitetului de redacție, B-du Aviatorilor, nr. 1, București — 71247.

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- REVISTA DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ȘI CERCTĂRI DE ISTORIE VECHĂ ȘI ARHEOLOGIE
- DACIA. REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES
- STUDII ȘI CERCTĂRI DE ISTORIA ARTEI
 - SERIA ARTA PLASTICĂ
 - SERIA TEATRU-MUZICA-CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
 - SÉRIE BEAUX-ARTS
 - SÉRIE THÉÂTRE-MUSIQUE-CINÉMA

DIN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE

Sarmații și relațiile lor cu geto-dacii.

Politica osmană față de gurile Dunării în secolul al XV-lea.

Radu Mihnea Corvin domn al Moldovei și Țării Românești.

Pretendentul Neagu „Vodă”, fiul lui „Basarab voevod” (1633—1644)

Politica internă și externă a domnitorului Grigore al II-lea Ghica.

Relațiile lui Francisc al II-lea Rakoczi cu Spania.

Înființarea consulatelor franceze în țările române și impactul asupra spiritului public românesc.

Poziția Marii Britanii la Congresul de pace de la Viena (1814—1815).

Trăsături liberale ale revoluției române de la 1848.

Politica economică a Partidului Național Liberal în deceniul de după cucerirea independenței.

Oamenii de știință în viața politică a României.

Aspecte ale genezei „noului activism” al popoarelor asuprite din Ungaria (1900—1905).

România și țările balcanice în perioada 1900—1911.

Considerații privind social-democrația germană 1869—1914.

„Noaptea cuțitelor lungi” în viziunea diplomației românești și americane.

Relațiile culturale dintre România și Marea Britanie (1929—1939).

Curente social-economice românești în perioada interbelică: doctrina economică a țărănismului.

Aspecte ale procesului de creare a Frontului Național Unit Antijaponez al poporului chinez.

Locarno 1925 : o încercare de consolidare a păcii în Europa.

Istoricul Cartei Națiunilor Unite.

RM ISS 0567—630

